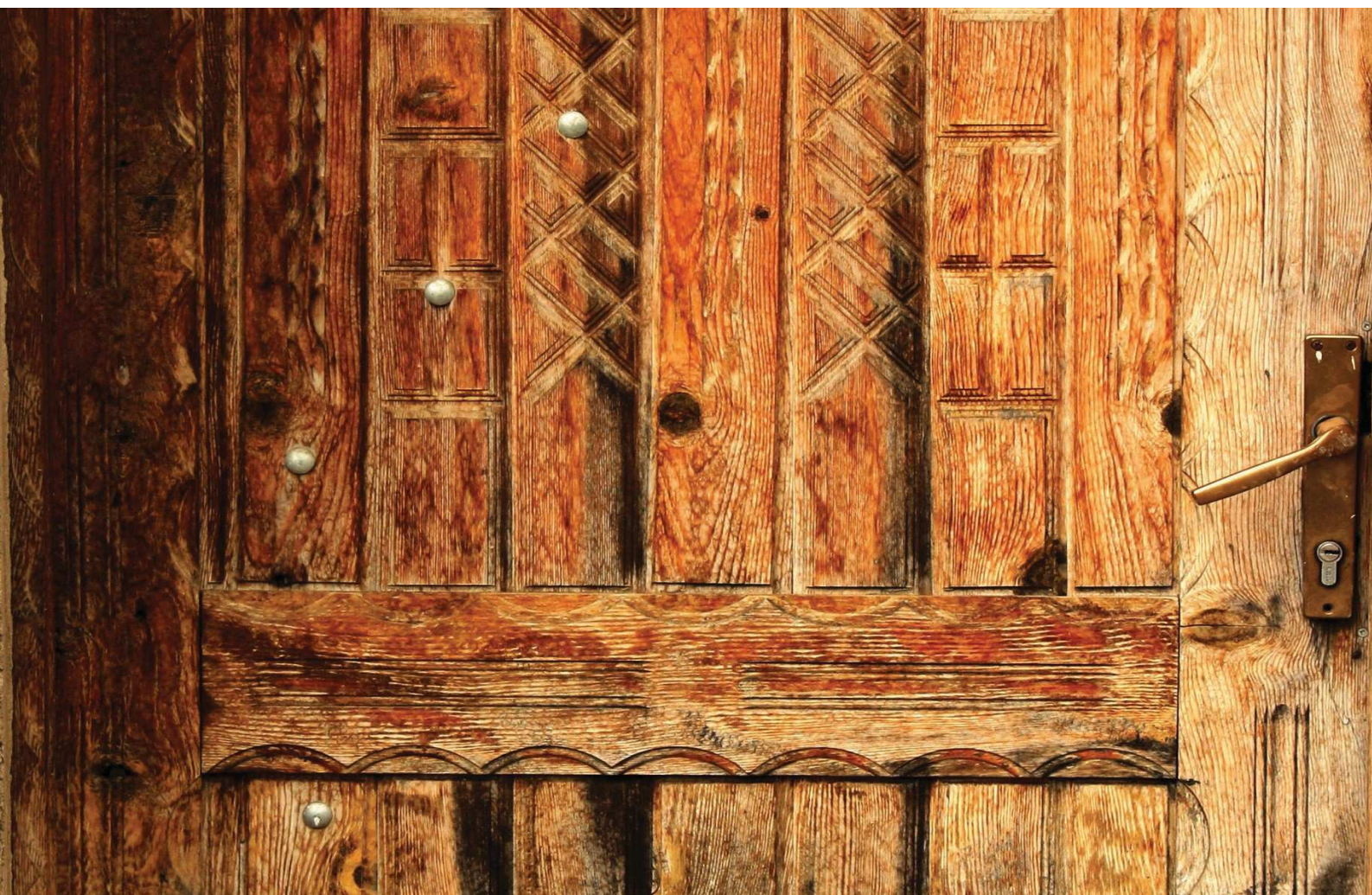

Raporti e Varyabulipasko vash Komunitetyenge Hakaya

Shtatro edicia

NOVEMBRO, 2015

**Organizacia vash Siguripe thay Ledeipe ani Evropa
MISIA ANI KOSOVA**

**Raporti e Notadeipesko vash Komunitetyenge Hakaya
Shtarto Edicia**

Novembri, 2015

TABELA E ANDRIPESKI

EKZEKUTIVUNO ANDRIPE	Error! Bookmark not defined.
INTRODUKCIA	Error! Bookmark not defined.
1. MASHKARETNIKUNO DIALOGI.....	Error! Bookmark not defined.
<i>Mashkaretnikuno-dialogi kova si te kerel e nakhipeya</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Edukipe thay dialogi</i>	8
2. SIGURIPASKO THAY HAKAIPESKO SISTEMI	Error! Bookmark not defined.
<i>Siguripasko trendi thay respodipe</i>	10
<i>Phiravipe e krisesko</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Hakya vash ilaka thay tiknyaripe e aqhavipyengo</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Akcesi ano Hakaibe</i>	Error! Bookmark not defined.
3. VASTIPE E QHIBYENGO	Error! Bookmark not defined.
<i>Implementipe e Krisesko vash Vastipe e Qhibyengo</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Komisioneri vash o Qhibya thay o phande strukture</i>	Error! Bookmark not defined.
4. EDUKIPE	20
5. SOCIO-EKONOMIKUNE HAKAYA THAY KOTORLEIPE	Error! Bookmark not defined.
<i>Socio-ekonomikune hakaya thay akcesi ano servisy</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Kosovake Romane, Kosovake Ashkaliune thay Kosovake Egipqanyune Komunitetya</i>	Error! Bookmark not defined.
not defined.	
6. MANUSHIKANE HAKAYENGE INSTITUCIE.....	31
7. IRANIPE THAY REINTEGRIPE	Error! Bookmark not defined.
8. KULTURA THAY MEDIE	38
KONKLUZIE THAY REKOMANDIPIYA	40

LISTA E HARNIPYENGI

KK: Kosovako Sombeshipe

KK: Komiteti vash Komunitetya

KKK: Konsutativuno Konsili vash Komunitetya

EK: Evropako Konsili

TSHLSK: Talo Sheruno e Lokalune Sombeshipesko vash Komunitetya

TSHK: Talosheruno vash Komunitetya

MTH: Mekhlo Thanutno

KERKGHK: Konsili e Evropaka Rameska Konventako vash Garavipe e Nacionalune Komunitetengo

IMK: Implementipasko thay Monitoripasko Konsili

KAI: Kosovaki Agencia vash Ilaka

KP: Kosovaki Policia

KPK: Kosovako Prokurorialuno Konsili

KKK: Kosovako Krisipasko Konsili

MKI: Ministria Vash Komunitetya thay Iranipe

SKKK: Siguripesko Konsili e Komunake Komunitetengo

MKTS: Ministria vash Kultura, Terne thay Sporti

MEST: Ministria vash Edukipe, Skencia thay Tehnologia

MLRA: Ministria Vash Lokaluno Raipe thay Administripe

KOKI: Komunako Ofisi vash Komunitetya thay Iranipe

BRO: Biraipkane Organizacie

OKPSH: Ofisi vash Komunitetyenge Puqipya talo Ofisi e Sherunoministresko

OShRSh: Ofisi vash Shukarno Raipe talo Ofisi e Sheruneministresko

IPAK: Institucia e Populaciake Avokatesko ani Kosova

OQK: Ofisi vash Qhibyengo Komisioneri

OSHM: Ofisi e Sheruneministresko

OSCE: Organizacia vash Siguripe thay Ledeipe ani Evropa Misia ani Kosova

EAROE: Ekipa vash angloaqhavipe thay respodeipe vash mekhipe thay na-registripe ano obligimo edukipe

RTK: Kosovaki Radio Televizia

SOK: Serbyuni Ortodoksyuni Khangeri

SGZ: Specialuni Garavipeski Zona

UNHCR: Uqo Komisioneri e Yekhune Themyengo vash Meklathanutne

UNMIK: Yekhune Themyengi Nasavahtuni Administracia Misia ani Kosova

EKZEKUTIVUNO ANDRIPE

Raporti e Notadeipesko vash Komunitetyenge Hakaya Shtarto edicia kotar e Organizacia vash Siguripe thay Ledeiye ani Evropa e Misia ani Kosova (OSCE), sar ini e nakhle OSCE raportyendar vash notadeiye e komunitetyenge hakayengo, pasharena yekh notadeiye e progresesko kova kerdilo kotar Kosovake Institucie ano adresiye thay rekomandiye e Evropake Konsilesko (KE) ano implementiye e Rameska Konventako vash Garaviye e Nacionalune Minoritetengo (RKNM).

Paluno EK Trinto Dikhlaripesko Godiniye, kova meklilo pe 6 Marti 2013 bersh, potencinla o mangiye vash Kosovake institucie o adresiye e surengo ano umala e diyalogeske mashkar o komunitetya, siguriye thay hakaipesko sistemi, vastiye e qhibyako, edukipe, socio-ekonomikune hakaya, hako vash kotorleiye, manushikane hakaya ano institucie, iraniye thay reintegriye, kultura thay medie. Dikhlaripesko Godiniye dela konstatipe so si angliye kotar Kosovake Institucie, natheriye e resipesko ano beraberoiye ano centraluno niveli thay deiye e dromiyeengo ano phikoie si odova may but kotar o mashkarthemutne. Raporti mothavela o darakeriye e taloovipasko thay odova mashkar o komunitetya, sar ini limityuno vakeriye vash e tolerancia ano maliye kova sile yekh ulavdo negativuno efekti ko haricyune komunitetya, sar si o irande thay o terne.

OSCE Notadeipesko Raporti vash Komunitetyenge Hakaya Shtarto Edicia notadeinla o umala vash o interesi potencime kotar o EK Trinto Dikhlaripesko Godiniye thay konstantinla so, biumlavipeya kotar nesave pozitivune bajakya, manglape may but angazhipya vash te phiravgyon komunitetyenge hakaya. May semne rekomandiya vash Kosovake Institucie si leiye sigutne bajakyengo odola pozitivune vash te qalaven o lekanipe thay o dialogi vash te adresinen o akcesi ano hakaie vash o nalabayna thay albanya thay, te ovel may efikyuno o mothaviye e incidentyengo vash siguriye kola qalavena e komunitetyen, leiye pe konsederiye ini laqhariye e informipasko vash komunitetya. Raporti potencinla o adresiye vash na penjariye e qhibyako vash te vazdel o komunikipe mashkar o komunitetya, leiye pe konsederpe ini o laqhariye e transmetipasko multi-qhibyengo e mediengo, thay so si may semno, vash pashiye e yekha kurikulumo koya si integrimo edukipe koya reflektinla ano etnikune diverzitetiye e qhibyenge ani Kosova. Evolviye thay realiziye e legislaciako vash garaviye e kulturake barvalipesko vash sa pherde komunitetya thay o prioriteti manglape te ovel konstruktivuno. Kapacitetiye thay o haniga kotar e Institucia e Ombudspersonesko ani Kosova, manglape te bayargyol vash te sigurinel may efektyuno realiziye pere respodipyengo vash adresiye e diskriminaciako. Numay akalestar, yekh semno rekomandiye si te kerel vash mangiye e integripasko odova may efektyuno vash o Romane, Ashkaliune thay Egiptanyune komunitetya ani Kosova sar ini ano sakodivuno jivdiye odova socialuno, ekonomikuno thay politikako, thay realiziye e politikengo vash evolviye, a ini ridikhiye vash zoralipe e mekanizmyengo kola si phande vash koordiniye. Oviye pandar si manglo vash te dengyol adikerdo alosariye vash o qalavde personya kotar o

konflikti kola si meklethanutne (MTH) kotar e Kosova, leipe pe dikhipe olengo alosaripe thay realizipe e mangipyengo vash olengi ilaka.

INTRODUKCIA

Konsili e Evropaka Rameska Konventako vash Garavipe e Nacionalune Komunitetengo (KKHKS) prezentinla may semno instrumenti e mashkarthemutne krisesko kote dendo jevavipe e Kosovake instituciengo vash komunitetyenge hakaya si musyardo.¹ KKHKS ulavela o paripyua kola manglape te respektingyon thay o resipyua kola manglape te reslon kotar o institucie vash pherdo garavipe e komunitetyenge hakyengo. Oy sila poro realizipe direktipeya ani Kosova² thay sigurinla e supstanciyaluno garavipe e komunitetyengo ano promovipe e beraberipasko ano sa jivdipaske umala ani ekonomia, malipe, politika thay kultura a ini kreiripe e kondiciyengo vash mekipe kay on te mothaven ,garaven thay evolvirinen piri kultura, religia, qhib thay tradicia.

Legistratura ani Kosova sasavipeya garantinla o hakyua vash komunitetya prekal o Krisi vash Garavipe thay Promovipe e Hakyengo vash Komunitetya ani Kosova,³ Krisi vash Vastipe e Qhibyengo⁴, Krisi vash Edukipe⁵ thay Krisi vash Kulturako Barvalipe⁶. Sar kotor e mandatesko vash garavipe komunitetyenge hakaya thay o vazdipe e kapacitetyengo vash Kosovake institucie kola siton pe lekanipe lenge obligipyenca, OSCE monitorinla sakoya ver thay raportinla pedral o leipe e bajakyengo kotar Kosovake institucie vash te avancinen komunitetyenge hakaya.

Raporti e Notadeipesko vash Komunitetenge Hakaya Shtarto Edicia notadeinla o progresi kova ulo kotar Kosovake institucie ano phanipe e rokamandipyengo kola ule pe agorutni ver EK e aprovime rekomandipyengo⁷ pe 26 novembrea 2014 bersh leparyol o Trito Godinipe e Dikhalripeske Komitetesko (EK Trito Godinipe) ani Kosova⁸. Akava raporti mothavela o notadeipe e hakayengo kola ule may angle vash o komunitetya kotar o OSCE, publikimo ano Decembri 2009, ano Decembri 2010 thay ano Yuli 2012 bershete, kola mothavna o progresi kova ulo kotar Kosovake instiucie ano hakaie e rezultatyengo kola ule may angle vash aprovipe kotar EK.

O arakhipya ko akava raporti si bazirime ani dendi analiza e kobaripasko thay resipyengo kola si kedime kotar o OSCE ano lokalune thay centraluno nivelu ano periodi e raportipasko 1 Yuli 2014 bershesko ji pe 30 Yuni 2015 bersh. Nuamy akaleya, yekh tikno gendo e evolviripyengo e semnipeya kola si mahatne ulavipeya vash Trito Godinipe thay darakeripe vash o OSCE kova ulo angle o qhon Yuli e 2014 bershesko, numay kotar o publikipe e Raportesko vash Notadeipe e Komunitetyenge Hakyengo⁹ odova agorutno ano 2012 bersh lelife sasavipeya. Informipyua sinolen o haniga kotar o OSCE, proyektipe vash o kedime informipyua datinla o puqipyua o specifike kola si analizime ano akava raporti, raportya publikinyona sar pe agorutno vahti kotar o OSCE.¹⁰ Yek polyuni dimenziya kotor e analizako kote o dende mangipyua sine ani dispoziciya.

¹ Vash may buhle informipyua pedral KERKGHK, ruyjina dikheni <http://www.coe.int/en/web/minorities/home> (akcesimo pe 28 Oktobri 2015).

² Sar si pe Nukta 22 e Konstituciyako, KERKGHK sitoy direktipeya realizimi ani Kosova thay lela anglipe pedral krisiyune dispozicie e thaneske.

³ Krisi Gn.03 /L047 vash Garavipe thay Promovipe e Komunitetyenge Hakyengo thay olengo Reprerentyengo ani Kosova,13 Marti 2008

⁴ Krisi Gn 02/L-37 Krisi vash Vastipe e Qhibyengo, 27 Yuli 2006.

⁵ Krisi Gn04/ 032 Vash Anglouniverzitaryuno Edukipe, 31 Avgusti 2011; Krisi Gn03/L068 vash Edukipe ano Kosovake Komune,15 Yuni 2008.

⁶ Krisi Gn 02/ L-88 Vash Kulturako Kustipe, 9 Oktobri 2006.

⁷ Rezoluciya CM/ Res/CNM (2014)13 pedral e Konventa ano Rami vash Garavipe e Haricyune Selikane Komunitetyenge ani Kosova

⁸ KD Komiteti vash Deutnogodi ani Konventa pe Rami vash Haricyune Selikanipe, Trito Godinipe ano ACFC e Kosovako /OP/III (2013)002, 6 Marti, 2013: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_3rd_OP_Kosovo_en.pdf (akcesi pe 28 Oktobri 2015).

⁹ OSCE Raporti vash Komunitetyenge Hakaya Notadeipe, trinto stampipe (Yuli 2012) <http://www.osce.org/kosovo/92244?download=true> (akceimo pe 28 Oktobri 2015).

¹⁰ Misal, OSCE *Raporti Specialuno Transporti vash Komunitetya ani Kosova Policy Brief*, 4 Marti, 2015 <http://www.osce.org/kosovo/143476> (akcesimo pe 28 Oktobri 2015).

Ayeka sar ini pe nakle raportya e notadeipeske vash o hakya e komunitetyenge, akava raporti pasharla yek sakodivuno ovipe pedral o progresi kova reslilo ani Kosova ano traytipe e sa rekomandipyengo kotar EK Trito Godinipesko rekomandipe yekh kotar o ohto buhle tematike: e etnikune dialogesko, Siguripe thay Hakaibe, vastipe e qhibyengo, Edukipe, Socio-ekonomiake Hakaya thay Kotorleipe ano institucie vash Manushikane Hakaya, Iranipe thay Reintegripe, sar ini Kultura thay Medie. Vash sakova notadeimo rekomandipe raporti dikhlarla aktualuni situacia thay o svide kola aqhile vash adresipe kotar Kosovake institucie. Raporti agorinla e rekomandipeya vash sa relavantyune institucie vash laqharipe thay implementipe e KERKGHK

1. MASHKARETNIKUNO DIALOGI

Rekomandipe 1

Te lenpe efektivune mase vash promovipe e shukargodinipasko odova mashkaretnikuno thay respekto ano sakova nivelo, leipe pe konsederipe yek kulturaki politika bazirimi ani transparenca ano notadeipe e diverzitetiyengo thay kreiripe e yek integrime sistemasko thay butqhibyuno edukipe. Kreiripe e adekvatyune platformyengo kotar yaverune grupe thay reprezentya, ulavipeya terne, shay te araklon thay te ovelolen mashkar ovipe.

Aktualuni Situcia

Mashkaretnikuno dialogi kova si te kerel e nakhipeya

Palune publikimi rodlaripeski data¹¹ mothavena o ulavipe mashkar o komunitetya, kola si mashkar o Kosovake Albanya thay o Kosovake Serbya ulavipeya kola pandar si. Duy agorutne bersha, dikhlarla o anglipe kotar o dialogi e Evropaka Uniako kova si mashkaruni mashkar i Prishtina/Beogradi (Bruksel Dialogi), sasavipeya dikhlargyola yek pozitivuni klima vash promovipe e toleranciyako thay o diverzitetiya mashkar o komunitetya, thay mashkar o Kosovake Serbya e Kosovake Albanya Integripe e shtar Komunyyengo ani Kosova e buderi serbyenca ani nurduni rig e Kosovaki ko strukture e Kosovaka Institucienge thay bayrovipe e serbyengo ano kotorleipe e malipasko ani Kosova ano sa institucie, siton shukarne mothavipya vash o progresi e mashkaretnikune ledeipyengo. Biumlavipeya kotar laqhardi klima thay krisiyuno angashipe vash te “promovinyol phud vash traynipe, toleranciya, mashkarkulturako thay mashkar religionyuno dialogi thay phikoipe vash lekanipe e komunitetyengo”¹², institucienge bajakya vash promovipe e toleranciyako thay diverziteti mashkar o yaverune komunitetya ani Kosova aqhona te trumyngyon sherunipea kotar o donatorya.

Ano centraluno niveli, semno resipe ji adiva si kreiripe e Bukyarnipaske Grupyengo kola Lenape e Nakhipeya thay Lekanipeya, kova phiravgyola kotar o Ofisi e Sheruneministresko thay pe jenipe e buderi ministreyndar thay organizacie e civilune malipaske. Ini so sitoy themelimi ofisialiteteya kotar o raibe ano Yuli e 2012 bershesko, bukyarnipaski grupa reste te araklon regulativiteteya thay kerde minimalune anglipya ano evolviripe yeka strategiyako vash Tranziciyaluno Hakaibe¹³, sar ini keripe e marebasko e

¹¹ “Etnikuni distanca ani Kosova”, stampimo “Prespektive kotar yek malipe odova multi-etnikuno ani Kosova”, p.261, Startipe e ternengo vash Manushikane Hakaya, Mayi 2015.

¹² Nukta 3, yekhune e nukta 3.

¹³ Pe lugipe e raportime periodesko, Bukyarnipaski Grupa vash Mashkarledeipe e Nakhipeya thay Lekanipe si janglaro (Yuli 2014) thay startingya yek talobutikeripe e Strategiako vash o hartipe Hako vash identifikipe, Hako vash hakaibe, Hako vash nashalipe e pokipasko: thay

reprezintipeya vash o komunitetya kola si but limityune “(Kotorleipe e Serbyengo kotar e kosova sine limitimo kote lela kotor yek reprezenti). Sar e 30 yulestar 2015 bershete, butyarnipaski grupa na reste te dakordingyon pedral o vahti e strategiyako vash theripe e phikoipasko odova konsiderimo thay inkuraipe kotar yek proyekti Programi e Yekune Rashtrengo (UNDP), kova sine pashutnipeya vash te den phikoipe bukyarnipaska grupake.¹⁴

Ano lokaluno nivelu, sine nesave sistematikune shaipya vash te pashararen o ledeipe. Ofisialiteteya tentinde so o phikoipe te ovel limityuno kotorleipe e reprezentyenge kotar o komunitetya e ulavde vastipyenca ano lokalune organya ano semen mandatya vash garavipe e komunitetyengo ano lokaluno nivelu, ayeka o yekhipya (KKS), kola kerena buti ano Komunake Khera, ini so na si but progresi kotar o monitoripe ano tereni kotar o OSCE, yaverune sherune e Komunake Kherengo vash o komunitetya (TSHLSK) na dende pherdo jevavipe vash olengi rola vash o promovipe e mandatesko vash etnikuno dialogi prekal o limityuno angazhipe.¹⁵

Mashkar-komunitetyenge tenzie kola atakinena o iranipe e meklethanutnen (MTH) sito yek yaverimo suro. Iranipe e komunitetyengo kotar o yaverune thana mothaven palem rezistipe pedral olengo iranipe vay integripe PZ, akava ovela ini vash religiyune phiravne e MTH, ini o vizite kova ovena ano limorya ano nesave komune.¹⁶ Monitoripe kova kerla o OSCE o indentifikipe e buderi surengo vash o limityuno shaipe e komunyengo vash te pedraldiklaren akala tensionipya a ini te vazden pakyavipe. Akala shaipya lelile pe diklaripe ano politikuno mashkarledeipe mashkaro sherune e komunyenge sar si e Mitrovica/Mitrovica ani Nurduni rig thay odoya ani Yugyuni rig vash o tensionipya e suroa vash adresipe e vazdipyengo ano than khardo Brdjani/Kroi i Vitakut, yek diskutmo than thay kareshtimo kotar o etnitya o iranipe kova ovela ani samatradyuni zona e komunaki mashkar duy komune. Akava kergya kay te ovel yek butikeripaski grupa ano qhon Yuli 2015 bersheske, yek kotar o trin themelyune ani sa Kosova e phikoipeya kotar centraluno nivelu vash laqharipe e ledeipyengo mashkar-komunitetya ano thana kote si pharipe vash irande thana.¹⁷

OSCE prekal poro monitoripe kergya rekordi numay yek tikno gendo vash iniciative ulo biumlavipe kotar o sherune e komunenge. Ano qhon Mayi 2015, e phikoipeya kotar o OSCE, o sherune ani Shterpca/Shtepc Ferizaji/Ferizay thay Klokoti, hraminde yek khetani deklaraciya vash te promovinen o mashkaretnikuno diyalogo thay anavinde sevalutne jenen vash beraberledeipe thay realizipe e aktiviteteyengo ano bersh 2015 thay 2016 e komunake financipeya. Akaya dekalraciya pedral ledeipe

garancia vash na palekeripe. Biumlavipeya akala manglape te araklon yek ver ano qhon, Bukyarnipaski Grupa, araklile duy ver ano bersh 2014, agorutni ver araklile ano agor e qhonesko Yuli 2015, ini so o talo-grupe kedisale regulariteteya.

¹⁴ Vash buderi informacie, dikheni: http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/operations/projects/democratic_governance/support-to-transitional-justice-in-kosovo.html akcesimoo pe 28 Oktobri 2015

¹⁵ Akala duy hramipya si manditime vash deipegodi e sherune e Komunake Kheresko respektiviteteya vash komunitetyenge puqipya. Numay akalesta, on silen yek rola vash te promovinen etnikuno dialogi (sar si pe Nukta 55, krisi Gn 03 /L -040 vash Lokaluno Korkorophiravipe, 20 Februari 2008 bersh MLRA, thay “Yaveruno Sheruno vash komunitetya –Termya vash o reference “,aprovimi kotar e Ministria e Lokalune Raipesko thay Administripe sip e 21 Novembri 2014, ini so o monitoripe si kotar o OSCE si realiviteteya hari ovipya phando akaley.

¹⁶ Opozita iranla e Serbyune palikarnen e Kosovake si raportimo ano gav Mushtishte/ Suvareka,Korisha,Prizren thay ano Shtupel/Klina, Upruni Nerodima/ Ferizaji, thay Lipyani. Mamuipe vash iranipe e Romengo, Askaliengo thay Egipqanyngo MK e Kosovake akava ovipe ulo numay ano alosaripe ani mahalla Ali ibra Jakovski Komuna thay olengo integripe ano Lepasaviq.

¹⁷ Mashkartetnikuni Bukyarnipaski grupa Mashkarministria si kriirimo kotar o reprezentya e Ministriyake vash Komunitetya thay Iranipe, Ofisi e Sherunemiistresko, Ministria e Androne Bukyengi, Dogripaski Ministria, Ministria vash o Finace, Ministria vash Ekomonikuno evolviripe, Ministria vash Buvlipasko Planifikipe thay Ministriya vash buti thay Sociyalune Puqipya. Bukyarnipaski Grupa e mashkarministreyengi si te lol decisipya kola manglape te realizyngyon kotar o sa reprezentya. Bukyarnipaski grupa e Mashkarministreyengi vash iranipe aprovingya bukyarnipaski grupa ano Berjani /Kroi i Vitakut, ano gav Svinjare/Frasherani Mitrovica/ Yugyuni Mitrovica thay ano Mushtisht e Suvarekako. (Vash may buhle informipya dikheni rekomandipe 8 kotar e semni trupa akale raportesko).

mashkar trin komune sine yek angluno startipe, pali yek lekanipe ano bersh 2013 kova ulo mashkar i Gilana/Kamenica thay Novo Berdo a ini e komuna ano Baniluko koya sinola buderi tikne aktivitetiya, sherunipeya o res sine te da misal e ternenge. Yek yaver pozitiviteto, sasavipeya e phikoipeya kotar o mashkarthemutne, sine o Memorandumi e Shukarhalovipasko kova sine vash e Suvareka thay Mashkarthemutne organizavie vash Migripe vash o proyekto e iranipasko MKO thay o aktivitetiya kola si phande e diyalogetya¹⁸ vash o gav Mushtiste.

Medie ani Kosova pandar siton etnikune polarizime, e yekhrigiyune raportipasko thay na si bazirime ano pherde haniga kola si limityune vash olenge komunitetya kotar o zhurnalisty. Akala problema silen e qhibyake aqhavipyta kola si konsiderime kotar o laqharipe e mothavipyengo mashkar komunitetya thay olenge ledeipya, yek suro si so o fakti sito kay o medie na lena pi buti personyen kotar yaverune komunitetya.

Edukipe thay dialogi

Na ulo progresi ano adresipe vash egzistncia kola silen duy ulavde sistemya e edukipaske kola ano na cidipyuno shaibe jivlarla o ulavipe mashkaro komunitetya. Pe mamuipe e rekomandipasko “Biumlavda Komisiako vash Ridiklaripe e Serbyuna qhibyako vash edukipasko matriali“ kola si botime ano 2010 bersh pedral o yekuno sistemi e edukipasko vash sa komunitetya ani Kosova,¹⁹ na lelilo niyek seriozuno ovipe vash te dikhole dayek ulavdi dispoziciya vash o siklipe pe serbyuni qhib, sherunipeya vash o politikune ovipyta. Numay ano 2010-2016 e Platforma vash e Edukipaski Strategia ani Kosova vash hartipe yeka kulikulako vash edukipe e serbyuna qhibyako e siklipaske matriyalea²⁰, na ulo niyek anglipe ano akava suro. Studetya e serbyune komuniteteske phiravena o siklipe numay ani Serbyuni qhib ano shkole kola phiravgyona kotar Serbyuno sistemi thay o studentya e Albanyune komuniteteske siklona numay Albanyuni qhib ano skole kola silen Kosovako sistemi, kote akaleya dena kontributi vash na janipe e qhibyengo ano duy rigya. Numay akalestar na si shaibe vash o siklarne e serblenge thay odola e albanyenge ani Kosova vash te siklon komunitetyenge qhibya kola gendo siton po tikne. Shkole kola silen Kosovako sistemi kola siklona Turkyuni qhib thay Boshnyakuni qhib, siklona ini sevalutni qhib Albanyuni, sar alosaripaski kranga kova silen duy orya ano kurko.

Ano sa yekhipe, reforme manglape palem ano Kosovako edukipe si pana mangipe vash adresipe e mangipyengo ano Edukipe vash siklipe e qhibyengo ano sariguno siklipe thay integripe. Sasavipeya, Ministriya vash Edukipe Shkencia that Teknologija MEST si angazhimi vash integripe e siklarnengo e Serbyune komunitetesko vash siklipe, sikavne ano skole ano Informativuno Sistemi vash Menajipe e Edukipasko ji ano bersh 2016.²¹ Biumlavipeya kotar akava, formaluno ledeipe mashkar duy sistemya e edukipaske aqhola na-egzistentuno, e ulavipeya e nesave surengo kote o thana e skolake thay o komponipyta siton khetane thay o lekanipe si beraberyuno vash shukaradikeripe e servisyengo thay sheyengo.²² Sasavipeya, siklarne ano akala skole “kola si khetane” phiravena o siklipe ano ulavde vahtune

¹⁸ Projekto si phiravdo ano kontesto e EU Iranipe thay Reintegripe ano IV faza e Kosovaki ano Partneriteto e MKI.

¹⁹ MEST Biumlavdi Komisia vash dikhlaripe e siklipaske materialesko vash e Serbyuni qhib, q.15 kova si resto ano: <http://www.erisee.org/sites/default/files/-20Comprehensive%20Report%20of%20Independent%20Commission%20for%20the%20review%20of%20serbian%20language%20teaching%20materials.pdf> (akcesimo 28 Octobro 2015).

²⁰ Strategiako Plani e Edukipasko ani Kosova 2011-2016, qham 76.

²¹ MEST, Te ovelole yek Ridiklaripe e Ashutipyengo ano bershuno Yekhipe (RPV) vash o bersh 2014 ano edukipasko sektori (na si data) khetane e OSCE-ya ano qhon Aprili 2015.

²² Monitoripe kova kergya o OSCE si identifikime 14 skole ano 9 komune (Gilana, Novoberdo/NovoBerdo, Klokot, Kamenica, Vitia, Kosovaki Umal, Lipyani, Obilij, Dragashi).

periodya vash ulavde obyektia ano andripe e skolake, thay na si niyek formaluno aktiviteti kova si organizimo vash siklarne te oven interaktivune.²³

Shaibe e siklarnengo vash te phiraven duy riguno sistemi kova si ulavdo edukipe vash te ovelolen beraberovipe siton limityune akala ovipya siton but hari numay so si organizipe kotar o mashkarthemutne vay biraipkane organizacie (BRO). Mashkarovipe mashkar o siklarne e yekhipaske kola si yevevune ini pe andripe e edukipaske sistemisko si limityune, numay yekutne aktivitetiya kulturake vay sportune si organizime an baza e skolengi, aktivitetiya vash vazdipe e mashkaretnkiune dialogesko ovela numay kotar o BRO organizacie.²⁴

Numay o jene kola kreirinena politike ano edukipe siton pandar keripe e dispoziciyengo kola si klaryune vash vazdipe e mashkaretnikune diyologo thay kontaktipe mashkar o komunitetya, yek pozitivuno evolviripe ani referenca vash promovipe e kulturake diverzitetiyengo, thay etnikuno vakeripe e qhibyengo ani Strategia e mashkarministreyngo vash Lokluno Korkorophiravipe e Raipesko 2016-2026. Si te diklarygol ano komunake planya e ovipaske te ovel promovipe e etnikune diverzitetiyengo thay e qhibyengo, leipe pe dikhipi ini siklipe e lokalune qhibyengo, ovipe e korikulengo pedral multikulturizmo thay manushikane hakaya sar ini khetane aktivitetiya vash te pasharen ini e siklarnen e yavere komuniteyenge vash beraberipe.

Sfide kola si pandar

Ledeipe vash etnikuno promovipe siton sporadikune ano laqharipe e instituciyengo mangle te adresinen akala problemya ano sakova sistematikuno keripe. Ano ledeipe mashkar o kounitetya si qalavde kotar na uqharipe mediyengo shay te oven ini yek riguno, thay promovipe e toleranciako mashkar o shaibe e irande personyengo thay o leipe pe konsederipe e komunitetyengo ano ulavipe kla sito problematikune. Numy aedukipaske politike te pasharen shaibe vash promovipe e toleranciyako odova mashkaretnikuno thay vazdipe e ledeipyengo, akava sektori sito ulavdo thay problematikuno ani Kosova: avutne politike kola potencinena butqhibya thay regularune kontaktya, pozitivune a ini respektipe e manushikane hakayengo thay e komunitetyengo pe leipe e decisipyengo.

2. SIGURIBE THAY HAKAIPESKO SISTEMI

Rekomandipe 2

Lena bangipe bizo godinipe, yekhatar ano sistematikuno ovipe ano centraluno thay lokaluno nivelo sakola aktia e anamikipeske pe mashkaretnikuno ovipe. Siguringyola kay o rodlaripya e policiake vash o incidentya vash siguribe kola qalavna e komunitetyen siton yekhatar thay profesionaliteteya kola phiravgyona kotar o servisy e prokuripeske thay krisipaske vash te vazden phiravipe e krisesko vash o thovde mase ano sa nivelya vash te sigurine e meklethanutne feri so olengo iranipe sito shukarajukerdo.

Aktualuni situacia

Siguripasko trendi thay o respodipe

²³ Monitoripe kova kergya o OSCE potencinla o raporti so o siklovne te ovelolen ledeipe ano informaluno shaibe avri orake siklipyengo kotar o trin skole kote sis a o sa ina skole kola siton kareshtime thavdipeya: Klokoti, Lipyani thay Dragashi sar si yek.

²⁴ Misal kotar Balkan Sunflowers, Avazo e Romengo, Ashkaliengo thay Egiptanyengo, PLAY International.

Pe lugipe e raportipeske periodesko, OSCE registeringya yek totali e incidentyengo 479 ani sa Kosova kova sinole potenciali vash negativuno impakto vash o siguriye e komunitetyengo ano haricyuno gendo sine ano lokaluno niveli.²⁵ Akala incidentya sar si qoripe, verbaluno atakipe, phare nashalipyay thay uzurpipe e ilakengo (leipe pe konsederipe ini o thana vash Kulturake Barvalipyay thay o limorya) siton vazdipe e zoresko thay nacionalizmo agrisiviteto²⁶ thay aktualune atakipyay fizikune vay o darekeripe (kote si o palikerne e khangerienge). May but se kvash e incidentyenge kola si registrime (310) siton impakto ko Serbya ani Kosova, leipe pe konsederipe kola siton qalavde ini o irande (22 pe % e 479 surenge) thay Serbyuni Khangerie odoya Ortodoksyuni. Numay o incidentya kola silen impakto ko komunitetya ano periodi e raportipasko e 1 Yulesko 2014 ji pe 30 Yuno 2015 sile yek harno telaripe pe diklaripe pe 12 qhonya may angle²⁷, tendenciye siton ano proporciyali pashutne, e Kosovake Serbyenca kola kerena buderi e rovlaripyengo thay viktime²⁸ kola shay si supozime. Periodi e raportipasko dikhlarla duy “specifike” nao dende registripyay; 1 Oktobri 2014, kana yek gendo e incidentyengo sine vazdimo kotar o kvalifikipe e Evropaka kupako 2016 e Serbia vash khelipe e Albaniyako e Beogradeya²⁹; thay o duyto sine ano Mayi thay Yuli 2015 kote sine yek harno vazdipe e incidentyengo ani Klina thay Peyaki Komuna, leipe e qoripyengo e barengo kotar o ilaka.

Ano yekhipe, tensionipyay mashkar o komunitetya thay o irande personya sine prezentyune sakoya ver ini kotar o agorutno raporti vash Notadeipe vash Komunitetyenge Hakaya ano nesave thana o iranipe sine pharo, e iranipeya sine but pharo reagipe mamuy vas hi meklethanutne MK ano yek gendo e thanengo.³⁰ Akava kergya e opoziciya vash te Dikhel-vay-Dik Informin Vizite,³¹ thay sakoya ver sine rovlaripe mamuy e iranipaske thay darakeripe phando siguripeya ano shov komune.³² Ano buderi thana kote sine phare vash iranipe, komune na lele niyek ovipe vash te ovel mashkarutne vash o komunitetya te dol phikoipe ano procesi e iranipasko.

Ano siguripasko aspekto vash o yaver haricune komunitetya ano lokaluno nivelo, dikhlargyola progresi vash Albanyuno komuniteti ani Kosova ano duripaske umala³³ kotar o shtar komune ani nurduni rig thay bayrovipe e lokipasko vash olengo phiripe kotar o barikade kola sine thavde ani nurduni rig pe lugipe e 2012 bersheske kola si duryarde, ulavipeya³⁴ kotar e semni purt mashkar e Teluni Mitrovica thay odoya Vrdloriguni Mirovica, kote si improvizime barikade (kharde “Trayniapsko Parko), ani vrdloriguni rig pandar si limitimo o akcesi e verdyengo Ulavipeya, uli yek ceremonia kote diklaryona o Albanya ano histrikuno ovipe e Kosovako, Isa Boletini, ani Zvecanaki Komuna trumisali but ver vash o sebepi e siguripasko, akaya ver adikerdili ano Yuni 2015 bersh, bizo niyek siguripasko suro. Yek ulavdo faktori

²⁵ Incidentya si notadeime ano yek gendo e faktoryengo, leipe pe konsederipe kontesti, thay buderi e surengo undrimo autori thay viktimako rovlarne sinolen yaverune avipyay odola etnikune.

²⁶ Incidentya leipe pe dikhipe o grafitya thay mesazhi vash vazdipe zor thay odola nacionalistikune, verbaluno atako, vay tharipe e serbyune flagosko ano publikune thana kote registeringya o OSCE.

²⁷ 556 incidentya si registrime ano periodi e nakhipasko e 1 Yulesko 2013 ji pe 30 Yuni 2014.

²⁸ Ano naklo bersh ano raportipasko periodi, 297 kotar o sa 556 incidentya, kola registeringya o OSCE, sine qalavde Serbyuno komuniteti ani Kosova.

²⁹ Khelipe aqhilo vash OSCE kay yek manush sinole yek flago “Bari Albania” thay sinole o imazhi e duy Albanyengo kotar e historia kote uqarinla sine ano statiumi, kote angya maripe mashkar duy ekipe e khelipaske, kova buvlargyola ini ani audiyenca: Incidentya sine registrime ini ani Kosova pe lugipe e akale periodesko.

³⁰ Dik raporti e OSCE-ko ano notadeipe e mangle Iranipasko procesi (Oktobri 2014), koya identifikinla yek gendo e lokaciengo kola si phare vash iranipe thay potencinla o mamuipe vash iranipe,qham.18-19 <http://www.osce.org/kosovo/129321> (postimo 28 Oktobri 2015).

³¹ Nak-thay dik thay informin vizite sine organizime vizite vash o meklethanutne kola mangle te irangyon ano pere khera kola biyasale vash olengo azhutipe vash adikerdo alosaripe. Akala vizite organizinyona kotar o UNHCR, IOM vay ini yaver agencie pe ledeipe e mangle autoritetyenca. Ano periodi e raportipasko kotar o OSCE registeringya o mamuipe vash o vizite ano gav Mushtisht e Suvarekako/Uqi Nerodima/Ferizayeski Komuna, thay Berjani Kroj i Vitakut/Mitrovica Nurduni rig.

³² Ano raportipe peticie ano periodi si diklaro kotar o OSCE ani diz Istok/Muzhevina/Jakova, Pekya,Obiliq/Plemetinathay Klina ano Dresnik.

³³ Sherunipeya si interesimi e Albanyune komunitetesko ani Kosova ano Zveqani/Zveqan Lepasavic kote phiravena o drom ani yugyuni rig.

³⁴ Biyanipaski rig e Mitrovicaki/Nurduni Mitrovica sitoy sasavipeya blokirimi yek kotar kotar yek purano aqhavipe, sakoya ver si aqhavdi kotar o verde kova vastinena o drom e phiripasko.

kova meklola o ri-integrive vash te len o than sine leparipe e datako kote sine masovikune Albanya e kosovake, kova sine evolvirimo ani Mitrovica pe Yugyuni rig, thay yek tikni ceremonia ano gav Boletin ano Zveqani. Duy rigyune ovipya duryardile vash o potenciali vash mashkaretnikune incidentya kova shay te ovel rezultimo kotar baro prezentipe e Kosovake Albanyengo, ani yek komuna e Kosovaki kote jivdinena o Serbya.

Ano yekhipe, institucienge jevalipya odola lokalune vash laqharipe e siguripasko ano periodi e raportipasko, thay publikune bangipya vash o incidentya kola ule silen impakto ano potencepe e siguripasko ko komunitetya kola si mekle kotar nesave komune,³⁵ sherunipeya kotar o sherune e Komunenge. Ano aspekto vash vastipe e mekanizmengo ano lokaluno niveli kola si mandatime te promovimen siguripe ji pe agor e Deutnogodi ano periodi e raportipasko vash siguripe ano Komunako Komunitetengo Siguripesko Yekhipe (KKSJ)³⁶ si themelimo ano 34 komune kote sao sa si 38 komune e Kosovake.³⁷ Prekal o monitoripe, OSCE identifikingya o laqharipe ano vastipe e KKSJ thay e performance pe diklaripe e nakle periodesko 2012-2013, kote kerde may sigutne arakhipya thay ano interesipe pedral o darakeripe e siguripasko vash haricyune komunitetya ano komune, leipe pe dikhipe ini e inarde personyen.³⁸ Yek kotar otrin KKSJ (11)³⁹ na reste te keden e reprezentyen e komunitetyengo ano yek semno prezentipe ani komuna, thay panj KKSJ⁴⁰ na reste te keden relavantune reprezentyen odola religiyune ji pe agor e qhonesko Yuni 2015 bersheske. Monitoripe kova kergya o OSCE hraminla so o Romano, Ashkaliunothay Egipqanyuno komuniteti ani kosova khardile but ver sar RAE numay ano yek prezentipe vash trin komunitetya thay sinolen numay yek representi ano KKSJ. Deshefta reprezentya kotar KKSJ⁴¹ nashti lena pokipe kompenzipe vash reprezentya ano Yekhipe, kote rezultinde ano dekuraipe vash na kotorleipe ano angazhipya kova si na shukaripeya vash darakeripe e siguripasko ko komunitetya odola lokalune (KLSP)⁴² sito yek mekanizmo vash o komunitetya kola shay te vastingyon ini vash o komisiye but ver mothavgyona o darikeripya vash KKSJ. Ani Gilana/Gilane ano Parteshi/Parteshi thay Klina/Klina KKSJ themelingya positivuni praktika vash kharipe e kedipyengo odola avrikrisiyune

³⁵ Thavdipeya Klina/Klina, Pekya/Pekya, Mitrovica/Yugyuni Mitrovica, Jakova thay Rahoveci. Sherune e komunenge kote si gendo e Serbyengo ani kosova si Graçanica/Raniluko/Raniluko, Mitrovica/Nurduni Mitrovica, Novo berdo/Novoberdo thay Parteshi/Parteshi mekla bangipya ini odola publikune pedral o incident kola qalavena e Serbyen ani Kosova sar supozime viktime.

³⁶ Sar si manglo kotar Administrativuno Leparipe gn 27/2012MPB – 03/2012 MLRA vash Deutnogodi e komunenge vash Siguripe ano Yekhipe, 22 Avgusti 2012.

³⁷ Ji pe 30 Yuni 2015 na sine pandar themelime ano shtar komune e nurduna Kosovake KKSJ ani (Mitrovica/Nurduni Mitrovica, Zveqani/Zveqan, Leposavic/Leposavic, Zubin Potok),feri so akala komune pandar si ano procesi e tranziciyako ano structure e Kosovaka Administratake, palo phiravipe e diyalogesko Prishtina–Beograd.

³⁸ Pe lugipe e bershesko 2014 jipe agor e qhonesko Yuli 2015, 15 reprezentya kotar KKSJ diskutinde mahatne teme vash o komunitetya kola si haricyune ano komune, thay prezentisale trin krisipya vash o incidentya kola ule.

³⁹ Seriozuno na lekanipe vash o antarsipe si diklarde ani Jakova/Jakovica thay Ferizaji/Uroshevaci, kote na si reprezentya kotar o Roma thay Ashkalie e Kosovake. May ale manglape te anavingyon reprezentya e ashkalienge ano Istog/Istog/Pekya/Pekya, Obiliqi/Obilici thay Prizren. Yek representi kotar romano komuniteti si noksan ano Rahoveci thay yek egipqani thay serbyuno komuniteti .Turky manglape te nominingyon ani Kosovaki Umal/ thay ano Dragashi manglape te oven reprezentya o Boshnjakya thay o Goranya akala manglape te oven jene ini ani Prishtina thay Gilana ano KKSJ.

⁴⁰ Protestanyuno Yekhipe na si kotor e KKSJ ano Ferizayi/Gilana, Vushtria/Vushtria, Prishtina/Malisheva na sila ano KKSJ o reprezentya e katolikyuna religiyako.

⁴¹ Klokot/Kilokot, Novobërdë/Novobërda, Kaçaniku/Kaçanik, Gjakovë/Đakovica, Lipjan/Lipljan, Prizren, Mitrovicë/Mitrovica Jugore, Klinë/Klina, Prishtinë/Priština, Ferizaj/Uroševac, Parteš/Partesh, Ranilug/Ranillug, Skenderaj/Srbica, Vushtrr/Vučitrn, Deçan/Deçane, Istog/Istok, dhe Graçanica/Graçanicë.

⁴² Lokaluno komiteti vash publikuno siguripe si kreirimo 2006 bershete e suroa vash te pasharel e police pase komuniteteyenge odola yaverune ani Kosova thay te keren olen may jevavpyune vash o mangipya, vash te bayaren o pakyavipe thay pe agor te garantinel o siguripe vash akala komunitetya. Odola si formirime vash komunitetya ini o KP te identifikinel thay te adresinel o puqipya vash siguripe e komunitetyengo ano olenge zone thay te pasharen e komuniteteyenge o avazo ano lokalune policia. Dik standardya thay procedure ano ano Komunitetyengo Lokaluno thay Publikuno Siguripe, UNMIK Policia 2006.

thay informipe e krisipyengo ano jevavipe pe ulavde incidentya koya kriiringya efektivune tensionipya thay potencime o incidentya ini vash o sheruno e komunako.

Ano jevavipya e institucienge ano centralune incidentya, Ministria vash Komunitetya thay Iranipe (MKI) mekla pedral se 30 bangipya pe lugipe e periodesko vash raportipe, ano zone kola sine may but qalavde sine ini vizitime. Yek yaver gendo e instituciyengo ano centraluno niveli mekla ini krisipya, sherunipeya pando e incidentyenca kola realiviteteya sine phare. Kosovaki policia (KP), jevavipya kola siton darikerde vash o siguripe e komunitetyenge kerena o monitoripe, mashkarledeipe e policiako ano komuniteti thay ovipe vash rekirtipe. Phando e monitoripeya ano centraluno niveli vash o incidentya, KP evolvirinde yek baza vash informipya koya si centralizimi elektronikuni vash te registrinel o krimya, leipe pe diklipe ini mashkaretnikune incidentya. Numay akaya baza e informipyengi si te sigurinel o ulaipe kotar o mothavipe e komunitetyengo vash o viktime kotar o sa tipya e krimyengo, odoya pandar na mothavela niyek shaibe vash registripe sar suro ano motive e anglokrisipasko, numay vash nesave puqipya, KP, te kreirinel o vastipe ano lila sar baza vash adikeripe e tasfiryengo e informipeya sar motivipe vash te pherel e baza e informipaski ano elektronikuno shaibe. Sar si ayeka e policia na sitoy zorali vash te vastinel sistematikune statistike pedral o krimya kola shay siton motivime kotar angokripe (“Krimya kotar namangipya”) leipe pe dikhipe ini o incidentya e etnikume motivyengo.⁴³ Bizo dente informipya thay odola klaryune kola si ulavde pedral o incidentya e etnikune motivpyenca o mothavipe kotar insitutcia e Kosovaki vash te kreirinel politike vash angloaqhavipe e incidentyengo akala si te aqhon limityune. Baza e informipyengi nashti dela phikoipe ano registripe thay analize, kola si dende kotar KP ano bersh 2014 si registrime sa o sa 19 etnikune motivime incidentya, ano diklaripe e 20 olendar ano 2013 bersheste.

Sar kotar CRAR o agorutno, KP evolvirinyo poro Plani odova angluno Komunitetyengi Policia ani Strategia e Phiavipaske Planesko (2012-2016), kova sile res o ledeipe mashkar e KP thay o komunitetya. KP si te vastinel oficerya kola si te phanglon e komunitetya vash te adikeren o kontaktya odola regularune e komunitetyenca, thay si te phiravel o patrolipya thay si te vastinel sheya vash diklaripe ano thana kola sito problematikune sakoyaver. Bayrovipe e patrolipyengo kotar e policia si diklarde ano zone kote si buderi incidentya e siguripaske kola si raportime mamuy e komunitetyenge na-Albanya thay si thovde ini kamere ano kinbikinipaske zone sar si ani Klina/Klina, Pekya/Pekya thay ani komuna e Graqanicaki.

Kana si o lafi vash “reprezentipe ano rami e KP, sar si mothavdo ano Godinipesko Dikhlaripe, si semno vash bayrovipe e viktimyengo kotar o komunitetya nalabanya kola na silen pakyavipe ano rodlaripe, thay ayeka shay ajukergyola o bayrovipe e gendoske kotar o raportipe e komunitetyengo, KP sila yek rekordi totali e kobaripeya 7,635 policia, 16 olendar si oficerya na-Albanya; 967 Serbya, 65 Turky, 181 Boshnyakya, 13 Roma, 17 Ashkalie, 37 Goranya thay 9 Egiqqanya⁴⁴ ani sa Kosova. Akala statistike kerena o yaveripe kotar o Dialogi ano Brukseli⁴⁵ kote akana si 338 eks-oficerya Serbyune ano Kosovake

⁴³ Bazipe – motivipe vash o krimi shay te lolpe: religia, raca, etnitet, seksualuno poli, qhib, thay aver .

⁴⁴ Informipe kotar o Direktori e KP e Administratako, beraber e OSCE-ya ano Yuni 2015.

⁴⁵ E lokipeya kotar Evropaki Unia thay sar si pe diklaripe ani Yekuni Asambleya e Yekune Rashtrenge 63/298e 2010 bersheske, procesi bazirimo ano Brukseli vash o dialogi mashkar e Prishtina thay Beogradi, sine phiravni prekal o periodikune arakhipya odola teknikune may pale ini e uqe niveleske e bersheste 2011. Sa kotleipe vash o res si kay te normalizingyon o ledeipya, kote thavd vash referipe e Lekanipasko odova angluno si paripe kola laqharena normalizipe e ledeipyengo kova si hramime ano Aprili e 2013 bershesko. Aver teme sine phande vash civilyuno registripe, katastaro, kinbikinipe, tromalophiripe, energia telekomunikacia thay aver rodlaripe si kerdo pe Novembri 2014 bersheske kotar e kompania e rodlaripeyengi rayonaluni

strukture, kote bayarde o gendo ano 284 neve reprezentya ano stafi kola si transferime ano rayonaluno Direktoriati e Vrldorguna Rigake ani KP ani Mitrovica.

Phiravipe e Krisesko

Yek publikuno studipe⁴⁶ kotar o OSCE 2014 bershete registringya 67 pe % e anketime personyengo na-Albanya kola deklarinde so na theripe e pakyavipasko ano krisyune institucie ani Kosova sito yek seriozuno aqhavipe vash realizipe pere hakayengo. Anketime personya nalbanya sinolen yek krisyuno suro pe agor e duy bershenge, 42 pe shel (15 kotar 35 anketime personyendar) na lelilo niyek ovipe vash olenge puqipya, pe diklaripe 19 pe shel (37 kotar 192) e intervistime Albanyenge ani Kosova. Vakerde vash o Akcesi ano sfide e hakaipeske vash problemya vash realizipe e surengo kotar o autoritetya na silen nisavo pakyavipe, may hari ni odova haricuno pakyavipe. Na theripe e yekhipesko ano sistemi e hakaipesko kana o puqipya resna ano krisya lepardilo ano 68 pe shel e anketime na-Albanya kova dikhlargyola sar yek seriozuno aqhavipe, thay o monitoripe kola ulo kotar o OSCE si identifikime bare naberaberipya ano akcesi e hakaipesko mashkar o Albanya e kosovake thay o na-Albanya kotar komunitetya. Sar yek misal, 45 pe shel (37 kotar 87 e surenge) kola dikhlardile kotar OSCE ano bersh 2014 lenape o partie numay na-Albanya, niyek ver na sinolen yek prokurori, pe diklaripe 32 peshel (218 kotar 676 puqipya) kote lenape numay o albanya e kosovake.⁴⁷ Natheripe e prokuroryago na-Albanya shay te ovel faktori vash kontributi; numay 5 pe shel e kriseya siton registrime ano Prokurorengo Ofisi e Kosovako siton kotar o komunitetya na-Albanya.⁴⁸ Ano yekuno shaibe, natheripe e servisyengo vash o iranipe e dokumentacyako shay te ovel aqhavipe, ano 61 pe shel e surengo e OSCE-esko si monitorimo vash o nalabanya, kote rodingyola o iranipe e dokumentyengo, o irande dokumentya na sine irande shay ini but nashukarnoiranipe.⁴⁹ Vash may buhle, Sebyuni qhib si ofisialuni ani Kosova, akava si vastimo but serek sar qhib e proceduryengi. Ano 105 puqipya penalune si numay yek undrimo serbyuno personi e kosovako, akava si kotar o monitoripe e OSCE-sko ano 2014 bersh, vakerdilo so na si numay yek suro kova vakerdilo pe Serbyuni qhib. Pe agor komunitetya e Kosovake ani vrldoriguni rig, sherunipeya Kosovake Serbya, sasavipeya siton duryarde kotar hakaipeske institucie, ayeka kotar o sistemi e hakaipesko ani Kosova (ulavipeya odolestar kova phiravgyoal kota Evropaki Unia vash Phiravipe e Krisyuna Misiako ani Kosova), manglape pandar te phiravgyol ano shaipyuno thay efektivuno hakaibe pedral akava rayoni.⁵⁰

Neglizhenca thay aqhavipe ano traytipe e surengo kotar relavantyune institucie e hakaipeske si konsederimo kay sito yek baro aqhavipe vash realizipe e hakayengo kotar e rig e respodentyengo yek olendar ano baro gendo si na-Albanya thay Albanya ano anketipe e OSCE-sko (87 kotar 184 e anketime

⁴⁶ Rodlaripe kerdilo pe Novembriu 2014 kotar Rodlaripeski Kompania (Prishtina REA) thay Centro vash Yuridikuno Azhutipe thay Regionaluno Evolviripe (CYARE) phikodendo kotar o OSCE ani Kosova. Sondazhaantazh lela kotar ano yek totali 1,300 anketime persoyna kotar akava gendo 184 sine nalabanya.

⁴⁷ Dik OSCE monitoripe ano Hakaibe; Akcesi ano Hakaibeano dispozicie <http://www.osce.org/kosovo/125242> (postimo pe 28 Oktobri 2015).

⁴⁸ Kotar 570 prokurorya numay 28 siton registrime ano Konsili e Prokurorengo ani Kosova kola siton kotar o komunitetya na-Albanya. O mashkarutne bersha olenge siton 63. Akava problemi si te bayargyol pe avutne bersha feriso akala prokurorya si te iklon ani penzia, te sine kay na lena mase vash vash bayrovipe e gendosko vash o prokurorya kotar o komunitetya naalbanya problemi si te baryol. Supozime bajakya pe andripe e Raipesko vash te ikalgyol yek administrativuno mothavipe kova mekla e diplomirime studentyen kotar Univerziteti e Mitrovicako/Nurduna rigako vash te dena o ispiti e yurispodencako shay te ovel yek baro bajako ano akava hakaibe, te sine kay on phirvde sukseseya o siklipeya.

⁴⁹ Yekhune nukta 46.

⁵⁰ Agorutne evolviripya ano akava hakaibe ano rami e lekanipyengo kola reslile prekal o dialogi ano Bruksel mothavla sar o sistemi e hakaipesko but sig si te re-decisingyol ani nurduni rig e Kosovaki.

personyengo na alnaya thay 843 kotar o sa respodentya kola sine 1116 Albanya).⁵¹ Monitoripe kova kergya OSCE manglape te mothavel kay ano ulavde puqipyta e ulavipeyta vash o reprezentya e komunitetyenge surengo kotar na-Albanyana si traytime efikasiteteyta thay odova maksimaluno efikasiteto. Ake yek misal, ano Januari 2015 bersheske, OSCE publikingya yek raporti pereral o puqipyta kola sine nakrisyune ani Kosova,⁵² kote potencingya so akala puqipyta na diklaryona koba manglape kotar o krisipe vay kotar o ofisyta e prokuripeske.⁵³ Akala ovipyta na diklaryona sigipeyta, vash te diklaryon penalipeyta ano shukarno vahti, vay te traytingyon vahteyta kotar o krisyta, ini o saksionipyta kola si anglodiklarde na sine mangipeyta vash te araklol yek adekuatuno alosaripe vay aqhavipe. Ano yekhuno shaipse, monitoripe kola kerdo o OSCE, othavela o konsiderimo shaipse vash realizipe e krimyengo odola shaipyune kotar ovazdipe e kankamipasko. Akala puqipyta but hari resna ano krislinyta thay but ver araklona ano mashkaripe e policiyako thay prokurori anavime sar “Keripe e bipenjarde jenenge” bizo adekuatuno pratipe kote na agoringyana ni kotar e policia ni kotar o prokuroryta vash te mothaven e autoeyen.⁵⁴ Sar misal, ano 2014 bersh OSCE monitoingya 27 puqipyta kola sinolen zorale baze vash pakyavipe kay o krimi ulo kotar o mothavipe ezoresko .Yek kotar akava puqipyta resto ano krisi 30 Yuli 2015 bersh thay araklile o autoryta kola sine identifikime numay ano 3 puqipyta, numay 24 yaver aqhile te diklaryon vash riorganizipe palem mashkar i KP thay prokuroryta, solduy rodona informipyta kotar o yaver e shaipeyta kay te ovel ano ovipe vash te phiravgjol e buti.

Sfide kola aqhile

Incidentyta e siguripaske kola silen impakto ano mashkaretnikuno pakyavipe thay olengo ledeipe, leipe pe dikhipa o irande personyta thay o komunitetyta kola ajikerna, aqhola yek mahatni sfida. Kosovake institucie silen pana te evolvirinen thay te realizinen o adikerde praktike te den bangipe e incidentyenge kola silen mashkar–etnikuno siguripe, thay te sigurinen so publikune bangipyta te resen ani mazhoranca thay o qalavde komunitetyta. Ano lokaluno nivelu, KKSJ pandar na sila vastipe ano sakova ovipe thay ano efektivuno shipe vash te dol phikoipe vash o siguripe e komunitetyengo, thay manglo prezentipe e sa komunitetyenge thay sa o religie. Shtar komune ani nurduni rig na kriirinde KKSJ, thay manglape te siguringjol aktivuno kotorleipe kotar o sa komunitetyta kote jivdinena ani odoya zona. Yek adikerdo, alosaripe kola lelape pe konsederipe tromalo phiripe ani pur koya si semni pedral o Ibri/Len Ibri manglape te adresingjol kotar o institucie e duy rigyenge, thay sakoya bariera kova si vash tromalo phiripe te revidingjol. Detalipe e analizyengo thay prastape –kotar motivimo krimi na sito shaipyuno te kontrolingjol kotar o sistemi e aktualuna bazako vash informipe e krimyengo kotar KP thay o rekrutipe e policyengo kotar o komunitetyta na-Albanya kote pandar na mothavla ano proporciyaluno prezentipe kotar o yekhipe e komunitetyenge na-Albanya.

⁵¹ Yekhune nukta 46.

⁵² Dik o Raporti e OSCE-sko dikklarla o raporti vash nakrisipe e surengo Re-phayarde ani Kosova (Januari 2015), <http://www.osce.org/kosovo/141131> (akcesimo 28 Septembri 2015). Puqipyta kote o OSCE eksaminyngya ano quadro akale raportesko sa odola puqipyta kola administringyona kotar e Kosovaki Agencia vash Ilaka, kola lelape e pronsipyenca ani yugyuni rig ano Ibri, Sar ayeka ano suro vakergyola numay vash yek viktima e Serbyengi kotar i Kosova kotar yek uzurpatori Albani Kosovari.

⁵³ Dik misal, Grafika 6 Statusi e surengo e Themelyune Kriselinyengo, Garafika 7 qhonya lelile vash rumipe e surengo kotar themelyuno krisi e alosarde surengo vasy yek krisutno ano sakova Themelyuno krisi 8 gafiko mabgipyta kola decisingyona vash o bange personyta, sar si prezentimo ano 2015 OSCE Diklaripe e raportesko kova si nakrisyuno Re-atakipyune Puqipyta ani Kosova, nota 52.

⁵⁴ Yaveripyta ano kodi gn04/L-12 pedral o Penalune procedure, 1 Januari 2013, Deipe e KP may but autoriteti vash te hartinen bizo khuvipe e daviutnipasko akava dikyola te ovel yek sebepi vash akala problemyta, ano konfuzie kola ovena sakoyaver pedral o jevavipe kova diklaryona ulavde puqipyta.

Rekomandipe 9

Lena aktivune mase vash te tiknaren o pharipe kova sito sakoyaver kotar o puqipya, leipe pe dikhipe phando e ilakaya thay laqharipe ano akcesi e hakaipesko vash haricyune komunitetya prekal o traynipe e e prokurorengo thay reduktipe e jenego ano profesionaluno krisi ano sfondi e komunitetyengo, te sigurinen phikoipe vash o hako e nacionalune ilakake hakayenge koordinatoresko.

Aktualuni situacia

Hakya vash Ilaka thay tiknyaripe e aqhavipyengo

Palo aprovipe e Strategiyako vash Reduktipe e Purane e surengo ani Kosova kova ulo pe qhon Avgusti 2013 bersh, yek baro gendo e themelyune krisiyengo sinolen yek loko telaripe, odova sine angluno sar e bershestar 1999 bersh, kotar 224,586 puqipya ano Januari e 2014 bersheske fuliste ano 213,237 numay ano Januari e 2015 bersheske.⁵⁵ Sasavipeya na si reduktipe e surengo kova silen baro gendo ani Suprenyuno Krisi vay ano odova Apelesko Krisi. Hako e ilakengo kotar o Koordinatori kova si anavimo pe 2011bersh ajikerdilo te traytingyon yek baro gendo e surengo vash ilaka numay pale aqhilo bizo alosaripe thay na suksesuno ovipe, thay o posti pandar aqhola ayeka kotar o qhon Januari 2015 bersh. Sar e 2. Yulestar 2015, Kosovaki Agencia vash Ilaka (KAI) diklargya pashe sa o aqhile dokumentya kotar o konfliktya thay o pretendipya e ilakayngo, 42749 puqipya. Sasavipeya, truyal 540 puqipya siton ano devisipe ano procedipe vash o apeli angledo Koleji e Rovlaripyengo ano KAI e Supremyune Krisesko ani Kosova.⁵⁶ Numay, but hari progresi si diklaro kotar o KAI, KP thay o krisipe lena decisipe sigutno vash but ilaka kola siton nakrisiyune. Kola silen limitimo akcepti kola siton olenge ilaka kola sasavipeya siton qalavde, thay siton pandar obligime vash te pokinen pere takse⁵⁷ kola siton thay uzurpime.

O reste lekanipya kola ule ano dialogi ano Bruksel angya nesave yaveripya pe lugipe e periodesko ano raportipe, leipe pe dikhipe o yaveripe e kadastrake hramipyengo, kova ajikergyola te dol kontributi ano hako vash o ilaka vash sa komunitetya. Yek projekt-krisi vash temelipe e Ilakako ani Kosova thay Agencia vash verifikipe, may mahatno obligipe kova dikhlargyola te ovel o diklaripe e informipyngo kotar o kadastari e informipyngo kotar e Prishtina thay Beogradi, kova dendilo ano Kosovaki Sombeshipe ano Februari 2015.⁵⁸

Akcesi ano Hakaipe

Sar hraminla pe Rekomandipe 2 may uqe, pakyavipe ano sektori e hakaipesko ano mashkar e komunitetyengo na-Albanya sito telarno pe lugipe e raportipasko/Ofisya kola sine financirime kotar o UNDP vash yuridikuno azhutipe ani Mitrovica/Nurduni Mitrovica thay Ggraqanica. Ani Graqanica ano qhon Mayi 2014 bersh vazdingya rovlaripe ano dokripe ko darakeripe e komunitetyengo kote formiringyona o Albanya ano akala umala, shaibe vash yuridikuno azhutipe, ulavipeya pe Serbyuni qhib,

⁵⁵ Vash may buhle informipya ruyjina tumen dikheni:Krisipasko Konsili e Kosovako 2014 Bershuno Raporti, qham 25 ano <http://kgjk-ks.org/?cid=1,1> (postimo 28 Oktobri 2015).

⁵⁶ Interviste e OSCE-eske e Direktoreya kota e Kosovaki Agencia vash Ilaka, 2 Yuli 2015.

⁵⁷ Nukta 1.11, Krisi gn 03/L-204 ano Takse pedral Bikelardo ilaka, 7 Oktobri 2010, dikhlarla kay o saybiya vay odova kova vastinla o ilaka sito pokipasko jeno kova vastinla e ilakako ya si bi khelarni.

⁵⁸ Projekt Krisi si aprovimo kotar Kosovake institucie pe 5 Februari 2015, thay si dendo ano Kosovako Sombeshipe pe 25 Februari 2015.

kola si reduktive ani bari masa .⁵⁹ Hari progresi si diklaro ano pedral fizikuno akcesi vash o haricyune komunitetya na-Albanya inaguripe e neve Kriselinako ani Shterpcaki komuna/ano Septembri 2014 bershete, thay anavipe e neve prokuroryasko kotar o Serbya e Kosovake ano qhon Mayi 2015 ani Graqanica krisi koya sila krang (sherunipeya bizo krisiyuno may but se 9 qhonya⁶⁰) thay reklama vash duy postya vash o krisiyune.⁶¹ Ani komuna NovoBerdo, si konsiderime khera e Kosovake Serbyengo Kranga e kriselinaki lela pi buti yek prokurorya Kosovako Albano thay sito decisimo ano yek privatyuno kher ano yek gav kote jivdinena o o albanya ano Labjyane bizo theripe e publikune transpertesko.⁶² Sar si pe Konsili e Krisipasko ani Kosova KKK, silen panj prokurorya na-Albanya⁶³ ani Kosova niyek olendar na si ni kotar o Roma, Ashkalie, Egipqanya, Goranya, Cernogoracya vay Kroaty⁶⁴ kola jivdinena ani Kosova. Prokuripasko Konsili e Kosovako KKK e thay (TMK) lela mangle ovipya kova sile res adresipe ano qhon Marti 2015 bersheske, kote janglarya neve bykyake thana vash 48 pozicie e kriseske thay 15 odola kotar prokuripe vash o komunitetya na-Albanya.⁶⁵

Ano qhon Mayi 2015, Kosovako Sombeshipe aprovingya o yaveripe e Kriesko: Krisi vash o Krisiyune ,⁶⁶ Krisi vash Konsilie Kosovaka Krisipaske,⁶⁷ Krisi vash Prokuripasko Konsili e Kosovako⁶⁸ thay o Krisi vash Prokurori e Rashtrake.⁶⁹ Akala yaveripya ule vash zoralipe e mangipyengo vash traytipe, procedure vash anavipe e krisutyenge thay prokuroryange, thay jevavipya vash duy Konsilya e Krisiyune Prokuripasko. Sasavipeya e Nukta 5 e Krieski vash o Krisipya ulavela so o kreiripe e krisipasko prezentinla etnikuno kreiripe e kosovako, sar ini etnikuno kreiripe e juridistikako ano teritori vash o kvaliteti e akanutne krisipasko,⁷⁰ akala krisya na kerna ulavdo ovipe kotar o prokurorya thay krisiyune, vay kandidatya vash krisutne thay uqe reprezentya, kotar o komunitetya na-Albanya.

Ano politikuno nivelo, Strategiako plan KKK 2014- 2019 dela pe dikhipa so o krisipe si te inkurainel e komunitetyen na-Albanya te oven kotar e krisiyune sistemasko, kote si te specifiki nel o aktivitetiya ano tereni thay si te bayarel olen, thay te sigurinel o bajakya vash adekuatune lingvistya kola siton jande thay on te oven pe disponipe.⁷¹ 2015 bersh ano bershuno Plani⁷² kotar TMK ini ano liste si kreiripe e etnikune prokurorengo sar yek suro vash traytipe thay rediklaryol regulariteteya. Ano periodi e raportipasko, o

⁵⁹ Akala duy ofisyay thay odola shov yaver ano komune (Klokot/Klokot, Ferizaji/Ferizayi, Skenderay/Serbica, Klina/Klina, Jakova/Jakova, Dragashi), si riputardo prekal yek proykti e Norvegiaka Ambasadako ano qhon Januari 2015 .Numay akava sine yek shov masekyuno proytko numay akala ofisyay palem siton phande pe agor e qhonesko Yuni 2015.

⁶⁰ Yek krisiyuno si anavimo ano na sahvahti ani Kriselin e krangaki ani Graqanica mashkar o qhon Avgusti 2014 thay pe agor e qhonesko Januari 2015, akate diklaryona numay civiliyune puqipyay. Sar e Yanuaresta ji akana na sine ni yek krisutno ji ano anavipe ano qhon May 2015.

⁶¹ Krisiyuno Konsili e kosovako (KKK) dengya janipe vash tromale thana vash krisiyune ano Marti 2015. Kote o konkursi phandilo pe 25 Mayi 2015 (Akava veke na si ano disponipe).

⁶² Krisipe shunela numay penalune puqipyay thay o puqipyay o puqipyay si vastime numay kotar yek Prokurori kova araklola ani Gilana kova vizitinla yek ver ano kurko. Duy Serbya, duy Boshnyakya, yek Turko e kosovako. Si ani lista e prokuroryange kova si sigurimo kotar o OSCE pe 25 Yuli 2015 (e lista si iklimi pe 1 Yuli 2015) KKK na sila informipya ano dispozicie vash o gendo e prokurorengo ani etnikuni baza.

⁶³ Duy Kosovake Serbya, duy Boshnyakya, thay yek Turko.

⁶⁴ Sar ani lista e prokuroryange kova si sigurimo kotar o OSCE pe 25 Yuli 2015 (e lista si iklimi pe 1 Yuli 2015) KKK na sila informipya ano dispozicie vash o gendo e prokurorengo ani etnikuni baza.

⁶⁵ Agorutno dive vash aplikipe sine 25 Mayi 2015. O interviste vash krisiyune e Serbyune komunitetyenge Kosova adikerdile pe qhon Yuli thay Yuni. E lista e kandidatyangi aqhili pe pezulipe vash yek presidenciyaluno dekreti ano Oktobri 2015.

⁶⁶ Krisi e Gn 05/L-032 vash Yaveripe thay Pheripe L-03/1199vash o Krisya, 30 Yuni 2015.

⁶⁷ Krisi e Gn/L-033 vash yaveripe thay pheripe e krisesko gn.03 /L-223 vash Konsili e Kriesko ani Kosova, 30 Yuli 2015.

⁶⁸ Krisi Gn 05/L 035 vash Yaveripe thay Pheripe e krisesko Gn.03/L-224 Vash Konsili e Kriesko ani Kosova, 30 Yuli 2015.

⁶⁹ Krisi Gn 05 /L- 034 vash yaveripe thay pheripe e krisesko Gn.03/L225 Vash Konsili e Kriesko ani Kosova, 30 Yuli 2015.

⁷⁰ Krisi Gn03/L-199,22 Yuli 2010

⁷¹ Kosovako Strategiako Plani vash Krisipe 2014-2019, Res e Strategiako 3.1.1: http://www.kgjk-ks.org/repository/docs/KOSOVO_JUDICIARY_STRATEGIC_PLAN_2014_2019_803582.pdf (akcesimo 28 Oktobri 2015).

⁷² Bershuno Plani KPC vash o bersh 2015: http://www.psh-ks.net/repository/docs/KPC_Annual_Action_Plan_2015.pdf (accessed~~V 28 Oktobri 2015).

gendo e prokurorengo na-Albanya sine 23,⁷³ numay 5 pe shel kotar e Advokatyengi Soba e Kosovake ano sa totali kola siton jene. Soba themelingya yekh Komisia vash o haricune komuniteya e suroa vash bayrovipe e gendyengo vash krisi. Gendo e na-Albanyengo akale trin instiuciyengo na raportinde niyek konkretuno avipe vash te mothaven o naovipe ano bersh 2014 peolenge bershune raportya mothavena nashukarno ovipe. Specialune programya kotar Kosovako Krisyuno Instituti vash traynipe kova si fokusimo ano garavipe e hakayengo vash o komunitetya na-Albanya na sine kotor e planesko ano 2014 thay 2015 bersh thay na si ni yek gendo e informipyengo e jenenge kola lele kotor ano traynipy a o jene kotar o komunitetya pe lugipe e bersheshko 2014-2015 (o sifre ano 2013 bersh sine but telarne vash kotorleipe ano traynipe lengo gendo si 0.7 pe shel).⁷⁴

O sfide kola aqhile

Sfide aqhona ano telaripe e surengo kola na agorinde, ano ulavde puqipya ano Supremyuno Krisi. Ji pe agor e qhonesko Yuli 2015. Kote ji pe agor na ulo anglipe ano anavipe thay ulavipe e harnigyengo vash o posti evash o hakaya e ilakengo vash o komunitetya. Decisipya kotar o KAI kote mothavyola so silen telarno realizipe, thay o suro vash na krisyuno beshipe thay rivastipe aqhola yek seriozuno ovipe vash o meklethanutne MTH.⁷⁵ Numay e mangle implementipea kotar i KP thay Krisipe, si ini o avutno dikhipa kotar o informipy a e katastarske shay te mothavel o shaipyune sfide vash te sigurinel garavipaske mase odola adekvatune vash meklethanutne MK akala si kreirime vash o sebepi kay si te agorinel o mandati e KAI-esko.

Shukarno implementipe e Krisesko vash vastipe e Qibyengo⁷⁶ pandar na sito adekvatuno ano krisiyune procedure, procesi vash iranipe ano krisiyune puqipya, thay adikeripe e yuridikune azhutipasko kova si te ovel bizo pokipe, kola aktualiteteya adikergyona kotar o donatorya. Strategiako Plani e KKK 2014-2019 thay bershuno Plani vash TMK yek gendo e bajakyengo kola si semne vash integripe e komunitetyengo ano krisiyuno sistemi e Kosovako, numay pandar na siton pe pherdo realizipe. Komunitetyengo prezentipe ano krisiyuno sistemi, leipe pe dikhipa ini e prokurorya thay krisitorya, sito yek ulavdo darakeripe, ulavipeya vash o harno gendo e komunitetyengo. Vash may buhle, planifikipe thay realizipe e programyengo vash krisiyuno traytipe vash garavipe e komunitetyenge hakyengo pandar na siton prioritizime.

3. VASTIPE E QHIBYENGO

Rekomandipe 3

Vazdipe e realizipasko kotar o legislativi vash vastipe e qhibyengo ano centraluno thay lokaluno nivelo. Phikoipe vash vash Komisioneri e Qhibyenge ano olengo vastipe, ano mangle hanigyengo ovipe odola finaciyarune thay manushikane thay o prioriteto vash kreiripe e yekhune mashkaripasko vash may aktivuno inkuraipe buderi qhibyengo ani publikuni sfera

Aktualuni situacia

Implementipe e Krisesko vash Vastipe e Qhibyengo

⁷³ Kosovaki BAR Asociacia, 2014 Bershuno raporti, qham 163.

⁷⁴ Kosovako Krisyuno Instituti, 2013 Bershuno raporti, qham15: https://igjk.rksgov.net/Uploads/Documents/RapVj2013ang_.pdf (akceimo pe 28 Oktobri 2015).

⁷⁵ Vash may diklaro diskutipe vash akava problemi, ruyjinava tumen dikheni o raporti kotar o OSCE, nota 52 yekhune.

⁷⁶ Yekhune nota 4.

OSCE dikhlargya nesave pozitivune evolviripya ano legistrativi e Kosovako vash Vastipe e Qhibyengo. Sar e Decembresta 2013, Ministria vash Androne Bukya mekhla Identifikipaske dokumentya e rovlaripeya kotar o Turkyu, kay pe qhon Yuni e 2015 bersheske prezentyingya yek nevo softveri kay o komune te nikalen e forma vash civilyuno registri ani turkyuni thay Boshnyakuni qhib thay Qiriklyuna alfabeti.⁷⁷ Sasavipeya, o monitoripe kotar o OSCE sar e 1 Septembresta 2014 ji pe 31 Marti 2015 ano vahtyuno periodi si na theripe e progresesko ano sakova beraberipe e komunyengo vash olengo obligipe vash o qhibya, leipe pe dikhipi ini pasharipe e dokumentyengo vash o publiko thay iranipe thay interpretipe e sa oficialune qhibyengo.⁷⁸ Komunitetya raportinde vash buderi servisune problemya odola yaverune vash na sukseso e mekipasko e dokumentyengo ano mangle qhibya leipe pe dikhipi ini o katastari, ofisi e taksyengo, ofisi e civilyune surengo thay odola vash o vrde, sar ini sastipaske klinike kola si pe operipe ano Kosovake institucie.⁷⁹ Komunitetya thay komunake reprezentya raportinde ano OSCE ini vasho problemya e servisnyenge aniTurkyuni qhib.⁸⁰ Pharipya vash rekrutipe e stafesko vash qhibyake –janipya si sakoyaver, o butikerutne ano ofisy kola silen bersha numay on janena o qhibya sar si Serbyuni thay Albanyuni. Aktualiteteya numay o traynipe e qhibyengo si semno vash civilyuno sektori vash te janen e Srbyuni thay e Albanyuni qhiba kava pashilo kotar o Uqo Komesari e OSCE-ko vash o Nacionalune Minoritarune komunitetya ano Ofisi e Qhibyake Komisioneresko (OQK).⁸¹

Ano centraluno nivelo, sa o kedipya e komisiyenge thay o plenarune seance ano Kosovako Sombeshipe (KS) sa o interpretipya ovena ano dispoziciye e duy qhibyenge kola si sevalutne ini ani Turkyuni qhib, thay sa o dokumentya ulavgyona vakteya ano duy sevalutne qhibya. Ano lokaluno niveli o kerdo monitoripe kotar o OSCE mothavla nesave laqharipya ano pasharipe thay interpretipe pe lugipe e seancyengo⁸² ano komuanake Sombeshipyu, akana akava ovipe ovela ano 28 multietnikune komune. Sasavipeya, o akcesi ano interpretipe thay iranipe ano sevalutne qhibya si problematikuno vash o sebepi e na theripasko vash e translacia/o interperitipya kola siton butikerutne ano niveli e komunengo, thay o na laqo iranipe thay telarno niveli sile negativuno impakto ano buderi ovipya vash o komunitetya.⁸³ Diklaripe e simbolyengo te prezentyingyon ano obyektya odola publikune ano komune thay o sevalutne e OSCE-ske vash o qhibya te ovel yek kareshtimi tabela.⁸⁴ Ano buderi komune, krisyune dispozite vash o qhibya si respektive sasavipeya; sasavipeya enya komune⁸⁵ sine yeke kotoreya ano lekanipe (misal o simbolya avri obyektynge ani komuna siton hramime e sevalutne qhibyenca, numay ano qhibya pe andripe e lokalyengo), thay shtar komune⁸⁶ (numay shay komunenge ani nurduni rig e Kosovaki), si

⁷⁷ Numay e Anglikana qhibyata akana sito pe dispozicia ani ani Albanyuni thay Serbyuni qhib, Qiryuno Alfabeti si ano sa Kosovake komune, softveri automatikipeya ferdinla o manglo hrami pe Turkyuni thay Boshnykuni qhibano komune kote respektiveteya o gendo e leparde komunitenyengo si po but se panj pe shel.

⁷⁸ But puqipya kola si potencime ano raporti 2014 OSCE ano lekanipe e qhibyengo pale phiravla, rujinava tumen dikheni Baresipe e Komunengo vash o qhibya ani Kosova (Yuli 2014), <http://www.osce.org/Kosovo/120010> (Akcesimo pe 28 Oktobri 2015).

⁷⁹ Vi odote si e qhand 4.3.

⁸⁰ Yek misal, Turkyuni qhib si sevalutni ano Prizreni, thay dikhipi o problemya sine raportime ano ofisi vash deipe e dokumetyengo vash vazdipe e obyektisko, kote o komunikipe vash o publikipe ulo kotar yek personi kova kerla sine iranipe e qhibyako. Ani Gilana/Mitrovica yugyuni thay Vushtria kote Turkyuni qhib sitoy ano sevalutno vastipe, buderi e civilyune butikeripaske kerena buti ano KOKI, Ofisi vash deipe e dokumentyengo vash vazdipe e obyektynge, ofisi vash civilyune puqipya, ofisi vash sociyaluno puqipe, krisyuno azhutipe thay centro vash butikeripe na vakerna Turkyuni qhib.

⁸¹ Projekti si implementimo kotar Evropako centro vash Komunitetyenge Puqipya, sar e Yulestar 2015 kova uqharel 13 miks komune. Vash may buhlo informipe dikheni : <http://www.ecmikosovo.org/?p=6232>.

⁸² Nukta 7.3 e krisesko vash vastipe e qhibyengo, yekhune nota 4.

⁸³ Numay panj komune na silen irande persoyna e qhibyake, ano 33 komune si pe butikeripe yek vay duy irande persoyna e qhibyake, pe ulavipeya o prizren, kova sile shtar butikerutne vash iranipe e qhibyengo.

⁸⁴ OSCE dikla androne simbolya thay odola avri ofiseske ano publikune thana vudara ano ofisy e komunake centrya vash sastipasko dikhipi.

⁸⁵ Dragash/Dragaš, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Lipjan/Lipljan, Mamuşa/Mamushës/Mamuşa, Podujevë/Podujevo, Prishtinë/Priština, Prizren, Shtime/Štimlje thay Suharekë/Suva Reka.

⁸⁶ Gračanica/Gračanić, Hani i Elezit/Ellez Han, Malishevë/Mališevo thay Parteš/Partesh.

mothavde simbolya numay ani qhib e mazhorancake. Si diklardo progresi ano nava e komunyenge, gavenge, dromenge thay komunake droma ano sevalutne qhibya, buderi si pe lekanipe e obligipyenca,⁸⁷ ini so sukarhrami na si ayeka sam manglape akava aqhola problemi. Efta komune⁸⁸ (numay shtar komune ani nurduni rig) aqhona ano na lekanipe.

Yek yaver semno umal koya na si shukarlekanipe, sar si leparado may upre, na si hakaibe vash iranipe e krisyengo, but misalya si so e verzia pe rianipe e Serbyuna qhibyake vash o krisya na si diklarni sar pe Albanyuni vay Anglikani qhib, kote anena totalyune problemya na klaripe thay ushkavipe e krisyengo thay stardarikuni qhib kova si hramime anorami e krisesko ano than thay odova mashkarthemutno ani Kosova. Palem akate mothavgyola natheripe e edukipaske standardyengo, pa profesionalizmo, limityuno gendo e personelesko thay natheripe e mekanizmyengo vash siguripe e kvalitetesko vash te den kontributi vash o problemi kova si semno tya sile eksperianca.

Komisioneri vash o Qhibya thay o phande strukture

OQK kergya yek konsiderimo progresi ano realizipe pere mandatesko. Progresi lelape dikhipe suksesuno rekrutipe e stafesko⁸⁹, staripe yeka interneteska qhamyako⁹⁰ kote sile yek online formulari vash o rovlaripeya, sar ini yek kampanya ano medie vash te promovinen o mandati e OQK thay o dikhipe.⁹¹ Monitoirpe kova ulo kotar o OSCE mothavla o laqharipe e publikune jevavipyengo dengya kontributi ano vazdipe e rovlaripeyengo thay raportipya,⁹² kote mekla o alosaripe e OQK vash yek baro gendo e surengo. Yek yaver pozitivuno evolviripe leipe pe dikhipe o fokalyune thavdya e qhibyake si ano 32 komune.⁹³ OQK sine ini mahatno prokurori vash leipe pe kondeseripe e duy qhibyengo odoya Turkyuni thay Boshnyakuni ano forme e civilyune registripaske (sar si leparado may uqe). Ano Marti 2015 bershete, OQK prezentyingya pere semne arakhipya vash o statuti e implementipasko ano Krisi vash Vastipe e Qhibyengo ani Kosova,⁹⁴ kote agorinde so na si haniga e financiyenge, manushikani teknika, sar ini telardo jevavipe vash krisiyune obligipya, phiravena oaqhavipe kova si pe lekanipe ano publikune institucie, thay kote potencingyola o trendi vash phanipe e qhibyengo ano mashkar o civilyune servisya ani Kosova. 2015, OQK incingya o procesi vash hartipe e yeka strategiyako ano mashkarvahti (2016-2020) vash realizipe e afirmipasko, kova ajikergyola te finalizyingol pe agor e 2015 bersheske.

⁸⁷ Akava si sherunipeya o rezultati e adresengo ano sistemi ano dikitalizipe e unifikime proyektesko realizimo kotar e Agencia vash Kosovake katastarya, sar kotar e proyektesko e Evropaka Uniako "Phikoipe vash Agencia e Civilyune registripasko thay unifikimo sistemi vash o Adresipya".

⁸⁸ Gjilan/Gnjilane, Hani i Elezit/Elez Han, Malishevë/Mališevo, Mamuşa/Mamushës/Mamuşa, Parteş/Partesh, Rahovec/Orahovac thay Ranilug/Ranillug

⁸⁹ Sar e qhonestar Yuli 2015, OQK kerela buti ano ofisi e shov jenenca, ano yek postipe kova si bizo pheripe.

⁹⁰ Pe dispozipe ani aBanyuni qhib ano <http://www.komisioneri-ks.org/thay> pe Serbyuni qhib si ano <http://www.poverenik-ks.org>. Interneteski qham sine pe dispozicia ini ani Turkyuni thay Boshnyakuni qhip sar e Aprilestar 2014.

⁹¹ Kampanye vash vazdipe e javavipasko vash qhibyake hakaya si pe bayrovipe gradualiteteya pe lugipe e 2013-2014 bersheske, kote ulo o ulavipe e informativune materialesko, Tv thay radio Spotya, aktivitetiya kola sinolen phikoipe kotar o mashkarthemutne, leipe pe dikhipe o OSCE thay UNDP.

⁹² OQK lela shtar rovlaripeya kotar i Komisia e qhibyengi ano 2012,12 rovlaripeya ano 2013 bersh, thay yek totali e 54 rovlaripeyengo lela pe 2014 bersh, sa o rovlaripeya si alosarde, ulavipeya e panj rovlaripeyengo kola siton ano procesi thay si transferime ano 2015 bersh.

⁹³ Anavipe e fokalyune anavyengo komunake qhibyengo si laqhardo e nukta 15 e Regulativako gn 07/2012 "Themelipe e komisioneresko vash vastipe e Qhibyengo". Komune siton obligime te ulaven yek centraluno thavd vash vastipe e qhibyengo, kova si mandatimo kotar OQK ano realizipe e mandatesko. Buderu e fokalyune thavdyengo na silen menaxhipaske pozicie tahy na lelele pe traytipeya kova si manglo ani rola e vastipaski. Fokalyune thavdya e komunake qhibyengo na si anavime ano shtar komune ani nurduni rig (Mitrovicë/Mitrovica Veriore, Leposavić/Leposaviq, Zubin Potoku thay Zveçani/Zveçan), thay Suharekë/Suva Reka thay Rahovec/Orahovac akala komune na thovde thavdipaske kontaktya ano decisipe.

⁹⁴ OQK Raporti Monitoripe thay evalupe e qhibyenge Hakayengo an Kosova http://www.komisioneri-s.org/repository/docs/Anglisht_Finale_160315.pdf (accessed 28 October 2015).

Sfide kola aqhile

Centraluno Nivelu e Kosovako thay odova lokaluno ko instituciye phiravgyola o nashalipe ano lekanipe vash o obligipya e qhibyenge, institucie siton bizo-informipe vash olenge jevavipya vash o hakaya e qhibyenge. Sa Kosovake institucie rodona mangle kapacitetya ano vastipe e qhibyako –relativune servisya thay o vastipe, thay manglape te potencingyol so o kapacitetya rodona phiravipe ano vahti angledo ajukerde rezultatya. So trin siton semne thay mahatne sherunipeya kola siton na traytime ji akana: edukipe thay certifikipe e jenenge kola iranena pe qhibya thay interpretipya kolenge manglape te araklol buti, kompletipe e stafesko; Evolviripe e alavaryengo online thay neve sheya vash iranipe; thay, sistemi e evolviripasko vash siguripe e kvalitetesko, ulavipeya vash krisyune tekstya prekal evolviripe thay angazhipe vash hartipe e multi-qhibyako legislativi.

4. EDUKIPE

Rekomandipe 4

Laqharipe e kvalitetesko vash o edukipe e haricyune komunitetyngo thay te identifikingyon o mangle aqhavipya vash olengo alosaripe kola silen akcesi ano edukipe vash o qhavore kola siton kotar Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komuniteya, thay rediklaripe e siklipaske materialo thay e metodologiya vash te ovel pe bareshipe vash yek multi-etnikuno malipe.

Aktualuni situacia

Na si resto niyek progresi vash kriipe yeke sistemasko vash integripe ano edukipe, Kosovake institucie vash edukipe phiravgyona kotar o duy paralelune sistemya kola phiravgyona kotar e Prishtina thay Beogradi o sistemi e instituciengo respektiveteya pasharena shaipe vash o reprezentya e haricyune komunitetyenge te siklon pe daki qhib. Reprezentya e komunitetyenge silen tendencia te alosaren o sistemi ulavipeya kote on jivdinena ,vay te phiraven o siklipe ano pereqhibya thay piri religia. Kosovake institucie pasharena edukipasko mothavipe ano Albanyuno, Turkyuno thay Boshnyakuno qhib. A ini o Serbya pasharena edukipe ani piri serbyuni qhib, numay e Romani qhib phiravgyola ano nesave shkole ano duy sistemya e edukipaske.

Sar si pe operimo sistemi kotar Kosovake isntitucie ,siklipe ani turkyuni thay boshnjyakuni qhip sito pe dispozipe vash o komunitetya ano odola komune kote on jivdinena , ano nesave thana pashargyola olenge klase vash siklipe ini so na pherena o gendo e mangipasko ano minimumi.⁹⁵ Sasavipeya o Turkyu thay o Boshnyakya ani kosova rovnape vash na theripe e tekstyengo ,maybuderi odola e mashkarune skolenge, ani praktika o sikavne but ver kerna kooperipe e pustikyenca kola avena kotar o importipe.⁹⁶

⁹⁵ Ini so egzistinla yek natheripe e klaripasko kova si rodimo kotar (Administraciyo Mothavie Gn.22/2013 vash maksimaluno gendo e siklarnengo thay o raporti sikavno-siklarno, sito pe dispozicie ano <http://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/22-2013-ua.pdf>). Ano buderi komune pasharena o klase kola si but hari siklarne ini may telarno se o minimumi. (misal. Gilana/Mitrovica. Yugyuni Mitrovica ani Turkyuni qhib/ Dragash pe Boshnyakini qhib thay o Prizren sile duy qhibya). Sasavipeya, edukipe pe Turkyuni qhib sa si pe dispozicie ani Vushtri/Vučitrn, na kerdilo formaluno mangipe. Edukipe pe Boshnyakuni qhib na si shayutno ani Mitrovica/Norduni Mitrovica thay Leposavić/Leposaviq komune, kote Kosovake Boshnyakuno komuniteti nakhavela skolupe pe Serbyuni qhib prekal o beogradeske phiravipeske institucie.

⁹⁶ Arakhipe e Konsultativune Konsilesko (KKK), yek deutnogodi organo e presidentako ani Kosova ani baza, pe 27 Februari 2015, arakhipe e Bukyarna Grupake vash KKK vash edukipe pe 24 Mayi 2015; Interviste e reprezentyenca vash o komunitetya, direktorya e shkolenge vash edukipe ini odola ano komunako kher kola leleile pe qhon 2015.

O Goranya, Kroatya, Egipqanya, Ashkalie thay o Cernogorake komunitetya ani Kosova na silen aspekto ano specifikune lande e siklipaske vash te garaven poro identiteto. Fizikuno Akcesi ano edukipe sito problemi ano nesave haricyune komunitetya, leipe pe dikhipe ini e siklarne e goranyune komuniteteske kola jivdinena ani Kosova akava problemi si ini ko Romano, Ashkalyuno thay Egipqanyuno komuniteti ani Mitrovica ani Mitrovica /Jugyuni Mitrovica silen pharipe vash te nakhen ani skola kotar e yugyuni rog ano Nurduni rig e Mitrovicaki.

Nesave pozitivune evolviripa diklardile ano raporti e anglune periodesko pederal o disponipe e klasyengo pe Romani qhib, kova lela pe dikhipe kulturake, historiake thay vakeripe e romana qhibyake. MEST publikingya thay evolvirinya skolake tekstya pe 07 Aprili 2014 bersh.⁹⁷ Prizrenoski Komuna putergya shtar klase ano shtar fundone skole (O buhlipe ulo ini o yaver skole akava sito informipe kotar o agorutno raporti). Pokipe e siklarnesko sine sekundaryuno, akava siklipe kana ovel ano panj komune kova si te lugyarygol ano 2015-2016-to bersh e skolako.⁹⁸ Sasavipeya, qhavore e Romane, Ashkaliune thay Egipqanyune komuniteteske ani Kosova pandar silen sfide ano akcesi vash kualitetyuno edukipe thay siton qalavde ano dipropocionaluno shaibe vash na registripe, mekipe e skolako thay analfabetizmo kova si ano uqo niveli thay silen telarno edukipe.⁹⁹ Ano qhon Oktobri e 2012 bersheske, MEST mekla yek Administrativuno Deipe kote dende jevavipe thanutne institucienge vash te keren ekipe thay phiravno ovipe kharde “Ekipe vash Angloaqhavipe thay Reagipe vash Aqhavipe thay na registripe ano obligimo Skolupe (EARAS).¹⁰⁰ MEST phiravgya akava ovipe kova sine aprovimo ano qhon Oktobri 2014 bersheske kotar o termya vash evolviripe thay reference vash te ashutinen o vastipe e ekipyengo EARAS. Vash oblikipe e skolako ano lokaluno nivelo, akala EARAS silen res vash beraber ovipe vash te adresinen o mareba vash telarno registripe vash o shaibe te pasharen ulavdo phikoipe vash o qhavore akale komunitetyenge. Sasavipeya, notadeipe kova lelilo kotar o OSCE ano Marti 2014 mothavde so yek kotar o ponj kola siton themelime, may but akava si yek nashalipe regulariteteya vash o sebepi e leipe kan e rolako. Ano yek yaver bajako vash te pheren o edukipaske mangipyva vash o qhavore e Romane, Ashkaliune thay Egipqanyune komunitetyenge ani Kosova. MEST ano partneriteti e mashkarthemutnenca dengya burse vash 500 siklarne e mashkarutna skolake thay 33 burse odola univerzitaryune pe lugipe akale skolake bersheske 2014-2015, akana si ini mashkaruno ano edukipe vash o centrya e siklipaske kola pasharena semno azhutipe e qhavoreng e akale trin komunitetyenge kova phiravgona kotar o BRO, thay si angashipe vash te institucionalizingyon akala centrya ji akana e rola vash o mashkar ledeipe ji akana si na suksesuno. Yek yaver darakeripe si o praktike vash diskriminipe, kova bulargyola ano calavipe, ano duy skole e Serbiyune komuniteteske ani Kosova, si ini puqipyva vash ulavipe e

⁹⁷ *Romani Chib I* (Romani Language 1) kotar Latif Demiri; e duyto pustik ssioty akanake ano ovipe vay keripe

⁹⁸ Phikodendo kotar Evroako Konsili “Phikoipe ano akcesi thay shukargodinipe e edukipasko thay e kulturako”, Romane klase si te startinel ini ano Pekya, Jakova, Ferizayi, Obiliq thay Kosovaki Umay. MEST si angazhimi vash te kerel o pokime e siklarnego ji pe agor e bershesko 2015, kote diklarela so o komune te len pose o jevavipe e financyengo kotar o bersh 2016.

⁹⁹ Pedagogikuno Instituti e Kosvako, vash o –qhavore e bershenca vash skolupe ani Kosova: Studipe baza pederal o praktike e angloaqhavipasko thay reagipe e mekipasko thay naregistripe ano skole (2014), <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/shqip-small-quality.pdf> (raporti pe anglikani qhib aktualiteteya na si ano dispozicie ano interneti).

¹⁰⁰ Administrativuno mothavipe Gn19 /2012 vash themelipe thay realizipe e ekipyengo vash angloaqhavipe thay reagipe vas o aqhavipe thay naregistripe ano obligimo edukipe, <http://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/ua-19-2012-new.pdf> (akcesi 28 Oktobri 2015).

siklarnengo kotar o trin komunitetya,¹⁰¹ kola lele bangipe vash phiravipe e ulavipasko vash o qhavore mamuy e Jakovaka Komuke.¹⁰²

Shaibe e edukipaske ano uqo niveli vash o komunitetya si but hari shay te phena so si limityune, kote dena olenge oblikipe vash phiravipe e skoluipasko ano yaver thana. Na penjaripe e diplomengo thay o certifikate, ulavipeya vash odola kola silen mangipe te iklon kotar o sistemi e Serbiyako vay kotar e Kosova, problemi dikhlargyola ini odola kola silen impakti odova themelyuno ano kualiteto e studentyengo vash te khuven ano trego e bukyako. Biumpulavipeya e nesave iniciativengo, ulo hari kotar themelyuno ovipe ano periodi e raportipasko ano akava mahatno suro. Numay o Dialogi e Brukseleya startingya yek procesi vash penjaripe e diplomengo,¹⁰³ thay o giriqipe e financiyeno. O BRO si mashkarutne vash phiravipe numay akava ningarela pedral o mekanizmya vash na siguripe e pnjaripasko.¹⁰⁴ Kosovake Institucie startinde vash te eksplorinen o shaipyuno problemi vash penjaripe e diplomengo kola meklile kotar o univerziteti e Mitrovicako/Nurduni rig e Mitrovicaki, sitoy yek kotar o semno faktori vash butikeripe e serbyune Komuniteteske ani Kosova. Norvegiako financipe prekal o Ofisi e Sheruneministresko vash Komunitetyenge Puqipya (OSHKP) thay NGO–Evropako Centro vash Minorityune Puqipya ani Kosova ule ano Aprili 2015 si koncept procedure vash aplikipe vash butikeripe ano publikune institucie vash o reprezentya e komunitetyenge kola silen diplome mekle kotar o Mitrovicako univerziteto/Nurduni Mitrovica, sila yek ekipa ofisiyaliteteya kola aktualiteteya si ulavdo kote hartinla yek akt normativa vash te ulaven o procedure.

Albanya siklona na daki qhib ano volenteryuno siklipe kotar o MEST kova pasharela sa institucia. Sasavipeya ini o Boshnyakya thay o Turkya, silen sikavne kola na si specializime vash sikavipe e albanyenge vash siklipe e na-Albanyune qhibyengo. May pale, o siklarne ani Kosova na silen shaibe te siklon e Serbyuni qhib sar duyto ofisiyaluni qhib, feriso na si yek plani vash akava termi.¹⁰⁵ Kosova sila progresi vash ano edukipasko sistemi kote evolvirinla nene kurikule vash o efa emalya, leipe pe dikhipe metode vash deipe siklipasko odova multietnikuno ano sah kotorleipe. MEST dela pe janipe so sinola konsultipya e reprezentyenca kotar o komunitetya vash evolviripe e kurikulako. Monitoripe kova ulo kotar o OSCE mothavla o neve Kurikule kova si te pilotingyon ano 94 skole ano 2014-2015, leipe pe konsederipe ini Turkyuni qhib, sasavipeya ini pe Boshnyakuni qhib, akala neve Kurikule na si shaibe te iklon may angle se 2016 thay MEST. Si te diklarel o tekstya e skolenge vash te mothaven nevi Kurikula.

O svide kola aqhile

Siklarne na siton interesime vash te siklon komunitetyenge qhibya kotar o siklarne sar si ini o duyto ofisiyaluni qhib ani Kosova. Na si nisavo anglipe ji adiva vash te dengyol phikoipe e siklipasko vash duy sevalutne qhibya vash o vakeripe: siklipe pe Serbyuni qhib na khuvgya ano sistemi, thay na si specializune programya vash traynipe e sikavnengo akava si ano dispoziciye vash o Albanyune sikavne

¹⁰¹ Intrviste e reprezentyenca kotar o Romano, Ashkaliuno thay Egipqanyuno komuniteti ani Kosova kola ule kotar o OSCE ano Mayi thay Yuni 2015.

¹⁰² Dik: http://www.ecmikosovo.org/wp-content/Publications/Press_releases_and_information_bulletin/2013-01_ECMI_Kosovo_Information_Bulletin_Segregation_in_Education_in_Gjakova_eng.pdf (akcesimo pe 28 Oktobri 2015).

¹⁰³ Administrativuno Mothavipe gn 09/2015 MEST penjarla o mekle diplome kotar o Sebyune univerzitetya prekal o inicimo procesi kotar o dialogi e Brukseleya.

¹⁰⁴ BRO Shkendia kergya buti sar mashkarutno, kote lela pe konsederipe o rovlaripya vash penjaripe e diplomenge ani Kosova thay Serbyune diplome kola biqhaldile e Evropake Asociacyaka Univeritetesko vash penjaripe e diplomengo ano mashkarthemutnipe.

¹⁰⁵ Ano sistemi e edukipasko dirigimo kotar Beogradeske, ano na daki qhip phiravla siklipe ano trin fundone skole ani Dragasheski Komuna kola phiravgyola kotar Goranyuno komuniteti ani Kosova.

vash yek qhib koya na si e daki. Ini o sikavne e Romana qhibyake sasavipeya na silen traynipe. Na si disponipe vash ulavipe thay kopipe e skolake tekstyengo vash o Boshnyakya thay Turkyune lingvistya vash buhlope e qhibyako. Limityuno ovipe kova ulo, ni na si niyek konsultipe e komunitetyenca vash te evolviringyon o modulya e specifikune edukipaske o dola vash komuniteya kola si te keren e kultura, historia thay komunitetyenge tradicie thay e haricyune komunitetyenge ani Kosova vash te garavel o garavipe e identitetesko/vay olenga qhibyako. Pharipya ano edukiupe e Kosovake Roma, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetya aqhona, leindoy kotor na manglo aplikipe e masengo vash te marenpe mamuy mekhipe e shkolako, thay nanipe e efektivuna politikako thay bujetesko phikoipe vash o sure kola shay anena vijaipya ani Kosova, leinody kotor siklipeske centrya thay skolake mediatorya.

Egzistipe e duy sistemyengo ano edukipe thay ulavde siklipaske programya, kote lelape o mamuy mothavipya e historiake, akava aqhavla o evolviripe e multikulturake amalipasko thay rodela angazhipe kotar o duy institucie Prishtina thay Beogradi. O sfide kola siton prezentune vash institucie leipe pe dikhipipe o evolviripe, pe konsultipe e komunitetyengo ano edukipe, potencialune modalitetya vash ledeipe mashkar o duy sistemya kay qalavena e komuniteten ano akcesi ano edukipe, sar si penjaripe e diplomyengo/certifikate ano sa nivelya e deukipaske thay ulavipe e ambiyentesko.

5. SOCIO-EKONOMIKUNE HAKAYA THAY KOTORLEIPE

Rekomandipe 5

Dendo lafi vash efektivuno prezentipe e haricune komunitetyenge, leipe pe dikhipipe ini e Kroatyen, Crnogorcyen, kola tradiciepya jividinena ani Kosova, Kosovako Sombeshipe te ulavel adekvatune thay garantime thana .Te ovelolen efektivuno shaipe vash o personya kola siton kotar o haricyune komunitetya, ano lokaluno thay centraluno niveli vash te len kotor ano procesya vash leipe e decisipyengo, kote siguringyola o beraberipe vash bayrovipe e integripasko thay e evolviripasko ano ulavde strukture.

Aktualuni situacia

Ano Kosovako Sombeshipe (KK), prezentipe e komunitetyengo garavgyola kotar o 20 beshlinya kola si garantime e Konstitucia, ano akava alosaripasko cikli politikune subyektya e haricyune komunitetyenge na triumfinde ni yek mandati akala kuotatar, koya sine pherdi 7 juvlenca thay 13 mursha. Kosovako Sombeshipe rumisalo pe 7 Mayi 2014, thay nevo kreiripe e legistracyako na sine agorimo ji pe qhon Decembri 2015 vash o sebepi yeke luyune procesesko e partiyengo ani koalicia thay o kontestya kola sinolen .10 garantime thana vash o Serbyuno komuniteti e Kosovako kotar serbyuni Iniciativa si triumfimi e dizunenga vota numay ina yaver thana lelele (shtar juvla thay ponj musha), sar ini yek progreso Demoratikuno ovipe yek po yek manush (yek manush). Odola dersh yaver thana si Demokratikuni Turkyuni Partia sila duy thana (yek mursh thay yek juvli), Boshnyakuni partiye Koalicia Vakati duy thana (yek juvli yek mursh) thay sa akala yaver silen po yek than nevi demokratikuni partia (yek Juvli), Demokratikuni Partia e Ashkaliengi yek than, Kosovaki nevi Romani Partia yekh than. Ini so sevalutno penjaripe e yekhipasko ulo vash o Kroatya thay Crnogoracya ano Decembri 2011 Krisi vash Garavipe thay Promovipe e Komunitetyenge Hakayengo,¹⁰⁶ sa sinole niyek yaveripe korespodinla ani Konstitucia vash te dengyol ini olenge beshlinya ano KS.

¹⁰⁶ Yekhune e notaki 3

Sar si pe legislacie odoya purani, Kosovaki kupatna realizingya o relavantuyne mekanizmya vash garavipe thay promovipe e na-Albanyune komunitetya,¹⁰⁷ anavipea, Duy talo Sherune e Sombershipaske kotar akala komunitetya¹⁰⁸ thay Yekuno komiteti vash o Hakya thay Interesya e Komunitetyenge thay Iranipe. Numay akalesta 13 yekune komisie kola siton pe vastipe ano Kosovako Sombeshipe silen anavime Yaverune–sherune thay odola kotar o haricyune komunitetya beraberyuno lekanipe si ano Kosovako Sombeshipe akava si notadeimo sar shuka, ini so o problemaya aqhona ano legistrativi vash iranipe.¹⁰⁹ Ano Mayi 2014, Kosovako Sombeshipe aprovingya e deklaracia vash o partneriteti e civilyune organizaciencar, yek nevo ovipe. Organizacie e Civilyune malipaske sar si pe baza e informipaski Kosovako Sombeshipe khargya e civilune organizaciencar vash te aplikinen vash jenipe ani yek buteripaski grupa vash te den phikopie ano aktiviteti e Kosovake Sombeshipeske, kote diklarde o draft krisi vash publikune shunipya, e suroa vash te kontribuinen ani ekspertiza thay o reagipe kotar e prespektiva e civilyune malipasko e ina aktivitetiengo e butikeripaska grupake vash civilyuno malipe numay si yek, yek manush si phando e haricyune komunitetyenca. Thaydipeya e yekhipasko kotar o Boshnyakya ani Kosova. Nashalipe vash te aplikinen ano antarsipe pe janglardo vahti on qahavde o kotorleipe o bare organizacie e civilyune malipaske, ini so ule shaipya vash te lolpe yek buhlo spektro e organizaciengo kola siton seriozune ano civilyune baze thay o informipyako kotar Kosovaki Sombeshipeski databaza.¹¹⁰

Biumlavde Komisie te raportinen Kosovake Sombeshipeske thay e Kosovake Instituciengo, kote ji akana 33¹¹¹ olendar kerde but laqi anglipya ano kreiripe thay lekanipe e mangipyanca vash anavipe e bordesko kotar o na-Albanya. Ji pe 30 Yuli 2015, 14 institucie thovde o bordya ano lekanipe, anavipe e duy reprezentyenge kota o haricyune komunitetya, sakoya ver vash o Kosovake Serbya a ini o Turkya thay o Boshnyakya.

Ano centraluno niveli, yek mekanizmo kova si semno vash te sigurinen o ledeipe odova regulativuno mashkar o reprezentya e komunitetyenge thay Kosovake institucie kola si pozicionime ano ofisi e presidentako Konstativuno Konsili e komunitetyengo (KKK), anavingya neve reprezentyen vash yek duy bershuno mandato ano qhon Septembri 2014 bersh thay si arakli olenca ani regularuni baza. KKK kriirinyola kotar 25 reprezentya e sa komunitetyedar “kotar o 25, 9 olendar siton juvla, Kotar o tikno bayrovipe e bujetesko ano 2013 bersh, o Sekretariati e KKK si bayardo kotar o duy ano shtare personya) trin musha yek juvli koya phiravla o sekretariati).¹¹² Pe lugipe e raportipasko, KKK mekla rekomandipya vash o institucie vash o puqipyala kola si semne vash o komunitetya thay diklargya trin projekt krisya. Sa sistemantikune konsultipyenca kotar o KKK sar e angluna faza talo legislativi thay evolviripe e politikengo pandar na si shuka.¹¹³ Sar si pe monitoripe kova kerdilo kotar o OSCE, KKK nashti te resel te raportinel ano mekanizmya e mashkarthemutnenge vash manushikane hakaya sar si diklardo ano krisya

¹⁰⁷ Sar si ulavdi e Regulativa e Bukyaki KS: nukta 91, semne komisie thay vastyune.

¹⁰⁸ Yek yaveruno Sheruno e Sombeshipesko si rezervimo vash Serbyuno komuniteti e Kosovako, thay o yaver than si vash o yaver haricune komunitetya: ani akaya legislatura si duy mandatya kotar yek Kosovake Serbo thay yek Boshnyako.

¹⁰⁹ Ruyjina tumen dikheni rekomandipe 9 thay rekomandipe 3 vash luyuno disponipe phando akale problemeya.

¹¹⁰ Vash misal, Kosovaki Sombeshipe luyargya o vahti vash aplikipe duy ver (e phikoipeya kotar o OSCE) publikinla manglo informipe registripe thay apliipe ano informipyenge portalya thay interneti, leipe pe dikhipe ini pe Serbyuni qhib, ano Aprili 2015 bersh.

¹¹¹ Kosovaki Agencia vash Privatizipe, Agencia e Kosovaki vash Ilaka, Agencia Mamuy e Korupciya, Instituti e Ombuspersonesko, Biumlavdi komisia vash o Medie, Centraluni Banka, Kosovako Konsili e Krisipaskothay yaver.

¹¹² Sekretari ano KKK kriirinyola kotar Yekuno Sekretari, duy krisiyune sevalutne thay yek Oficeri vash ledeipe e publika, Buxheti e bersheshko 2012 sine 78.785 euro, kote bayrilo vash 8,600 euro vash o bersh 2013 vash 87,385 euro.

¹¹³ KKK diskutinyala vash o propozipe vash yaveripe e Kriseshko vash Dizutnengo Prokurori, Krisi vash yekhuno poli, thay o Krisi vash Promovipe thay Garavipe e komunitetyengo. Sasavipeya akava na si konstatimo numay ni na si diklardo ni na dela komentya vash o legislativi thay o politike e yaver relavantune iniciativengo kola sine evolvirime ano periodi e raportipasko sar koncept dokumenti raibe lela pedral o procedure e aplikipaske vash e buti ano publikune institucie vash o reprezentya e komunitetyenge kola silen diplome kola si mekle kotar o univerziteti e Mitrovicako/Odova ani Nurduni rig, draft krisi vash Kulturako Barvalipe, vay o krisi vash Publikune Fabrike.

thay ani Konstitucia, thay na lela niyek konsultipe ano tereni vash te pherel piri buti ano efikasyuno vash o interesya e haricyune komunitetyenge. Numay o reprezentya e KKK –eske siton kharde sakoyaver te len kotor ano yaverune guvernipaske grupe vash butikeripe, akava ovla but ver kotar o insistipe e mashkarthemutne organizacienge.¹¹⁴ Yekune konsultipya, kerena ini o Ministrie thay o Kosovake departamentya dende phikoipe e komiteteske angledo amandamantipe e mangle krisyengo vay starateiyake evolviripya, numay pale o konsultipya sine inicime kotar mashkarthemuthe organizacie. Agorutni ver, KKK pandar na silen adekuatuno polyuno prezentipe, numay silen shar reprezentya juvla kotar o sa reprezentya kola genena 24 kola akana siton anavime.¹¹⁵

Ano kondicie e anavipyengo ano nivelu kotar o lidershipi e Kosovake institucienge: Yek kotar o trin yaverune sheruneministrya sito na-Albani, sito yek Serbi e Kosovako: 19 ministryenda 4 olendar siton kotar o haricyune komunitetya, yek may but se e mangli kuota (duy Serbya e Kosovake si anavime Ministri vash Komunitetya thay Iranipe thay ministri e Publikuna Administratako, yek Turko e Kosovako, si anavimo Ministri Publikuni Administrata thay yek Boshnyako bizo portofoli). Yek kotar o yaveruneministrya si anavimo pe agor e qhonesko Yuli 2015 kotar o haricyune komunitetya. Ani Konstitucia rodingyola may hari se shov, ulavipeya yek Rome Kosovako ani MKI, yek Ashkalia ani Ministria vash Kultura, Terne thay Sporti (MKTS), thay yek Boshnyako ani ministria e Diasporaki.¹¹⁶ Ulavipeya, o posti vash o direktori ano OKC pandar na si pherdo kotar o direktorya sar e Decembrestar 2015 bersheste ji pe Avgusti 2015. Ano sa akala postya e niveloske ano lidershipi, sa akala anavime yek olendar si juvli, yaveruneministrya ano MKTS, kotar Kosovako Ashkalyuno komuniteti.

Ano lokaluno niveli, si shtar mekanizmya e spicifikune mandateya vash kotorleipe e komunitetyengo ano publikune puqipya vash o decisipya kola silen on impakto: KKS, Komunako Ofisi vash Komunitetya thay Iranipe (KOKI), thay o postya TSHK thay KOKI.¹¹⁷ Monitoripe kova ulu kotar o progresesko identifikipe e OSCE-sko thay o laqhaipe kotar o publikipe e Raportesko vash Notadeipe e Komunitetyenge Hakayango anglo bersh 2012. Ano ulavdo shaibe, KKS thay KOKI akaya si themelune ani sa Kosova, e nesave frdipyenca.¹¹⁸ TSHLSK si anavime ano sa komune kote rodingyola o posti, numay e yeka komunake.¹¹⁹ TSHK si anavime ano shov komune e eftato lendar kote rodingyola akava posti, yeke thaneya may but o anavipe TSHK kergya feri so si may hari se 10 pe shel e haricune komunitetyenge ani akaya komuna. Numay akala mekanizmya triumfinde kotar o legislaativi thay o phiravipe e politikyengo ano periodi e raportipasko,¹²⁰ ano quadro e krisesko kova laqharla o mekanizmya manglape te zoralol

¹¹⁴ Sar misal, ano Aprili 2015 bersh OSCE dengya phikoipe e Ministria vash Lokaluno Raibe e Administratako vash te adikerel yek konsultivuno seminari e mekanizmyenca vash kotorleipe e komunitetyengo vash te den pere sugeripya vash yaveripe e Kriesesko vash lokaluno Korokorphiravipe kova si planifikimo vash 2015 bersh. Ano yekhuno shaibe, OSCE dengya phikoipe e Ofisesko e Sherune Ministresko vash Shukarno Raibe ano may 2015 bersheste e konsultipeya kotar o reprezentya e komuniteteske pedral o politike 2015, vash integripe e komunitetyengo ani Kosova sar si o Roma, Ashkaie thay Egipqanya.

¹¹⁵ Statuti e KKK rodela polyuno prezentipe vash o duy candidature thay o liste e votipaske, numay na olake reprezentyedar; ov dikla ini o zoralipe e Presidetesko te refuzinel o anavipe e kandidatyengo te sine kay si o mangipe vash o reprezentya kola si khetane kriseya.

¹¹⁶ Sar si kotar o periodi vash andipe e raportesko, efa anavipya ule ano qhon Septembri 2015 kote anavinde o yaveruneministrya may but se so manglape e kriseya, leipe pe dikhipe yek may but ano MEST, ponj Kosovake Serbya ani Ministria vash Socialuno Puqipe, ani Ministria e Androne Bukyenge, vash Buvlipasko Phanifikipe ano Mashkar, Ministria e Veshyengi thay Rulaluno Evolviripe, odoya e Financiyengi thay yek Gorani e Kosovako ani Ministria e Hakaipeski.

¹¹⁷ Krisi Gn03/L-040 vash Lokaluno Korokorphiravipe, 20 Februari 2008, thay Regullativa gn.02/2010 vash Komunake Ofisa vash Komunitetya thay Iranipe, 27 Avgusti 2010.

¹¹⁸ KK si themelimi ano sa Kosovake Komune, leipe pe dikhipe ini o komune ani nurduni rig. KOKI si decisime ano sa komune ani sa Kosova leipe pe dikhipe ini o komune ani nurduni rig, ini so nesave ofisa ano KOKI silen tikno stafi.

¹¹⁹ Niyek sevalutno na si ano KOKI ani Graqanica/thay ni yek reprezento e haricyune komunitetyengo ano lokaluno niveli na si alosardo ano Komunako kher.

¹²⁰ Ministria e Lokalune Raipesk Admistraciako (MLRA) kergya nevi duyto Legislatcia thay politikako mothavipesko dokumenti vash te phikoinen o funkcionipe e shtar mekanizmyengo. Anavipea: Administrativuno mothavipe Gd. 03/2014 vash o procedure e keripesko, kompozicia

vash te garantinel o efektyuno vastipe ano shaibe e kotorleipe ano pherdo godinipe e komunitetyengo. Ano beraberyuno ovipe ano publiko, vazdipe e monitoripasko phikoipe vash o mekanizmya kotar e Ministria e Lokaluna Guvernipaska Administratako (MLRA) si mangli. Kotorleipe ano pherdo godinipe vash komunitetya vash leipe e decisipyengo pandar na ovela kobar but mekanizmya silen nashaibe ano realizipe e konsedeime obligipyengo. Akala faktorya sar politikuni situacia thay o yaveripya e alosaripyengi, ano sakoyaver kova phiravgyola manglape te ovelolen impakto odova konsiderimo ano vastipe akale mekanizmyengo.¹²¹ Numay akalesta, ini so o periodi e raportipasko palo yek arakhipe bayrilo o gendo e reprezentyengo kotar o komunitetya, palo alosaripya e 2013 bersheske,¹²² Kosovake Roma, Ashkalie ano monitoripe kotar o OSCE si identifikime telarne kontaktya mashkar o komunake institucie thay o komunitetya e haricyune komunitetyengo ano lokaluno niveli,¹²³ thay ano rulalune thana, akava si yek darakeripe – kote mothavgyola o semnipe e rekomandipeyngo kotar o Raporti vash notadeipe e Komunitetyenge Hakayengo pe odova agorutno vakergyola so may baro godinipe manglape te ovelolen akala komunitetyen. Repezentepe e juvlengo aqhola baro darakeripe: numay e 266 reprezentyenda e KK juvla siton numay 80 reprezentya ano KK kola siton anavime ani sa Kosova: ano stafi 154 olendar 45 si juvla kola siton sevalutne ani komunako ofiso ano KOKI ani sa Kosova komune kotar o 13 anavime, ano KOKI si numay 10 juvla.

Kote e MLRA diskutingya thay agoringya o procesi e decentralizaciako, kova sine hramimo ano Krisi vash Lokaluno Korkoro Raipe 2008 ano raporti publikimo pe 2012 bersh,¹²⁴ politikuno lekanipe te kerelpe alosaripya ano sa o Komune e Kosovake 2013, kote dikhle te len kotor hem o Komune ani norduni Kosova (Zvečan/Zvečan, Leposavić/Leposaviq, Zubin Potok, Mitrovica/Norduni Mitrovica), kola kerde buti talo harmonizipe e sistemisko, stafi thay komunaki administracia ani lenya e yaver Kosovake komunencar. O reprezenta e Kosovake Serbyengo kotar o nordune komune lele kotor ano lokaluno raipe thay centralune instituciye e Kosovake ano yekh gendo, leindoy kotor KKK thay jene e KS.

O svide kola aqhile

thay phiravipesko komiteti ani komuna, 7 Yuli 2014; AM Gn. 2014/01 Vash o procedure vash Anavipe e Talo Sherunesko ano Komune, 28 Yanuari 2014; 'Termya e Referencake vash Talosheruno vash Komunitetya' ikaldo kotar MLRA pe 21 Novembri 2014, thay, 'Termya e Referencake vash Tal;o Sheruno e Komunake Sombehspesko vahs Komunitetya', ajukergyola te ovel finalune ikaldo kotar MLRA pe Decembri 2015.

¹²¹ Sar misal, ini kay monitoripe lelilo kotar OSCE mothavela kay numay talo trin e KK mekhle o rekomandipe phanglo e komunitetenge hakayencar pe Mayi 2014, akava bayrilo pashe ekvash e KK-go kotar Novembri 2014, numay pandar dur kotar enya KK kola lelile ano anglo alsoaripesko mandate; pashe akaleske, na si hramimo progresi kay kerdilo ano gendo e KK raportimo pe MA vash implementipe e komunitetenge proyektengo, kote numay shtar sine KK performime efektivune pe 2014. Yekhune, monitoripe notadeinela kay 90 pe shel e KOKI kergya kontaktya e sah komunitencar, numay ekvash ;lele o notadeime mangipya, thay nesave monitorime politike phanglo e komunitetenge hakayencarano duyto kotor pe 2014 (enya) kerde akava ano ekvash kotor e 2014 (13): may uqo gendo e KOKI kerdile khetane akala obligipya ano periodi anglo 2013 lokalune alosaripya. Kapacitetesko vazdipe te zorakeren mekanizmya sito manglo, may but ano elekcie kote o jenipe/stafi tentinde te iranen. Vahs may buderi detalya, ruyjinaha dikheni OSCE *Notadeipe vahs Lokaluno nivelie Mekanizmyengo vash Garavipe thay promovipe e Komunitetenge Hakayengo thay Interesya ani Kosova*, Yuni 2014, <http://www.osce.org/kosovo/120343> (akcesimo pe 28 Oktobri 2015).

¹²² Yek Ashkalia thay yek Rom Kosovari si anavime ano TSHKS ani Kosovaki Umal thay Grajanica, thavdipeya mothavela yek bayrovipe, kotar o trin komunitetya yek olendar si ulavdo ano naklo legislativi numay yek Egipqani thay yek Ashkalia kotar i Kosova alosardilo ano TSHLSK ano Pekya thavdipeya, mothavgolla kay si telaripe kotar o trin postya kola siton kotar Egipqnyuno komuniteti ani Kosova ano naklo periodi, na sakoyaver sar rezultati e decisipyengo kola si phare MLRA vash te kreirinel posti na rodingyola nisavo krisi.

¹²³ Numay o KKS pasharla yek shaibe vash kotorleipe vash sa o komunitetya kola jivdinena ani yek komuna, komunitetya kola siton may hari te oven taloprezentyune may but ano KKS. Repezentya e romenge ani Kosova siton nashalde ano KKS kola si mangle te ovelolen yek ayeka prezentepe, Ashkalie silen desh ano KKS, o Egipqanya siton 12, o Goranya si 14, Kosovake Turkyia silen 20 thay Boshnyakuno prezentepe si 21 ano KKS.

¹²⁴ MLRA "Progresesko Raporti vash Realizipe e Decentralipasko ani Kosova", kova si meklo ano Avgusti 2012, <http://mapl.rks-gov.net/getattachment/3cf94334-1267-4e0e-ae69-6dbb77848a1a/PROGRESS-REPORT-ON-IMPLEMENTATION-OF-DECENTRALIZAT.aspx> (akcesimo pe 28 Oktobri 2015).

Na si dayek startipe kova si semno pe lugipe e raportipasko vash o yaveripe e Konstituciako, sar kotar o angazhipya e eks Sheruneministreso, vash te diklarel o ulavipe e beshlinyengo kola si garantime ano Kosovako Sombeshipe vash o komunitetya Cernogorcyia thay o Kroatyia e Kosovake palo olengo penjaripe e Kriseya vash Garavipe e Promavipasko e komunitetyengo thay olenge reprezentya vash olengo kotorleipe ano KKK.¹²⁵ E rola e KKK-ki ano ridiklaripe thay komentipe e startipyengo ano lagislativi thay ikalipe e shukar halovipasko thay e torlerancia mashkar o komunitetya si limitimi. O juvla e komunitetyenge silen tikno gendo ano olengo prezentepe ano mekanizmya e shtar komunitetyenge ano lokaluno raibe (KP, KOKI, TSHK thay KOKI), a o monitoripe kova ulo kotar o OSCE mothavela so politikuno phikoipe vash o mekanizmya but ver aqhola ano teluno nivelu thay na dikyola sar prioriteto kotar o mekanizmya ano lidershipi. Sah e komunende but ver na silen mangle haniga vash te diklaren sa buhlope thay komunikipe e komunitetyenca. Akava aqhoala yek natheripe e angazhipyengo ano targeti kotar o institucie e Kosovake vash te sigurinen may baro ilaka thay konsultipya e komunitetyenge vash o startipya ano legistrativi thay o politike direktipeya kola qalavna e komuniteten.

Rekomandipe 12

Angazhipe vash buhlope vash o beraberyuno akcesi vash o reprezentya kola siton kotar o haricyune komunitetya vash o socio-ekonomikune hakaya, sar si sastipaske servisya, butikeripe shaibe vash o bizneso, leipe pe dikhipo ano rami vash o procesi kova phiravigyola vash o privatizipe.

Aktualuni situacia

Socio-ekonomikune hakaya thay akcesi ano servisya

Akcesi ano servisya, leipe pe dikhipo o shaibe vash butikeripe, publikune servisya thay sastipaske servisya, aqhona yek bari sfida vash sa o komunitetya ani sa Kosova, ulavipeya vash o Roma, Ashkalie thay Egipqanaya ani Kosova.¹²⁶ Kosovake Institucie mothavde tari progresi ani akaya umal, kote mothavgyola o mangipe vash reagipe odova beraberyuno vash te sigurinen beraberipe ani socio-ekonomikuno hako, leipe pe dikhipo o agrokulturake butya.¹²⁷ Raporti e OSCE-sko kova si publikimo ano 2013¹²⁸ bersh notadeingya so may semne dispoziciye e kriseske vash Civilyune Servisya¹²⁹ na realizyngyona pheripeya. Ano Decembri e 2013 bersheshke OKP publikyngya yek raporti ano aneksi butikeripe vash o na-Albanyune komunitetya¹³⁰ kova sile dershuduy rekomandipya, leipe pe konsederipe ini odola kola siton Roma, Ashkalie thay Egipqanya e Kosovake thay komunitetyenge ani Kosova, yek balancimo butikeripe thay polyuno thay te lenpe bangipaske mase vash o institucie kola na kerna akava

¹²⁵ Nukta 12.6 ano kreiripe e KKK, Krisi Gn03/L-047 vash Garavipe thay Promovipe e Komunitetyenge Hakayengo vash o reprezentya olenge reprezentya ani Kosova, si o hrami 3.

¹²⁶ OSCE-ske notadeipya ikalde pe 2013, thovgya pe dikhipo o problemya vash na reprezentipe ano civilyune servisya kote sherunipeya qalavna e komunitetyen Roma, Ashkalie thay Egipqanya vash o sebepi e kualifikipyengo ano edukipe numay ini vash o yaver komunitetya sar si o Serbya, Goranya vash o sebepi e certifikatyengo thay o diplome kola si mekle kotar o Serbyune institucie e serbiyake planprogrameya. Dik o prezentepe ano Raporti e OSCE-sko vash o komunitetya ano Civilyuno Servisi ani Kosova, Februari 2013. <http://www.osce.org/kosovo/99601~~HEAD=pobj> (akcesimo 28 Oktobri 2015).

¹²⁷ Kana si o lafi vash umalyngi phuv, na krisyuno uzupipe e phuvyako sito yek lugo perioduno problemi, kova sile sherunipeya impakto ano Serbyuno komuniteti e kosovako kote limitinla olenge ekonomikune shaipya: OSCE registringya 12 puqipya pe lugipe e raportime periodesko.

¹²⁸ Dik raporti e OSCE-ko, yekhune nota 134.

¹²⁹ Krisi Gn.03/L149 vash Civilyune Servisya, 26 Yuni 2010. Krisi rodela ano minimumi 10 pe shel kotar butikeripasko forca manglape te prezentyngyol kotar o niveli e komunitetyengo ano centraluno nivelu, thay ano lokaluno niveli manglape te ovel ani proporcie e demografikune kreiripeya e sakola komunake. Krisyuno rami rodela kay o institucie kol dena buti te realizinel ye pozitivuno mesazhi vash ovipe kay sile res ano bayrovipe e butikerutnengo thay rekurtipe thay a ini promovipe e komunitetyenge reprezentyen.

¹³⁰ Raporti kotar OKP (http://www.OKP-ks.net/repository/docs/Assessment_on_Employment.pdf, reslile ano 2015) reslola o agoripe so prezentepe e komunitetyengo sine 7.7 pe shel ano centraluno niveli thay lokaluno niveli e istituciyo kotar o Roma, Ashkalie thay Egipqanya ani Kosova. Goranya thay o Roma relativitetyea na silen talo-prezentepe, ini so o prezentepe e Boshnyakeyengo thay e Turkyengo sebyengo ani Kosova siton pashe ano proporcipe kotar o registripe. Raporti potencyngya so yek kotar may semne problemya vash butikeripe si vash o komunitetya vash na-penjaripe e edukipaske kvalifikipyengo vash kandidipe

ovipya vash o butikeripe o gerqi e komunitetyengo. Numay o politike angloaqhavna¹³¹ o formalune aproviyengo vash akala rekomandipya, OKP implementingya may hari nesave kotar akala programya ano hakaive vash ulavde komunitetya.¹³²

Ano yek notadeipe e komunitetyengo ano aneksi e servisyengo kova si kotar o monitoripe kova ulo kotar o OSCE vash o periodi Januari 2015: palo konsultipe e lokalune sevalutyengo thay o reprezentya e komunitetyenge ano lokaluno nivelo, o notadeipe kova ulo alo pe agoripe so o komunitetya silen pe qekatipe o problemi vash o servisyano akceptya ano 23 ji pe 38 e komunenge. Thay may but ovipe kova si raportimo ani umal kote o OSCE monitoringya si na vastipe e dudyengo ano droma kote jivdinena haricyune komunitetya, phando vash o darakeripe kotar o siguripe.¹³³ Notadeipe registeringya ano raporti o aqhavipe e paynesko thay o sistemi e kanalizacyako yek kotar o trin komune; Sasavipeya, akava suro sile impakto ko komunitetya ano disproporcionaluno shaibe. Ano komune e nurduna rigyake, fature kola si mekla kotar o kompanie e servisyenge kola meklile kotar e Serbia na lena pe konsederipe o Albanya e Kosovake, kote nahela ano nashalipe e na pokipasko thay ovela o aqhavipe.¹³⁴

Sare e publikime agorutne Raportesko e Komunitetyengo vash o Notadeipe e Hakayengo, Serbyuno komuniteti e Kosovako startingya vash te lel pe konsederipe vastipe e obyektengo odola e sastipaske kola siton kotar e Serbia,¹³⁵ inin so o funiizipe e sastipaske sheyengo thay medikamentya kotar o serbyuno sistemi sito pana problemi vash Kosovake institucie on mekle numay yek licenca vash yek farmaciaki firma e Serbiyaki vash i Kosova.¹³⁶ Na theripe e medikamentyengo kola na si licencime thay alosaripe e medikamentyengo ano raibe aprovingya e lista kote si limitipe e medikamentyengo ano sastipaske obyektya kola vastingyona kotar Kosovake Serbya.¹³⁷

O haricyune komunitetya kola si may izolime, leipe pe dikhipe si o irande Serbya ano Peyako regioni thay Ferizayeski komuna, Kosovako Albanyuno komuniteti ani nurduni rig siton qalavde kotar o reduktipya e humanitaryune transportesko e autobuseya ano luge liniye sar e nilayestar 2014 ji ano Yuni 2015: ano ulavdo transporti vash o komunitetya, ulavipeya odote kote na egzistinla komerciyaluno servisi, si yek

¹³¹ Anglovaktyune parlamentaryune alosaripya e 8 Yulesko ano 2014 bersh sine pe nashalipe e shov masekyenge ano gerqi e politikako ji pe alosaripe e Sherunemnistresko Isa Mustafa, pe 9 Decembri 2014.

¹³² Ano Septembri e 2014 bersheke, OKP startingya yek programi e praktikako kotar Norvegiako finacipe vash te dol phikoipe 100 praktikantyenge e haricyune komunitetyenge ano yaverune institucie ano lokaluno thay centraluno niveli ano vahtyuno periodi ji shov qhonya, thay OKP sila pe plani akaya iniciativa palem te phiravel. Dikhipeya so buderi e praktikantyengo adikerna diplome kotar o Unevrziteti e Mintrocako/Mitrovica pe nurduni rig, sakova butikeripe pe avutnipe si te ovel pe avutnipe pe publikene servisyano umlavdo pedral o penjaripe e suksesune diplomyengo vay certifikipe.

¹³³ Problemya vash dudya ano droma pe lugipe e qhonesko Januari 2014 ji ano periodi e Mayesko 2015 raportisalo kotar o diklarne e OSCE-ske ano 13 komune, sar impakto ko haricyune komunitetya ano 10 e 13 jenendar (Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetya e Kosovake ano shov komune thay e Serbyenge ano shtar komune). Vash misal ano Skenderay/Serbica, berabervakerne e Serbyenge potencinde ani Banya diklaryona na shukaripeya kana phirena prende ano gav kana na si dudya ano droma e gaveske; akala darakeripe silen ini ani Kosovaki Umal vash o qhavoore thay o terne kola jana ani shkola thay olengo iranipe e shkolatar.

¹³⁴ Buderu Kosovake Albanya ano akala komune na pokinde o fature vash o sebepi e na shukarne menajipyengo vash funizipe e elektrikuna energiako, yek tema e diyalogeski ano Bruksel sito pe ajukeripe vash te alosarel o suro kova aqhilo ano pezulipe o sektori e energiako, dik o "Konkluzie e lokyaripasko vash EU vash realizipe e Lekaniipasko vash e Energia ano 2013 bersh", 25 Avgusti 2015; vash <http://www.kim.gov.rs/eng/pregovaracki-proces.php~pobj> pherune detalya (akcesimo pe 28 Oktobri 2015).ash

¹³⁵ 19 Komune e Kosovake silen numay yek licencimi farmacia phiravdo sistemi e Beogradesko vash sastipe.

¹³⁶ Numay e komuna e Istogeski sila kotar o Beograd thay Prishtina/Prishtina licencime farmacie phiravdo kotar o Beogradi vash sastipe. Numay e Istokeski si licencimi si ini ano Leposaviqi.

Leposaviqi sine aplikimi vash yek licenca ani Kosova pe 10 Mayi 2015, numay pandar na lela niyek jevavipe vay informacia vash o phiravipe e aplikipasko.

¹³⁷ Problemya si raportime ini ano Pekya, Pekya Leposaviqi, Zubin Potok/Zveqani, Mitrovica/Nurduni Mitrovica/Kamenica, Raniluko, Novo Berdo/Lipyani, Graqanica, Kosovaki Umal thay Obilici.

semno suro vash o servisya kola si baza.¹³⁸ Numay e semni purt koya phanla e Mitrovica ani Nurduni rig/ e Yuguna Mitrovica aqhola pana phandi vash e trafiko e verdyengo thay o akcesi e verdyengo si limityuno ano khuvipe e Biyanipaska rigake ani Mitrovica/ano centro e Mitrovicako ani Nurduni rig, na si progresi ni ano umal vash tromalo Phiripe pe lugipe e raportipasko. Limitipe vash tromalo Phiripe ovela vash o barikadipya ani nurduni rig e Kosovaki, kova sila negativuno impakto o phiripe e nesave yekhipyengo ano urbanyune centrya ano bersh 2012 thay 2013 bersh, akana siton irande ano yek baro problemi.

Kosovake Romane, Kosovake Ashkaliune thay Kosovake Egipqanyune komunitetya

Kosovake institucie nashti reste te realizinen o sistamatikuno realizipe e Strategiake Phiravipasko Plani vash integripe e Romane, Ashkaliune thay Egipqanyune komunitetya ani Kosova 2009-2015. Ano qhon Januari 2014 bersheste, ulo yek shaibe kotar Mashkarinistitucionaluno Komiteti e Phiravipasko, kova sine phiravno kotar e ministria vash Evropake Integripaya thay phiavdo kotar o Yaveruno Sherunoministri, vash te kerel pedral dikhipe thay o priorityune ovipya vash te rendingyon.¹³⁹ Sasavipeya, na theripe e komunikipasko thay beraberledeipe mashkar o institucie ano lokaluno thay centraluno niveli pandar aqhola te ovel problematikuno kote na sine ledeipe e Ofiseya vash Shukarno Raipe e Sheruneministresko (OSHR), kova sito ano qekat e Bukyarni Teknikuna Grupake kova sine jevapyuni vash monitoripe thay realizipe e uqaleparda Strategiyako, si nashaldi feriso na sila mangle informipya, vash te sigurinel saktyune raportya, vay ano pherdo godinipe te lel pe konsederipe sa o trin komunitetya vash realizipe yeke raportesko. Ano qhon Mayi 2015 bersh, OKP startingya te phirel angle e evolviripeya vash yek nevi Strategia vash o integripe 2016-2020, ano limitime konsultipya odola sistematikune ji akana. Numay e shaipyune sporadikune ovipyenca¹⁴⁰ kotar nesave institucie vash te laqharen o integripe vash trin komunitetya, na sine niyek diklaro progreso ji akana. Shay, buderi e progresesko reslilo ano lokalune nivelya, feriso nesave komune hartinde thay aprovinde o phiravipaske planya odola lokalyune vash integripe e trin komunitetyenge, leipe pe konsederipe ini civiluno malipe.¹⁴¹

Meklethanutne Roma, Ashkalie thay Egipqanya ani Kosova, sine qalavde kotar o nakle vahtya vash o sebepi e jivdipasko ano kampya anon a savahtyuno kova sine thavde ani phuv thay sine nashusharno kotar o kushumi: akala kampya akana siton phande, thay o darikeripya vash bayrovipe e uqipe e nivelesko ano rat tiknilo. Alosaripe ani Mitrovica/Yugyuni Mitrovica Roma Mahala kote buderi jene kotar o kontaminime kampya ikliste ano khera ani Mitrovica/e Nurduna Rigake thay Zveqani silen adekuatuno dikhipe e sastipasko (ini so nesave darakeripya si phando e siguripeya pe avutnipe vash akala ovipya).¹⁴²

Kosovake Institucie realizinde o mangle mase vash resipe e civilyune registripaske vash o trin komunitetya thay telaripe e gendyengo vash naregistrife thay o qekatipe e e pharipyengo vash te ovelolen

¹³⁸ Pe agor e qhonesko Yuli 2015, sine shtar puqipya kote dendilo agor ani Mitrovica/Odoya Ygyuni Mitrovica thayo yekhipya ano Zveqani. Odoya ano Zveqani na si vastimi .Vash may but diskutipe, ruyjina dikheni o raporti e OSCE-sko Speciyaluno transporti vash Komunitetya ani Kosova, Marti, 2015 <http://www.osce.org/kosovo/143476> (aksesimo pe 28 Oktobri 2015).

¹³⁹ "Ulavipe e priorityyengo vash Phiravipasko plani vash realizipe e Strategiako vash integripe e komunitetyengo Roma, Ashkalie thay Egipqanya", Februari 2014 „Ministria e Evropake integripayengo, kova hramingya o mase thay o aktivitetiya kola ikliste kotar e Strategia vash phiravipe e planesko vash Integripe e Romane, Ashkaliune thay Egipqanyune komunitetyenge ani Kosova, 2009-2015, sherunipeya ano sektori e edukipasko, butikeripasko, sastipasko, sociyaluno puqi, thay o strehipe vash o Roma, Ashkalie thay Egipqanya thay diklargya so akala re realizingyon ji pe 2015.

¹⁴⁰ Vash misal, promovipe MEST siklipe e Romana qhibyako, sar vakerdilo may uqe ano rekomandipe 4.

¹⁴¹ Ji pe agor e qhonesko Yuni 2015, akava si aprovimmo ano 10 komune kola si: (Prizren, Obiliq, Shtimle, Suvareka, Orahoveci, Ferizai, Vushtria Jakova, Istok thay Klina). Numay akalesta si inicime ini ano trin komune pe lugipe e parotime periodesko (Graqanica, Kosovaki Umal thay Deqana) akala komune hartinde thay finalizinde akala ovipaske planya kola aqhile pe pezulipe vash finalyuno miratipe ji pe agor e Yulesko 2015 (Yugyuni Mitrovica Kamenica thay Gilana) duy ver si diklaro ano periodi e raportipasko (Lipyan thay Novo berdo) na si klaro siton mi prezentime ini o neve planya.

¹⁴² Rateske analize kola ule pe starti e 2015 bershesko mothavde si nesave puqipya kay o nivelo e kushumesko sito 45mg/dL. Sasavipeya o fondya e donatoryenge dendile vash o phiravipe e adekvatune sastipaske traytipya ani dispozicia buderi e personengo solen pedral o niveli e telaripasko 10mg/dL.

akcesi ano servisi. Ano 2015 bersh MLRA thay MAB mekla oblikipe vash o komune,¹⁴³ vash phiravipe palem o registripe ji pe agor e bershesko a ini pe avutnipe, vash te kerel yek masek inkuraipe vash o komunitetya Roma, Ashkalie thay Egipqanyaani Kosova thay cidipe vast kotar o tarife vash o navaktyuno registripe e qhavorengo. Agencia vash Registripe thay MAB kreiringya yek Grupa e Bukyaki vash o na registrime personya ani Kosova pe 14 Novembri 2014 bersh.

But hari kerdilo kotar Kosovake institucie vash te adresinen o uqo niveli e naskoluipesko mashkar o Kosovake Roma, Kosovake Ashkalie thay Kosovake Egipqanyune komunitetya¹⁴⁴, thay tentipya vash te promovinen savahtune butyaripeske shaipya vash komunitetya sine ayekha vi limitime pe sezonaluno butyaripe thay bizniseske shrdipya vash nesave irande komuniteteske jene. O komune Ferizaj/Uroševac thay Rahovec/Orahovac azhutinde yekh gendo e trine komunitetengo e specifikune iniciativencar,¹⁴⁵ numay o yaver komune kerde limitime shaipya vash yekhvahtuno butyaripe, may but vash harne role¹⁴⁶.

Yek mothavipe e phare kriteryengo vash o familie kola mangena te triumfinen sociyaluno azhutipe¹⁴⁷, kova sila yek ulavdo tikno limitipe e “famiyenge kola jivdinena korkore ulavde familie, sine na favoryuni vash o Romane, Ashkalie thay egipqanyune komuntetya, butver jivdinena ano familiye kola siton multi-beshyenge, vash oakava sebepi buderi familie ikliste avri e akale kriteryendar thay na lena azhutipe. Varyabilipe kotar o OSCE kola ule ano Januari 2014 ji pe May 2015 mothavena kay o centro vash sociyalune azhutipa si may qalavde komunitetya ani Prishtina, Jakova, Mitrovica Yugyuni/ yaver notadeinde so silen may but gendo e personyengo kola sine qalavde¹⁴⁸. Ano 21 komune, kola sine pe anketipe e notadeipeya kotar o OSCE kotar o but baro gendo vash leipe e sociyalune ashutipaske thay komunitetya raportinde yek baro gendo kola lele negativune decisipya kola akana na silen akcepti ano socialuno azhutipe vash o neve kriterya. Reagipya mothavena so yek tikno gendo e komunitetyengo realizinena socialuno-azhutipe kote buderi olendar sine nasuksesune.

Pe agor, o interviste e komunake sevalutnencar vash prezentipe e komunitetyengo kotar o OSCE notadeingya o impakto pedral o haricune komunitetya ano lokaluno nivelo e bare migripasko 2014-2015 ani Kosova kola gele ano Evropake Rashtre.¹⁴⁹ Ano yek gendo e komunengo, reprezentya e komunitetenge mothavde vash o baro darakeripe so but Roma, Ashkalie thay Egipqanya e Kosovake, kote identifikinde o klaripya e semnipaske vash akava, si o qorolipe, na theripe e socialune azhutipesko, sastipesko dikhipe thay butikeripasko shaipe.¹⁵⁰

Sfide kola aqhile

¹⁴³ Thavdipeya, ila MLRA e 20 Januari 2015 vash o komune, thay o lila, Agencia Civilyune Registripasko kola si mekle pe 26 Marti 2014, ref.20/426.

¹⁴⁴ Nakhlo raporti ikaldo kotar Kosovaki Agencia e Statistikengo mothavela kay 72.8 pe shel e terne juvlengo kotar o trin komunitetya mashkar 15 thay 24 siton shayutne te drabaren harne vahteske sade dokumenti vash o sakodivuno jivdipe, ji kay 86.5 pe shel e terne murshengo ano yekhune bersa siton shayutne te keren akava. ‘Multiple Indicator Cluster Survey 2013-2014, Key Findings’, Oktobri 2014, Kosovaki Agencia vash Statistike, shayutno ano: https://ask.rks-gov.net/ENG/images/files/MICS20Key20Findings20Report20-20Roma20-20English_20150525.pdf.

¹⁴⁵ Ferizay sile be putikeripe 77 Ashkalie e Kosovake, pe dispozicie si kompania e publikune bunishtyenge. Rahoveci startingya yek khetano projekti e EU, kote pasharela profesionalune traynipy vash enya reprezentya e trin komunitetyengo (kote olendar panj si juvla) kote dena shaipya vash putaripe e biznisyengo.

¹⁴⁶ Yek misal, ani Klina ohto Egipqanya e Kosovake thay o Roma lele ashutipya pe lugipe e duy kurkyenge vash te keden o bunishte ano publikune thay prekal e iniciativa: Te shushara e Klina”.

¹⁴⁷ Krisi Gn04/L096 vash yaveripe thay pheripe e Krisesko gn 2003/15 vash e skema e socialune ashutipasko ani Kosova, 13 Yuli 2012.

¹⁴⁸ Varyabulipya kotar o komunitetya thay o haniga e lokalune autoritetyengo siton kay ani Prishtina si qalavde truyal 400 familie, ani Jakova si 300 persoyna thay ani Mitrovica Yugyuni 400 persoyna.

¹⁴⁹ Andruno Raporti e OSCE-ko, yek notadeipe e nalegalune migripasko, 29 Aprili 2015.

¹⁵⁰ Periodi akale raportipasko vash notadeipe sine 1 Yuli 2014 ji pe 28 Februari 2015 akava fenomeni qalavgya sa e komuniteten e Kosovake, kote may hari 14 komune, e haricyune komunitetyenca ano lokaluno nivelo diklam but puqipya vash migripaske puqipya numay e mazhorancata akala siton kay sinolen phare jivdipaske kondicie. May konkretipeya 13 komune, o anketime komunitetya si intervistime ano raportipe so but emigrantya ale kotar o komunitetya Roma, Ashkalie thay Egipqanya ani Kosova vash o phare jivdipaske kondicie thay na theripe e sociyalune ashutipasko.

Akcesi e komunitetyengo vash butikeripe aqhavyola kotar o na pherdo realizipe e Krisesko vash Civiluno Servisi¹⁵¹, natheripe e progresesko vash penjaripe e diplomengo, thay natheripe e politikengo vash o targeti e butikeripasko kola si may qalavne. Bariere e administracienge vash sastipe thay licenciya e farmaciyege pandar si aqhavipe ano akcesi ano nesave komunengo vash sastipaske dikhipe. O personya kola na si registrime pandar silen problemya odola seriozune ano akcesi vash o hakaya. Diskriminipe odola na hakayuno mamuy e Kosovake Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetyengo ano leipe e decisipyengo pedral o khetano ovipe vash azhutipe e socialesko si yek potenciyaluno darakeripe.

Institucie ano centraluno niveli silen pandar te diklaren o mamuipe e jevapyune strukturyengo vash realizipe e Strategiako thay o Phiravipasko Plani vash integripe e Komunitetyengo Roma, Ashkalie thay Egipqanya ani Kosova, 2009-2015, vash te sigurinen o konsiderimo laqharipe, kote lenape pe dikhipe o menajipe e strutyengo thaykoordinipe e jevavipyengo vash e Staregia, sar ini qaqutno kitorleipe vash o trin komunitetya ano planifikipe thay realizipe, shay te len koto ano politike vash integripe palo 2015, kote diklarna o jevavipyu yek baro gendo e zonyengo kola so mashkar raibe (leipe pe dikhipe manushikane hakaya, qhavoreng hakaya, o hakya e personyenge kola silen limityune shaipya, shukarno raibe, angazhipe e civilyune malipasko, thay aver), kola sinolen telarni performanca ji adiva, kapacitetya ano OKP vash te agorinena o bukya may efektyune ano diklaripe e integripe politikyengo vash o trin komunitetya kola silen seriozino mangipe vash olengo dikhipe.

6. MANUSHIKANE HAKAYENGE INSTITUCIE

Rekomandipe 6

Institucia e Populaciake Avokatesko te sigurinel may but haniga odola manushikane thay financiyarune, vash te phanel o aktivitetya kola si semen vash bayrovipe e jevavipyengo thay traytipe, thay sakoyaver te realizinel o rekomandipyu e ombudspersoni ano lokaluno thay centraluno niveli.

Aktualuni situacia

Institucia e Populaciake Avokatesko ani Kosova IPAK lela sa o sa 2,224 rovlariptya ano bersh 2014¹⁵², yek bayrovipe vash 10 pe shel pe nakle bersheske. Buderu akale surengo, 75 pe shel, sine nakonsiderime, thay buderu e rovlariptyengo pandar si ano ridiklaripe odola admnisitativune vay na sine diklarde o mangle krisiyune sheya.¹⁵³ Ano kondicie e jevavipyengo e kosovake institucienge ano IPA, may hari se 35 pe shel e rovlariptyengo thay e rekomandipyengo si pherde ano bersh 2014¹⁵⁴. Diklaripeya akava vazdipe e rovlariptyengo thay o reagipyu si limitime ano institucie IPA dengya jevavipe prekal o Krisi 2015 vash o Populaciako Avokati ulavela yek mekanizmo vash angloaqhavipe e zoresko thay mizoryuno traytipe namanushikano thay odova degradimo, thay o Krisi vash Garavipe kotar o Diskriminipe kova dela IPA rola kotar akava organi vash o yekhpe.¹⁵⁵ IPA vastinla prekal yek centro thay ohto sevalutne odola rayonalune, qekatipe vash namangle buhliptya, impakto vash rekrutipe e personelesko e limityune shaipyenca thay manglo buhlipipe vash intervistipe e rovlariptyengo.¹⁵⁶

¹⁵¹ Yekhune nukta 136.

¹⁵² Dikh IPA, 2014 Bershesko Raportih http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/RAPORTI_2014_-_anglisht_21841.pdf (akcesimo pe 2015).

¹⁵³ Qham 23, yekhune nukta 162.

¹⁵⁴ Qhamya 93-100, yekhune nukta 162.

¹⁵⁵ Dik gendo 17, Krisi Nr 05 / L-019 vash Dizunengo prokurori, sar ini e nukta 12, Krisi gn 05 / L-021 vash Garavipe e Diskriminipasko, 28 May 2015.

¹⁵⁶ Aktualiteteya centraluno ofisi e IPA sito ano yek privatyuno kher kiria. Ofisi IPA-rayonaluno si themelimo ini ano Prizren, Pekya, Jakova Gilana, Ferizay, Shterpa, Mitrovica Yugyuni thay Mitrovica Nurduni.

Monitoripe kova ulo kotar o OSCE identifikingya ini yaver problemya, leipe pe konsederipe ini o na zoralipe e organizaciayako IPA: Ano andruno menajipe, thay komunikipe e yekune strukturyengo, natheripe e bershune procedipyengo vash planifikipe; nashukarno tereni vash komunikipe ano rayonalune ofisya;¹⁵⁷ na theripe e ledeipyengo e civilyune amalipeya. Avruno komunikipe e komunitetyenca aqhola ulavdi sfida¹⁵⁸. Sa akala problemya silen limitipe e kapacitetesko kotar o IPA vash te adresinel ano efektivuno shaibe o mangipyae personyenge kola siton rezikime thay manginalizime.

Mandati e Populaciake Avokatesko thay olenge yaverunenge agorinde ano Yuni 2014 bersheski pe Oktobri 2014, respektivitetyea. Ano mashkarutno periodi, IPA phiravdilo kotar yek Populaciako Avokati anavimo ano limityuno vahti, kova sinole phikoipe kotar o panj deputetya, prekal yek teknikuno mandati vash nashaibe pana trin anavipyengo.¹⁵⁹ Precedure vash rekrutipe vash Populaciako Avokati sine sakoyaver kotar o angluno publikipe e Konkursesko ano Yanuari 2014 bersh, kova trumisalo vash na sukceso kotar Kosovaki Sombeshipe vash te alosarel yek individi, anglo anavipe kotar o rayo Hilmi Yashari ano Yuli 2015 bersh.¹⁶⁰

Sfide kola aqhile

Sito pozitivuno so dendile neve qevavipya vash IPA, praktikune sfide shay te oven may bare kotar o bayrovipe e butikeripasko ano ofisya. Sar vakerla Populaciako Avokati ano nesave puqipya, ini so IPA sila mangle resurya bujeteske vash piri regularuni buti, vash bayrovipe e stafesko thay vazdipe e kapacitetyengo vash solduy egzistime stafya ini odova nevo¹⁶¹, sar ini laqharipe e menajipasko odova andruno vash komunikipe, si te ovel manglo supozipe vash vastipe. Sar rezultati e problemyengo e buvlipeya vash o ofisya thay limityuno shaibe vash diskutipe e pretendentyenge, sine yek baro gendo e rovlaripyengo kola na lelile pe konsedeipe kola dendile ano 2014, sine truyal 75 pe shel e sa dende surengo.¹⁶²

Rekomandipe 7

Leipe e sa mangle bajakyengo vash te kerelpe o legislaciako manuy diskriminipaske te ovel may realizimo thay manglape te siguringyol kay o lokalune autoritetya siton traynime ano manglo shaibe thay gatisarne vash te lenpe e rovlaripyenca phando, vash te kreirinen yek pherdo sistemi ano lekanipe e relavantune standardyenca garavipe e informipyengo, vash te kedingyon o ulavde informipya o rovlarinya kola si te keren e diskriminipeya vash te lokyaren o evolviripe e reste masengo vash te promovinen beraberipe thay pherdo efekto e personyenge kola siton kotar o haricyune komunitetya.

Aktualuni situacia

¹⁵⁷ IPA realizyingya "Putarde Vudara" vash te sigurinel yek ver ano qhon vash te arakhenpe e Populaciake Avokateya vay oleske yaveruneya na sa yaverune komune. Biunlavipeya IPA raportinla so akala sito shukar publikime, monitoripe kova lelilo kotar o OSCE mothavela so akala aktivitetetya na sine but suksesune ano resto aspekto anon a shkukarno gendo e dizunengo. Numay e "Putarde Vudarengo", buderi startipya kotar o tereni siton limitime vash IAP, leipe kotar ano aktivitetetya kola sine organizime kotar civilyuno malipe vay mashkarthemutne organizacie (misal, IPA lela kotar ano UNICEF-ke aktivitetetya kola sine phikoipeya kotar civiluno malipe).

¹⁵⁸ Misal, Rayonaluno Ofisi e Populaciake Avokatesko (ROPA) ani Graqanica na silen personeli kova vakerla Albanyuni qhib, numay o ROPA ano Prizren na sile kapacitetya vash te komunikinel pe Serbyuni, Boshnyakuni thay Turkyuni qhib.

¹⁵⁹ Yek kotar o anavime deputetya, r Bogolub Staletovic, kotar Serbyuno komuniteti, si pezullimo kotar o Yuli 2014 thay na ovela olesko yaveripe ano periodi vsh o mandato kova skadingya ano Oktobri 2014.

¹⁶⁰ Beraberipya kola si nashalde ano alosaripe kola ule ano Marti 2014 thay ano Aprili 2015.

¹⁶¹ Pe 2 Yuli 2015, R. Hilmi Yashari alosardilo kotar Kosovaki Sombeshipe sar Populaciako Avokati vash te ovel suksesuno, Sami Kurteshi, kova sine anavimo sar Ombudspersoni kova sinole limityuno vahti e postesko kotar o Yuni 2014. Numay e tabela e personeleski dikhlarla 63, kotar 54 kola si butikerutne ano IAP, leipe pe konsederipe ini o personeli kova si na-Albanya.

¹⁶² Yekhune nukta 162.

Krisi e 2014 bershesko, vash Anti-diskriminipe¹⁶³ si notadeimo sar sakotorleipe ano mothavipe e sa diskriminipaske formyengo¹⁶⁴ thay baza vash garavipe e promovipasko ano beraberipe, beraberyuno traytipe thay toleranca. Sasavipeya akava si notadeimo sar teluno. Ano periodi e raportipasko, Ofisi e Sheruneministresko na kergya progresi odova manglo kote manglape te evolvirinel yek proyekto vash manushikane hakaya, leipe pe dikhipi ini o Krisi vash Populaciako Avokati, ridiklardo Krisi vash Garavipe kotar o Diskriminipe¹⁶⁵, Krisi vash Polyengo Yekhipi¹⁶⁶, kola si aprovime kotar Kosovaki Sombeshipe pe 28 Mayi 2015.

Nevo Krisi vash Garavipe kotar o Diskriminipe sigurinla o thavdipya sakotorleipe phando e mekanizmyenca vash realizipe thay yuridikune shaipya, ulavipeya e IPA thay o kriselinya, kova ulavla sanksionipya.¹⁶⁷ Numay e vastipastar kotar Populaciako Avokati vash monitoripe e surengo vash diskriminipe¹⁶⁸, krisi kova si uprelepardo dela Ombdusporeske jevavipe vash te ovel sar yek organi vash beraberipe¹⁶⁹, numay na dikhlarla te vazdel yek centro vash beraberyuno traytipe vay ayni mase vash realizipe, kote mekla yek semno boshluko kova manglape te adresingyol vash efektivuno realizipe.¹⁷⁰ Evolviripe e infrastrukturyengo vash andruno menaxhipeano rami e IPA-ko na si agorimo sasavipeya, ini Nevo krisi vash Garavipe kotar diskriminipe dikhlarla e sekondaryuni legistrativi pe andripe e shov qhonyenge palo olesko aprovipe.¹⁷¹

Monitoripe kova lelilo kotar o OSCE na identifikingya dayek anglipe themelyuno ano realizipe biumlavipeya kotar akala semen evolviripya vash o normative, registripe na si mothavde puqipya ano krislinya kote si referime direktipeya vash diskriminipe. Puqipya kola avena ano kriselinya ano yaverune baze thay aver (sar si zori ani familia thay butikeripe) kola shay te ovelolen andripe e elementyengo vash diskriminipe na si traytime sar puqipya vash diskriminipe odolenda kola siton jevapyune vash keripe buti thay pedral o raipe. Vash may but, jevavipyuno ovipe e legistrativako thay krislune obligipya, Kosovake institucie, biumlavipeya thay buhlo publiko e anti-diskriminipaske si notadeimo kotar o OSCE diklardilo sar limitimo ano periodi e raportipasko, biumlavipeya kotar o obligipya e institucienge, vash promovipe vash o poli thay draft kova si vazdimo thay te startinel yek programi vash jevavipe e publikako.¹⁷²

Sfide kola aqhile

Monitoripe kova ulo kotar o thavdya e OSCE-ske vash o na regulipya kola si semne vash o kapacitetya e institucienge odola krisiyune vash traytipe ano efikasyuno traytipe o puqipya e diskriminipaske feri so odola oven. Ulavde umala vash vazdipe e kapacitetyengo thay identifikime traynipya kotar o notadeipe e OSCE-ko leipe pe dikhipi krisiyune Strategikune procesya identifikipe thay leipe e surengo vash diskriminipe, ovipe e korkorojanipasko thay raportipe. Semne prokurorya, leipe pe dikhipi IPA thay o yaver institucie e Kosovake, limitipya e kapacitetyengo te qekatingyan e realizime jevavipyengo thay olenge mandatya phando e promovipeya vash o beraberipe thay angloaqhavipe e diskriminipasko.

¹⁶³ Krisi Gn 2004/3 Mamuy diskriminipaske ani Kosova, 19 Februari 2004.

¹⁶⁴ Akava lela pe dikhipi direktuno diskriminipe, diskriminipe ano truyal, qalavipe, mothavipe vash te diskrimininen, viktimizepe thay segregipe.

¹⁶⁵ Yekhune nukta 165.

¹⁶⁶ Krisi Gn. 05/L -020 vash Polyenge Yekhipya, 28 Mayi 2015.

¹⁶⁷ Nukta 12 e Krisekso vash Garavipe kotar Diskriminipe (yekhune nota 165) astarela yekh mekanizmo e rovlarinyengo kote o personya shay te mothaven o pretendipya angli Institucia e Populaciake Avokateski, nukta 9.2.12 obliginela IPA te mothaven o bersheske raportya vash phiravipe e krisesko ano Kosovako Sombeshipe, sar ini nukte 13 thay 17 referingyona e krisleinyenge.

¹⁶⁸ Ani praktika, vaym ano mashkar e yaver funkciengo, monitorinla o sure e diskriminipeske. Yekh kotar o panj phiravipeske deputetya phiravela o Departamenti Mamuy Diskriminipe, kova sine ulavdo ano shov yekhlinya kay uqharella o qhavorenge hakaya, polyengo yekhipi, o hakya e samatredime shaipyencar, trafikipe e manushikane hakayengo thay violencako ani familia, hakya e komunitetengo thay socialune sure thay lesbikenge hakaya, homoseksualya, biseksualune personya thay transseksualune.

¹⁶⁹ Organi vash Yekhipi sito organiza vahs vazdipe, monitoripe thay phikoipe ano yekhuno treteripe, bizo diskriminipe ano baze garavde e Kriseya vash Polyenge Yekhipya thay krisi Mamuy Diskriminipe.

¹⁷⁰ Ruyjinaha tumen dikheni o Rekomandipe 6 kotar sheruno trupo akale reportesko.

¹⁷¹ Nukta 26, e Krisekso vash Garavipe kotar Diskriminipe, yekhune nota 165.

¹⁷² Sar si may angle vash o nevo krisi kova manglape te lelpe pe dikhipi pozitivune obligipya vash te promovinel yaver dispozicie vash o krisi (misal, nukta 25 pedral Gojaveripe e publikako, 2015 Krisi vash Garavipe e Diskriminipasko, yekhune nota 156).

Realizipe e Krisesko 2015 vash garavipe kotar o diskriminipe ani bari masa si te umlavgyol o jevavipe e publikosko thay yuridikune sheya si te oven pe disponipe: aqhona seriozune sfide ano implementipe e obligipyengo kotar Kosovake Institucie vash te promovinel o beraberipe prekal vazdipe e godinipasko ko publiko.

7. IRANIPE THAY REINTEGRIPE

Rekomandipe 8

Laqharipe e koordinipasko ano centraluno nivelo vash azhutipe prekal pedral dikhippe thay mothavipya vash te siguringyol kay o lokalune sevalutne siton gatisarde thay traynime vash te keren shaibe te ovel adikerdo inaripe prekal o grantya kola silen res vash kreiripe e kondiciyengo vash butikeripe thay shaibe vash putaripe e biznisyengo.

Aktualuni situacia

Sar si pe informipya kotar o Uqo Komisioneri e Yekune Rashtrengo vash o Meklethanutne (UNHCR), 220.000 siton meklethanutne avi Kosovatar, e 1999 bershete irandile 26.098 personya, numay kotar o bishandipya e 2004 bersheske.¹⁷³ UNHCR notadeinla so 17.227 personya sine meklethanutne pe andripe e bershesko, 579 personya pandar jivdinena ano 32 kolektivune centrya ani Kosova¹⁷⁴. Ano periodi e raportipasko ano Yuli 2014 bersh ji pe Yuni 2015 sine yek tikno bayrovipe vash volenteryuno iranipe ani Kosova, sa o sa si irande 769, diklaripeya e nakle bershesnda sar o gendo sine 682 ani Yuli 2013 ji ano Yuli 2014.¹⁷⁵ E diklaripeya, notadeipe kotar o UNHCR thay OSCE kay yekune termya vash o interesi vash iranipe pelo ano konsederimo shaibe pe lugipe e agorutne bershesko.¹⁷⁶

Monitoripe kova lelilo kotar o OSCE notadeingya so incidentya kota qalavdile o komunitetya 479 siton registrime ano periodi e raportipasko (sar vakergyola ano duyto rekomandipe), pe pashipe 22 pe shel e irande personyengo qalavdile, kola siton Serbya e Kosovake kola qalavdile may buderi.¹⁷⁷ Sar si leparado may upre (ano duyto rekomandipe), si ank relativiteto si kotar komunake institucie thay odola centralune vash te dekurainen akala incidentya, kola ano nacipasko shaibe te ovelolen adikerdo impakto e iranipasko thay interesi vash o avutne iranipya.

Kreiripe e KOKI ano buderi komune e Kosovake sito pozitivuno.¹⁷⁸ Deklaripeya kotar o kerdo monitoripe kotar o OSCE identifikinla o lekanipe sakotorleipe sito telarno e obligipyenca vash te angazhingyon ano tereni thay te pasharen aktivitetya te informinen thay te notadinen olenge mangipya vash o irande personya, vay te identifikinen thay te realizinen proyektya vash te triumfinen on. Ano periodi e

¹⁷³ UNHCR publikinla trin qhonyune statistike, Yuli 2015.

¹⁷⁴ Nukta 183 Yekhune.

¹⁷⁵ Yekhune nukta 183. Hfz potencimo vash yek tikno bayrovipe Shay te atribuingyol o Fakti e implementipasko vash Iranipe e EU sar ini ani faza e proyekteski IV Reintegripe ulo pea kava period, kote sine siguripe vash phikoipe vash o riintegipe e persoynengo.

¹⁷⁶ Raporti dikhlarla kay o OSCE vash o volenteryuno iranipe par procesi Yekhune nukta 31.

¹⁷⁷ Ano yekhippe akala insiracie silen impakto ano iranipaske thana kola araklona ano rayoni e Peyako yek tikno gendo e incidentyengo si registrime ini ano Prizren, Mitrovica thay Ferizayesko rayoni. May but informipya pedral o impakto kola silen vash iranipe mashkar o sa shay te arakhen ano 2 rekomandipe pe akava raporti.

¹⁷⁸ Yekhune nukta 127.

Raportipasko, 11 ofisya kotar o KOKI kerde vizite ano tereni, na sugutne.¹⁷⁹ Bukyarnipaske Grupe vash iranipe thay butikeripaske grupe e komunake vash iranipe, komunake mekanizmya kola siton obligime thay manditime vash phikoipe e bukyako kotar o KOKI, na siton themelime ano sa komune thay siton pandar ayeka.¹⁸⁰ Vash o sebepi e na theripasko yek krisyuno rami vash o meklethanipe thay iranipe. KOKI thay thanutne institucie pandar phiravena o procedure ani yek purani politika e UNMIK-oski kola sile na pherde mothavipyta e politikenge¹⁸¹ kote anena problemya ano koordinipe thay o praktike e realizipyengo vash phikoipe e sherunesko kote lena pe konsederipe o jevavipe. Centralune institucie na reste te sigurinen traynipe e KOKI, pe lugipe e raportime periodesko, vay te adresinen o urgentuno mangipe vash yek data baza koya si centralizimi vash te informingyon thay te roden azhutipe.

MKI adresingya yek kotor e boshlekya ani krisyuni korniza vash meklethanutnipe ano Marti 2014 bersheste vash agorutnipaske startipyta vash o personya meklethanutne¹⁸² pe andripe e bershekso, numay kerde yek mahatno progreso sar odoya ver sar pe startipe e hartipasko vash yek regulative vash o meklethanutnipe.¹⁸³ Ano Mayi 2015, MKI themelingya e Bukyarnipaski Grupa e Talomiistryengi vash Iranipe¹⁸⁴ vash te inkurainen o iranipyta, pashe e kolektivune centryenge ulavipeya odola kola si phare.¹⁸⁵ Puqipyta kola aqhile bizo alosaripe pandar siton angloaqhavde kotar MT vash te respodinen pere ilakake hakya,¹⁸⁶ desh komune lele bajakya vash ulavipe e phuvyako vash o proyektya e iranipaske¹⁸⁷, numay pandar na sine gatisarde vash te den o alokipya vash o sebepi e aqhavipyengo, leipe pe dikhipa kay na sine ini pherde informipyta vash yaveripe e phuvyengo e Agenciya vash Privatizipe ani Kosova. Peticie kola dendile kotar o shaipyune komunitetya kola ajukergyona vash protestipe vash mamuy iranipe sine yek yaver porgresi vash iranipe ano shov komune pe lugipe e raportime periodesko.¹⁸⁸ Nesave pozitivune ovipyta lelele kotar o Kosovake institucie vash te penjaren MTH vash o procedure e ilakake iranipesko¹⁸⁹ ano phikoipe kotar o mashkarthemutne, MTH kotar i Kosova aktualiteteya sitoy ano nesave thana e Serbiyake kote pasharla beneficiya thay informipaske kampanye vash te bayaren o godinipe vash o procedure e vahteske vash aplikipe vash vastipe e vazdipyengo ano legalizipe.¹⁹⁰

¹⁷⁹ Skenderaj/Srbica, Gilana/Gnjilane, Kamenicë/Kamenica, Novobrd/Novobrd, Partesh/Partesh, Ranilug/Ranillug, Deçan/Deçane, Jakova, Istog, Klinë/Klina thay Pekya/Peć KOKI kerde aktivitetiya ano tereni, numay e shtar komunenda kola vizitinde e dizunenano tereni ano periodi e raportipasko.

¹⁸⁰ Pe andripe akale periodesko vash raportipe si kreirime bukyarnipaske grupe e komunake vash iranipe ano 24 komune e sa osa 38 olendar numay 16 olendar vastime, vastipe e bukyarnipaske bukyengo e komunenge vash iranipe ano sa komune, duy olendar sine aktivune (Kosovaki Umal thay Novo berdo) sine ezekutiviteteya ano realizipe vash Iranipe kova sine financirimo kotar o EU thay o reintegripe (RRK) ano II faza e proyekteski thay odoya IV.

¹⁸¹ Protokoli vash Volenteryuno Iranipe thay odova Adikerdo (mashkar o institucie UNMIK thay odola e Korkorophiravipasko Raipe ani Kosova thay Serbiyako Raipe 2006), dikhipa ano Vastyuno Ridiklaro vash Iranipe odova Adikerdo (2006), pherdo e Mothavipeya vash implementipe e Iranipasko Phikoipe ano 2012 bersh.

¹⁸² Akava statipe vash o irande persoyna sine startipe vash notadeipe numay o aktivitetiya na sinolen shaipe vash anglipe vash o sebepi na theripe e fondyengo thay o problem vash leipe e informipyengo ano nurdune komune.

¹⁸³ MKI kedingya yek grupa ano teknikuno nivelo vash hartipe yeka regulativako vash iranipe thay reintegripe ano Septembri 2015 bersh, e suroa vash o finalizipe ano 2015 bersh.

¹⁸⁴ Kreirimo ano 3 Yuli 2015, strategikune obyektive vash bukyarnipaski grupa siton pe dispozicie <http://www.mkk-ks.org/?page=2.6>.

¹⁸⁵ Brjani/Kroi i Vitakut (Mitrovica/Norduni Mitrovica) Svinjare/Frasher (Mitrovica/Yuguni Mitrovica), thay Mushtisht/Mušutište (Suhareka/Suhareke).

¹⁸⁶ May semne sfide e suryenge si o rovlaripyta kola na si alosarde vash o kompenzipyta kola si (truyal22.000) problemya e paldipaske, kola si nakrisyune thay pokipe e porezyengo ano ilake. Nuamay akalestar na si adikerdo alosaripe vash jivdipe kola siton limityune vash o problemya e komunenge vash ulavipe e phuvyengo. Meklethanutne sine qalavde ini vash na realizipe e ilakengo thay o legalizipe vash vazdipe bizo dokumentya.

¹⁸⁷ Gilan/Gnjilane, Kamenica, Ranillug, Istog, Partesh, Lipjan, Klina, Pekya/Peć, Štrpce/Shtpce, Gračanica/Gračanica.

¹⁸⁸ Yekhune nukta 33

¹⁸⁹ Laqharygol kriseya Gn 03 /L-139 vash Iranipe e Ilakako koya si Nakhelarni, 28 Oktobri 2010. Sar si pe nukta 73.4.1 trin publikune shunipyta sine organizime ano Februari 2015 thay lele kotar o saybiye e proynego kotar o haricyune komunitetya kola sinolen shaipe vash vazdipe e e darikeripasko thay rodinde pandar klaripyta. Informipyta vash ekspropipe dendilo e saybiyenge kola sine qalavde odola sine ano duy qhobyta odoya Albanyuni thay Serbyuni, ayeka sar mangela kotar e nukta 7.2 e kriseski Gn 02/L-37 vash vastipe e qhibyengo, 27 Yuli 2006.

¹⁹⁰ Krisi Gn04/L-188 vash traytipe e Vazdipyengo bizo dokumento, 26 Decembri 2013 anglodikharla registripe e vazdipyengo kotar 5 Februari 2015, lugyaryola ji pe 11 Yuni 2015.

E MKI Ridikhlardi Strategia e Komunitetyengi vash Iranipe¹⁹¹ dikhlargya anglipe te sine kay evolvirinyona konkretyune obyektive e strategiyake vash iranipe odova adikerdo thay zorakeripe e komunitetyengo, kote diklarna akala puqipya vash adikerdo iranipe, ulavipe e phuvyengo procesi vash alosaripe e kolektivune centrenge, sar ini o lokalune institucie te kordininen o menajipe e informipyengo. Sar e Yanuarestar 2014 sar si aprovimi e Strategia, o sifre e UNHCR-eske mothavena so o gendo e persoyengo kola jivdinena ano kolektivune centrya sine pe telaripe e 663 jenenda pelo ano 585 ano Yuli 2015. Feriso e MKI na vastingya niyek raporti vash o progresi si naklaruno te sine akava telaripe e gendesko ulo vash o sebepi e ovipyengo kotar o institucie vay personaluno alosaripe kola araklile kotar o eks-dizune e kolektivune centryengo. Agorutno kolektivuno centro sine ano Leposaviqi vash Romane Ashkaliune thay Egipqanyune familie kola siton meklethanutne akava phandilo ofisiyaliteteya ano Decembri 2013 bersh.¹⁹² Numay trin familie refuzinde o iklipe vash o sebepi e siguripasko, vash akava organizacia Mesy Corps rodela alternative vash olengo alosaripe e problemesko odova adikerdo. Ji akana Mersy Corps sine pe qekatipe e komuna kote ajikergya ulavipe e phuvyako vay renovipe e prosipasko vash akala trin familie. Monitoripe kova ulo kotar o OSCE mothavgya so pe lugipe KOKI ano periodi e raportipasko thay MKI pashargya phikoipe vash iranipe e MK shernipeya prekal o proyektya vash strehipe thay pashipe olenge paketya vash emergenca.¹⁹³

Sfide kola aqhile

Pali yek korniza sakotorleipe vash MTH, vash o standardizime procesya thay o mekanizmya vash azhutipe kola mangena te irangyon, leipe pe konsederipe yek baza e informiaski ano centraluni nivelo thay lokalune o organya thay vastipaske mekanizmya vash jevavipe sito yek semno bajako. Na alosarde puqipya e pronsipyenge te ovelolen yek seriozuno impakto nash iranipe thay MTH siton ano disavantazhi ano aspekto e akceptesko ano informipe: aqhavipyua vash ulavipe e phuvyengo sito faktori vash blokiripe vay reduktipe e iranipasko e buderi familiyenge kola si meklethanutne avri Kosovata pe yaver shay te ovel yek procedipe. Pherdo efektivuno ovipe e inistituciyyenge programya vash iranipe ano lokaluno nivelo thay odova centraluno si pandar aqhavipe kotar o natheripe e strategikune phikoipaske kotar o rangi e inistituciyyengo e Kosovako kola siton na numay MKI si odote ini MLRA, MEST, MAB, KP thay aver.

8. KULTURA THAY MEDIE

Rekomandipe 10

Formiripe e yeke mekanizmesko kova si transparentuno, bazirimo ano kriterya thay obyektive thay procedure kola si klarune vash aplikipe, vash phikoipe vash kulturake aktivitetiya vash sa haricyune komunitetya; phiravgyona shaipya vash komplentipe o butikeripaya odola mangle vash o zor e Martesko 2004 bersheske, thay pasharena siguripe vash o kulturake obyektya thay odola religiyake vash sa haricyune komunitetya, leipe pe dikhipi ini ulavde zone kola si garavipeya.

Aktualuni situacia

¹⁹¹ Strategia vash Komunitetya thay Iranipe (2014-2018) sila shtar Strategiyake obyektive: Adikerdo iranipe MK ano andripe e Kosovako thay o rayoni: zorakeripe thay stabilizipe e komunitetyengo ani Kosova: hartipe thay yaveripe e krisesko vash MKI phando e komunitetyenca, iranipe thay reintegrpe: avancipe e menajipyengo pe andripe e MKI-ako.

¹⁹² Familie kotar o kampya kola sine meklethanutne irandile ani Roma Mahala ani Yuguni Mitrovica, kotor e yeke proyektesko kotar EU/IPA financipe impelementimo kotar Mercy Corps.

¹⁹³ Sar misal, komuna Novo berdo pashargya kheripe yeka familiyake koya si irandi kotar o Lipyan KOKI kotar o lipyani ashutingya yek Ashkalyuni familia koya si irandi kashenca pako e habaske thay aver sheya ayni disio kerela ini e komuna e Ferizayeski dengya habe sheya vash 18 familie kola si irande kotar Serbyuno komuniteti ano feste e katolikyenge thay odola ortodoksyune .Obiliqeski komuna thay e Klina/ ulavgya phuv vash azhutipe yeke bare gendyyengo e irande persoyenge vash 52 khera ani Plemetina/sak kotor e yeke proyektesko kotar o donatorya.

Ministria vash Kutlura, Terne thay Sporti (MKTS) rodingya te diklarel o Krisi vash Kulturako Barvalipe, numay nashti resti te konsultingyol e religiyune grupyenca. Dikhipeya o krisi cidisalo vash konsultipe yekhtar palo deipe ano KK ano Mayi 2015. Pe stari e bershesko 2015 MKTS incinga hartipe yeka Strategiako vash kulturako Barvalipe, kova ajukerla te dol mothavipe e politikyengo ani akaya umal. MKTS startingya vash e baza e informipyengi vash kulturako Barvalipe ano yuno 2014 kote fasilingya truyal 200 monumentya 1,441 vash kuturake monumentya¹⁹⁴ kola siton ano nasavahtuno garavipe, ano yek urgentuno khuvipe e bukyako vash garavipe 36 kotar 50 priorityune thay ministria dengya janipe vash yek proyekti vash vizualizipe e monumentyengo¹⁹⁵ ano 2013 bersh koya sito phiravni buti ini ano 2014 e suroa vash phikoipe e dokumentaciako promovipe vash digitalizipe e thanenge vash kulturake barvalipy¹⁹⁶.

Monitoripe kova lelilo kotar o anglipe thay semnipe vash o OSCE kova si identifikimo ano adresipe e natheripasko e normativengo pedral o suro e kulturake pustipyekgo kotar o raporti e notadeipesko vash Komunitetyenge Hakaya pe agor Krisi vash Histoikuno Centro e Prizrenosko thay o krisi vash e Bari Hoqa sine solduy aprovime,¹⁹⁷ ulavipe e limitime aktivitetiyengo thay aqhavde mashkar o duy zone. Akala krisya sine pasime e mothavipeya e duy administratyenge, kova laqharla o themelipe e vastipasko e duy Konsilyenge thay si aprovimeano Aprili 2014.¹⁹⁸ Monitoripe kotar o OSCE registringya so o Prizrenosko Konsili adikergya masekune arakhipeya ano periodi e raportipasko (kola araklona sine ano trin masekuno ovipe), kote diskutinde thay ridiklarne o aktivitetiya ani ulavdi zona e garavipaski (UGZ)¹⁹⁹. Vash o Prizren sine anvimo yek administratori ano 2014 bersh thay ano 2015 bersh akava sine themelimo ano Januari akale bershesko, thay ano Oktobri 2015 sine sigurimo bujeti vash yekh bersh vash duy Konsilya.

Diklaripeya kotar bershune statistike e KP ano 2014, 487 atakya sine dogrime kotar religiyake Barvalipy pe lugipe akale bershesko, ulavipeya 42 atakya sine aano cako ortodoksyune thana, 40 atakya ano muslimaynenge thana thay 5 atakya sine ko katolikya resipya kotar o ovipya. Akava totali reflektinela ayni atakya kola si registrime kotar KP ano naklo bersh, e pervatipe sar kotar publikipe e palune Notadeipeske Raportesko vash Komunitetenge Hakaya.²⁰⁰ Monitoripe diklardo kova lulo kotar o OSCE ano akava periodi ano Yuni 2014 ji ano Yuni 2015 o registrime puqipy vash darakeripe thay atakipe e personyenge kola siton kotar religiyako komuniteti e minoritetiyengo, sar si o phenya e khangeriake thay o prangline, akala incidentya lena pe konsederipe ini ferdipe e baryengo ano familie thay shaibe vash aqhavipe vay o qalavipe kola ale te vizitinen religiyune obyektya.²⁰¹ Nakriskyuno vazdipe ano OSHR sito

¹⁹⁴ Akala lenape dikhipe kustipe arkeologiyake, arkitektonike thay odola khelipeya.

¹⁹⁵ Startipe dela shaibe vash vastipe e neve digitalizipesko, leipe pe dikhipe: Foto kotar tasfiri "garavipe e kulturake pustipyengo" historiya/mothavipya (virtualuno phiripe), proyekti si bazirimo ano UNESKO phikoipeya kotar "Google Wonders Project".

¹⁹⁶ Digitaluno Promovipe e Kustipesko "Wiki loves Monumentet", Globalyuno proyekti si pe res te promovinel dokumentarya e kulturake kustipyengo, akana realizyngyola pe yekto ver ani Kosova ano phikoipe e civiliyune malipasko thay o instituciye.

¹⁹⁷ Krisi gn 04/L- 066 vash Historikuno Centro e Prizrenosko, 18 Yuli 2012 thay o krisi Gn 04/L-062 vash o gav Hoqa Madhe, 18 Yuni 2012, aprovimo sar dikhlargyola e kriseya Nr 03 / L -039 vash ulavde Zone kola si garavde, 04 Yuli 2008, nukta7 (m) thay Nukta 8 Akala duy krisya mothavena o regulative vash garavipe, administripe thay evolviripe odova adikerdo vash o duy zone.

¹⁹⁸ Administrativuno Mothavipe Gn 12/2014 vash themelipe, vash alosaripe thay jevavipya vash vastipe e Konsilesko vash Kustipyengo Barvalipe thay Historikuni Zona e Prizreneski, pe 29 Aprilli 2014; Administrativuno Mothavipe Gn 11/2014 pedral o themelipe, alosaripe, jevavipe thay vastipe e Konsilesko vash e Bari Hoqa/gav, 29 Aprilli 2014.

¹⁹⁹ Nukta 16, krisi Gn 04/L-066 vash Historikuno Centro e Prizrenosko, pe 18 Yuli 2012, anglodikharla so o Konsili pashargya vash opinioni vash o mangipya vash o dokumentya vash vazdipe, vash rumipe modifikipe thay yaveripe vastipe e obyektiyengo, vash akala nasavhatune aktivitetiya thay sakova yeveripe ano andripe e Historikune Centrosko vash o Prizren.

²⁰⁰ Sar si pe bershune statistike e KP vash o bersh 2013, sine palem 87 atakipya kola sine pe hakaibe e obyektiyengo e religiyune kustipyengo, ano ulavdo shaibe 41 sine dogrime ano ortodoksyune Serbyune thana, 31 ano muslimanyenge thana 9 thana ko katolikya thay 6 sine ano yaverune thana. KP na ulavla akala informipya te sine kayo vena ano atako ini o haricyune komunitetya ano lokaluno niveli (misal, katolikya Albanya kosovarya muslimaynenge thana ani komuna e buderi Serbyenca, muslimanya Boshnyakya, Albanya Kosovarya komuna buderi Albanyenca) thay aver.

²⁰¹ Sine sa o sa epta puqipy kola sine registrime pe lugipe e periodesko vash raportipe, kote lelile pe dikhipe atakipya ano telefonya vash o pheyna e khangeriake Goriciit Konventës, atakipya ko khangerie ortodoksy Serbya ano Istog thay Prishtina ferdipe e barengo Gn 03/L -039 ano kher e famuistiyengo ano Rahovec thay ani Vuqitna, ferdipe e yarengo ano konvikti e katolikyengo vash o studentya ani Prishtina/numay akalenda o pelegrinya sine aqhavde vash te nakhen ano manastiri e Jakovako thay nao rumimo manastiri ano Mustishti e Suvarekako.

yek suro, e nesave incidentyenca kola si registrime ano periodi e raportipasko.²⁰² Biumpulavipeya kotar akava, ledeipe e mashkarovipyengo mashkar o Kosovake Institucie thay e Ortodoksyuno Kraglin e Serbyengi (OKS) siton pe laqharipe prekal o realizipe thay monitoripe e Konsilesko (KPM).²⁰³ OKS si konsultimi but ver e Kosovake Instituciyenca, pe lugipe e periodesko vash raportipe prekal o KPM organya thay o komune, se may angle, may buderi e suroa kova si phando e decisipeya kova silen impakto ano OSHR. Yaver pozitivune bajakya sinolen ovazdipe e ledeipyengo mashkar diskutipe e lokalune suryenca.²⁰⁴ Ledeipya mashkar institucie kotar OKS thay e Kosovaka kola silen mashkar peste, sasavipeya si sfidimo ano konteksti e shunipasko 2015 vash oferta e jenipeski ano UNESCO kotar e rig e Kosovake institucienge.

Institucionaluno phikoipe vash promovipe e kulturako thay o tradicie e kosovake Romane, Ashkaliune thay Egipqanyune Komunitetengo sine limitimo o festipe Dive e Romengo, numay buderi komune na festinde akava dive, shov komunde dende phikoipe thay semnipe vash akava festipe, dende ini finaciaryuno azhutipe, vash akala aktivitetiya. Monitoripe kova ulo kotar o OSCE akala aktivitetiya si limitime numay e muzika thay khelipya, numay akana startinde o diskutipya e sociyaluna situaciyako akale komuniteteske thay o ovpiya phando e Romana qhibya.²⁰⁵

Sfide kola aqhile

O gendo e incidentyengo kola qalavena o thana e komunitetyengo kotar e kulturake Barvalipya thay religia sito but darakerdo, kote sile negativuno impakto sar mashkaretnikuno ledeipe thay ushavipe e komunitetyengo hakya te loshakeren thay te triumfinen kotar olengo Barvalipe. Nakrisiyuno Vazdipe OSHM aqhola problematikuno, ini vash Kosovake institucie te sigurinen yekuno garavipe thay te dol jevavipe vahteya, leipe pe dikhipa ini angloaqhavde mase vash o regularune vizite ano tereni; roli e kompetencyengo kotar o inspektorya siton anon a manglo nivelu. Adresipe e na ovipyengo kotar centralune institucie vash kulturako Barvalipe konsultipe vash draft krisi kova manglape te adikergyon arakhipya e sa komunitetyenca, leipe pe dikhipa ini religiyune komunitetya, te sine kay olenge darikereipya shay te reflektinen. Finaciyarune haniga aqhona limitime ini so mamuy e realizipasko e nesave proyektyenge phikoipeya kotar MKTS si semno kay o komunitetya siton gatisarne te khuven ano shaipyuno ovipe vash o fondya vash promovipe e thay garavipe e kulturake kustipyengo ani Kosova.

Rekomandipe 11

Te bayrol o prezentipe e qhibyengo kotar haricyune komunitetya ano transmetipe thay o hramipe e publikune mediengo vash te siguringyon olenge darakeripya e komunitetyenge leipe pe dikhipa ini odola kola silen tikno gendo e komunitetyengo, si mothavde ano adekvatune thay obyektivune shaipya: te lenpe

²⁰² Sar yek missal Manastiri e Deqanako SGZ, kote si vazdimo yek farma e maqengi thay yek restoranti sar ini ani Pekiengi Patriarkia SGZ, kote si vazdime khera kotar o kashta vash o kahaveya thay si vazdime yek purt kotar o kasht.

²⁰³ Krisi Gn 03 / L-039 vash Specilaune Garavipeske Zone, 4 Yuni 2008, dikhlarela o keripe TSHK kova ka ovel godorno vash monitoripe thay lokharipe e SGZ-go. Angluno kedipe kay adikerdilo e TSHK pe 26 februari 2013 thay ji pe agor e yunesko 2015, TSHK deicisingya nesave sure phanglo e keripyencar bizo mekhipa ano SGZ, sar ini deindoy yaver alosaripya vash akala problemya.

²⁰⁴ Misalake: lunge vahtuno lekanipe vahs yekh ilaka e beshipeski ano theripe kotar o Manastiri Deviqi, hramimi ano Skendera/Srbica, thay e vizita Spetembri 2014 khuipeski ano Skenderaj/Srbica komunake sevalutne ano Manastiri Deviqi; kedipe mashka e Peya/Peyako sheruno, thay mashkar o sheruno e Deqanaka komunako ani yekh komunaki vizita pe Marti 2015, vash te diskutinen pedral o shukar adikeripe e dromengo, phiravdo kotar e vizita e Ortodoksyuna Khangeriako.

²⁰⁵ Komuna Graqanica/Gračanica ajukergya o festipya e Mashkarthemutne Romane Divesko e folklorikune khelipyencar e Romengo thay poetikune drabaripyencar, leindoy koto 5,485 € e bndengo vash yekh dokumentari. Peyaki komuna/Peć thay Prizreno/Prizren phikoimi e ekspozita vash piktura, fotografie, tradicionaluno uravipe sar ini truyale mase kote diskutinde vash o resipyta thay o sfide e Romane komunitetesko ani Kosova. Prizreno pikoingya yekh teatraluno khelipe pe romani qhib e 1,000 €, Peya abkingya € 400 vash kulturake aktivitetiya, thay Ferizayi e yekha performanca e themutna muzikako thay khelipesko. Ani Jakova/Djakovica yekh lokaluni BRO organizingya ekspozita artwork e ternengi sar koto e romane kurkesko mashkar o 5 thay 10 aprili, ayekha vi ani Deqana /Dečane e Romane komuniteteske, organizingya duy truyale meze.

mase vash bayeovipe e kotorleipe edova may efektivuno ano prezentipe e komunitetyengo ano koordinipe thay realizipe e Strategiako thay phiravipasko Plani vash integripe e Romane, Ashkaliune thay Egipqanyune komunitetyengo, thay bayrovipe e reprezentipasko ano publikune administracie.

Aktualuni Situacia

Monitoripe kova sine diklaro kotar o OSCE ano bersh 2013 mothavgyola progresi vash transmetipe e mediengo thay odola hramime ano qhibya e haricyune komunitetyengo. Publikuno transmetipe ani Serbyuni qhib Kosovaki Radio Televizia 2 (RTK2), koya startingya ano Yuli 2013, koya sila 15 peshel buvlipe ini vash o yaver komuniteya.²⁰⁶ Numay akalesta laqharipya si diklarde ini kotar OSCE ano laqharipe e raportipasko thay disponipe e infomacyengo vash o komunitetya. Progresi si ini vash Ashkalyuno komuniteti ani Kosova thay o Egipqanya ani Kosovaki Radio Televizia 1 (RTK1) ano programi e Albanygo kova mekla buhlape e komunitetenge,²⁰⁷ ano periodi e raportipasko kote dikyola o angluno transmetipe ano yek publikuni televizia kote dendilo duy e komunitetyenge ano startipe e bersheshko 2014. (RTK1) hramingya o dive e Ashkaliengo ano Februari 2014, kote mekla yek programi yek ver anko qhon vash o leparado komuniteti, palo akava ano Yuli 2015 startingya ini o programi vash Egipqanyuno komuniteti yek ver ano qhon kharo "Spekti Egipqanyengo", ano RTK1, dikhipeya sila transmetipe e programesko pe lugipe e 45 minutyengo programi pe Romani qhib thay sila 15 minutyta sakodivune informipya.²⁰⁸ Sasavipeya, RTK1 sar pe ovipe pandar na sila lekanipe vash ovipe vash o manglo programi e sa komunitetyenge qhibya. Misal o programi pe Boshnyakuni qhib pandar na starynga. Komunitetya siton koto e phiravne bordesko, na siton mekle ani yek rig sa o beshlinya siton pherde ayeka sar manglape.²⁰⁹ Privatyune medie silen transmetipe vash komunitetya: Prizren thay Jakova radio stacionya kola si privatyune thay transmetinena programya, si yek revista koya si kotar o BRO kote prezentinla e kultura vash o Roma, Ashkalie thay Egipqanya ani Kosova thay botinla artiklya pe Romani thay Albanyni qhip financimi kotar o mashkarthemutne.²¹⁰

Sasavipeya o monitoripe kotar o OSCE mothavela vash o potencipya e etnikuno anglokrisipesko ano raportipe e mediengo thay olengo kvaliteto vash te reflektinel o darakeripe thay o problemya yaver komunitetyengo. Akava monitoripe kola siton ushkavde medie mothavela o vastime informipya vash o suro e raportipasko, ulavipeya phando e politikune evolviripyenca thay mashkaretnikune incidentya, pandar siton korkore haniga kola avena kotar o komunitetya kote pe buderi e surengo siton na bazirime. Regularune aktivitetya kola lelile kotar o OSCE identifikinde so o medialune raportya e incidentyengo thay siguripe but ver reflektinena ano etnikuno prezentipe vash o jene kola kerde o incidentya sakoyaver si konfirmime vay undrime, numay dayekver kana ini o incidenti sa si etnikuno vay politikuno motivipeya. Konsili e biumlavde mediengo startingya te lol rovlaripya kotar o naqalarne praktikke odola na profesionalune etnikune ano periodi e raportipasko.²¹¹ Vash may buhle, biumlavipeya kotar o kodi e mediengo vash transmetipe vash o mekanizmya e mothavipasko vash realizipe ano kedipe e

²⁰⁶ Dikheni so RTK2 transmetinla numay prekal o kabloviko vash o sebepi natheripe e financiengo e phuvyske frekfenciako ani disozicia e Kosovaki. 85 pe shel e transmetipasko ano RTK2 sito pe Serbyuni qhib, numay 15 pe shel si ulavdo vash o yaver haricune komunitetya, na Serbya.

²⁰⁷ Anglo akava nevo evolviripe, akava rovlaripe kotar Egipqanyuno thay Ashkaliuno komuniteti na sinolen jevavipe sar e 2012 bershestar (sar potengyola ano trito Godinipe, ani qham 31-32).

²⁰⁸ Monitoripe kova kerla o OSCE dikla o programi kurkosko sar pe starti e bersheshko 2011 thay odova sakodivuno sar pe starti e 2003 bersheshke.

²⁰⁹ Kotar 11 reprezentya e bordeske RTK1, duy thana si rezervime vash o Serbyune reprezentya e Kosovake thay yek than si rezervimo vash o reprezenti e haricyune komunitetyenge na-Albani; pe lugipe e raportime periodesko akava prezentipe si sigurimo kotar o haricyuno komuniteti.

²¹⁰ Radio transmetipya "Radio Avazo" si pe romani qhib ano Prizren (sar e bershestar 2007) thay Prosperiteti ani Jakova, "Yekhipa" revista koya stampingyola kotar BRO Sakuntala, agorutni edicia ano qhon Mayi 2015 sine financimi kotar e holandiyaki Ambasada.

²¹¹ Ani Kosova, korkoro laqharipe e mediengo si jevavipe kotar Konsili e Hramime Mediengo ani Kosova kova si themelimo ano 2005 bersheshke vash o hramime medie. Ini so oy resti anglape ano realizipe e standardyengo odola profesionalune prekal o mekanizmya e raportipaske, kote sa o persoyna e kosovake shay te keren yek rovlaripe mamuy e nayeke raportipasko te sine kay nane qaqutno ano hramimo informipe, olengi rola si limitimi ano hramime medie sa odola kola siton reprezentya ano akava Konsili, thay ov ajukerla te resel sa o jenipya. Vash may buhle informipya, ruyjina tumen dikheni ; <http://presscouncil-ks.org/decisions/?lang=en>.

informacyengo,²¹² vash o hrami e OSCE-ko akava mekanizmi sine vastimo but hari, ini o medie online, siton yek hanik e semnipasko sar inflamatori, sito na regulative ini so yek gendo e portalyengo vash informipya siton ano Konsili e Hramipasko ani Kosova. OSCE dikla namanglo anglipe ano kreiripe e mediengo vash te resel yek may buhli audienca.

Svide kola aqhile

Progresi ano transmetipaske medie ano qhibya e komunitetyenge vash o komunitetya si, numay manglape pandar. Mangipe vash ovipe e siguripasko so mashkaretnikune ledeipya na kamlape te rumingyon prekal o raportipe e na jevavipesko aqhola yek svida koya pandar manglape te adresingyol kotar Kosovake institucie. Kosovake medie manglape te kriirinen regulative vash o agencie thay procesya e monitoripaske thay o sanksionipe e e na profesionalune aqhola mangipe vash zorakeripe ini pe avutnipe, leipe pe dikhipe medie online thay o medie ani nurduni rig e Kosovki siton ano pherdo sistemi prekal o profesionaluno organi thay trupya.

KONKLUZIE THAY REKOMANDIPYYA

Pe andripe e periodesko thay kotar o agorutno raporti e Notadeipesko vash Komunitetyenge Hakaya, Kosovake Institucie lele nesave bajakya odola pozitivune ano promovipe thay garavipe e komunitetyenge hakayengo sar dengyola pejanipe ako KKKPK, thay ano may uqe sekcie potencinde akala bajakya kola on phangyona sakole rekomandipeya. Yek yaver evolviripe kotar o agorutno raporti si kreiripe e Bukyarnenga grupako thay odola teknikuno vash te koordiningyol thay te realizingyol e KKKPK-eya, kova may angle sine ano kompetencie e OKP-ke o decisipe orginali si iklisto pe Novembri 2014²¹³. Akana si shaibe kay akaya grupa te araklol regularitetyea, thay o OKP si te khelel yek zorali rola kova sila ano mandati koya si te ovel may aktivuni ano yekhipe kova si pe olako fokusi. Ani rezolucia CM/resCMN(2014)13, vash o Ministreyngo Komiteti e EK potencingya ini o umala e intereseske prekal 12 rekomandipya so akava raporti notadingya, pakyavipeya so buderi kotar akala darakeripya siton mahatne. Kosovake Institucie manglape te keren progresi vash te sigurinel kay o malipe thay o strukture siton diklarde vash o sa mangipya e komunitetyenge thay te promovinen e tolerancia thay traynipe.

Diklaripe e OSCE-sko thovgya pe dikhipe yek gendo pozitivune evolviripyengo phando e identifikime zonyengo kotar e rezultatya vash darakeripe, na theripe e progresesko si ano politikuno dialogi Prishtina/Beogradi, sar ini ano hakaibe vash o initiative ano lokaluno nivelo vash te promovinen o dialogi thay e kultura vash te laqharen o Interno Ledeipe e komunitetyenca. Agorutne shaipya kotar i MKI vash te adresinen o pharipaske iranipya thay te angazhingyol ano rayonaluno ledeipe vash adikerdo iranipe e meklethanutnengo kotar e Kosova siton sasavipeya semne. Tromalo Phiripe vash Kosovake Albanya kola jivdinena ni norduni rig e komunengi si laqhardi, thay o javevalipe vash yekuno siguripe si zoralili prekal o bangipya buvlo kreiripe thay o jenipe e KKSBB thay Lokalune Komunitetya vash Publikuno Siguripe ano yek gendo e komunengo. Disponipe vash identifikipaske karte civilyuno registripe pe Turkyuni thay Boshnyakuni thay Serbyuni qhib ano ciklino abeceda mothavela anglipe ano hakya e qhibyenge, kova kerela pe bayrovipe o angazhipe e SGZ, Legislativi thay decisipe e Konsilyengo ano Prizren thay Bari

²¹² Biumpulvdi Komisia e Mediengi sitoy biumpulvdi institucia e Kosovaki thay sitoy jevapyuni vash laqharipe, menajipe thay pedral dikhipe o spektri e frekfcenyako vash transmetipe, leipe pe dikhipe ini o kodi e shukardikhipesko; oy sila buderi svida pe qekatipe ,kote sila limityuno stafi vash monitoripe ani sa Kosova.

²¹³ Bukyarnipaski grupa si themelimi kotar o Ofisi e Decisipeya e Sheruneministresko 140/2014 ano 10 Novembri 2014, may pale si yaverimo ano 10 Marti 2015 vash te pasharel pana trin reprezentya e institucienge vash te ovel kotar o reprezentya e :OKP (sherune), MKI Ofisi vash o Komunitetyenge Puqipya ano Ofisi e Sheruneministresko, MEST ministriya vash Sociyalune thay Butikeripe, Ministria e Sastipaski, Ministria e Evropake Integripya, MAB, IPA, OKP, MKTS thay MLRA.

Krusha kola kerena o garavipe vash Kulturako Barvalipe. Bayrovipe e disponipasko vash o sikavno e romana qhibyake ano Prizren, thay buhlpe e programesko vash komunitetyenge medie ano sa qhibya mothavela progresi.

Mamuy akale anglipasko, buderi sfide aqhona thay rodona ovipe kola si kotar Kosovake Institucie, thay manglape te potencingyol may but kotar o rekomandipya kola si thovde may tele kola si ano agorutne Raportya vash Komunitetyenge Hakaya vash Notadeipe, kova sine publikimo yek bersh may angle. Shaipeya vash te vazden o dialogi, tolerancia thay diverziteti si pandar telarno, akava ovela sherunipeya ad-hok kotar o donatorya. O incidentya kola ovena sakoyaver ano res e na siguripasko ko haricyune komunitetya, ulavipeya vash o irande, phiravgyona ano impakto e siguripasko ko komunitetya. O gendo e incidentyengo kola silen res religiyune Barvalipya e kulturake vash o komunitetya ruminena o mashkarledeipe e komunitetyenca, ini so na sa siton semnipeya ano krimi e nakamipaske vay krimya kola si motivime etnikipeya. Raportipe e mediengo si yek rigyuno, ano na adekuatuno transmetipe vash adikeripe but qhibyengo thay buderi kulture. Duy sistemyuni operaciya koya si sakoyaver ulavdi thay o limitimo shaipe vash te siklon o kulture e yaverune yekhipyengo "Vazdela o koshipe mashkar o terne kustikya. Qhibyake bariere silen impakto ini ano thaynipe thay hakaibe, but ver si limitimo vash o komunitetya, ulavipeya dikhipeya o natheripe e servisyengo vash yuridikako azhutipe, thay o nalosarde puqipya vash o ilaka sito yek baro problemi, leipe pe dikhipi ini MTH. Haricyune komunitetya pandar na siton prezentyune ano civilune servisyay thay o qekatipe e aqhavipyenca ano butkerpe thay pharipya ano akcesi e servisyengo. Ano akava akava mashkar may qalavne si o Roma, Ashkalie thay Egipqanya e Kosovake, kote telarno lidershpi ano institucie thay o koordinipe mekla may semne angazhipa kola si napherde ani politikuni sfera vash o akala komunitetya. IPA silen mangipe vash shukarno personeli thay financipya te sine kay si gatisarni te realizinel o jevavipya pedral mamuy-diskriminipe, leipe pe dikhipi ini vazdipe e godinipasko. Pe agor, o haricyune komunitetya pandar na siton ano na prezentipe vash garavipe e thanutne guvernipasko, thay o thana ano KK silen rezervime thana numay e Kroatyenda ani Kosova thay o Crnogoryuno komuniteti ani Kosova rekomandipya kola si ano res vash Kosovake institucie si te phiravgyon.

Vash sa relavantune Kosovake institucie

- Te len pozitivune bajakya vash te giriqinen ulavipya pedral o komunitetya thay te promovinen lekanipe ano centraluno niveli, leipe pe dikhipi o mashkar khuvipe e komunitetyengo kola irangyona. Ano akala bajakya manglape te len kotor ano proyekti vash tolerancia koya si semni vash vazdipe e mashkar komunitetyengo, ano ledeipe e edukipaske sistemsko, sar ini vazdipe e kapacitetyengo vash o semne aktorya vash te den phikoipe e dialogesko mashkar o komunitetya, leindoy kotor TSHK-ya thay TSHLSK-ya.
- Vash te len adresime mase vash te adresinen o yekriguno raporti thay ma te oven yekrigyune ano traynipe e shurnalistyengo vay te laqharen e regulative leipe pe dikhipi ini online medie.
- Bayrovipe e kapacitetyengo thay resursya e IPA vash te pheren ano efektyuno ovipe jevavipya anti-diskriminipe, leipe pedikhipi o rekrutipe thay traynipe e stafesko.
- Te siguringyol yek nevi politika vash integripe e Romane, Ashkaliune thay Egipqanyune komunitetyengo ani Kosova thay evolviringyol ani shukarni baza e konsultipaski, thay te ovel manglo finacipe, thay dikhlarla o manglo laqharipe beraber seripe thay deipejevavipasko ano strukture e institucienge kola lena pe dikhipi trin komuniteten.
- Te lenpe strategikune bajakya thay odola sakotorleipe vash te laqhargyom manushikane kapacitetya vash lekanipe e qhibyengo thay kvaliteto vash krisiyune iranipya, leipe pe dikhipi o studipya, traynipya, thay programi vash certifikipe vash o lingvistya, leipe pe dikhipi krisiyuni ekspertiza.
- Garavipe e ilakake hakyengo MTH ktar o prioritetya naalosarde puqipya phando e konflikteya, realizipe e decisipyengo, thay dikhipi e siguripasko vash informacie pedral legalizipe thay ilaka vash o reste procedure kola siton qalavde. Numay akalestar, te yaveringyol legislativi vash te adresingyon

o puqipyva vash takse ani ilaka akumulimo vash o shulaya kola na silen akcepti ano pere ilake, vash te qhiven mekanizmya thay effektivune procedure vash ulavipe e phuvyako vash o irande.

- Te siguringyol kay o haricyune komunitetya ano lokaluno niveli si prezentyune ano mekanizmya e specifikune-komunitetyenge vash garavipe, vash te lel o puqipyva thay mangle mothavipyva vash te agorinen o obligipyva ano efikasyuno ovipe.
- Zoralipe e jevavipyengo vash vazdipe e kapacitetyengo vash nakrisipe ano SGZ kote adresinde o naovipyva ano krisyuno rami e politikyengo, leipe pe dikhipi vash te sigurina klarune mothavipyva vash o mothavde institucie thay o inspektorya ano kompetencie pe phanipe e SGZ-ya.

Ministria Vash komunitetya thay Iranipe

- Evolviripe yeke ramesko vash sakotorleipe e krisesko vash MTH, thay te standardizingyon o procesya thay o mekanizmya vash te azhutaren o adikerdo iranipe, leipe pe dikhipi yek baza e informipyengi ano centraluno niveli.
- Laqhalipe e rendipasko ano lokaluno thay centraluno niveli, thay e relavyantune instituciyenca ano rayoni thay odola thanutne, vash phikoipe e adikerdo alosaripasko vash MTH.

Vash e Ministria e Hakaipeski, Kosovako Prokuroriako Konsili thay Kosovako Krisipasko Konsili

- Adresipe vash naberaberipe ano akcesi e hakaipesko mashkar o Kosovake Albanyune thay na-Albanyune komunitetya prekal inter alia o bayrovipe e na-Albanyune avokatengo.
- Bayrovipe e jevavipyengo e na-Albanyune komunitetengo vash krisyune hakaya thay te sigurinen adekuatune fondya kola si ulavde vash azhutipi vash yiridikano servisi.
- Te siguringyol kay o penalune puqipyva te phiravgyon ano effektivuno shaipe e sigipeya, kola lenape e shaiipyune krimyenca vash nakamipe te ovelolen prioritaryuno gendipe, thay te siguringyon kay sa o aqhavde decisipyva vash ilaka kola siton ano konflikti te oven phande realizipeya thay te len manglo bangipe.

Vash Kosovaki Policia

- Laqharipe e jevavipasko pedral o krimya e na kamipaske, te keren buti ano akcesi e oryentime viktimyengo, thay zorakeripe monitoripe thay analize e surenge kola si potenciesalune pe motivi, e racako, etiniteto thay qhib, leipe pe dikhipi buhlaripe e baza vash informipe koya egzistinla ano KP.
- Shaipe vash bayrovipe vash rekurtipe thay traynipe e policyengo kotar o sa komunitetye thay prioriteto vash shaipe e policyengo ano zone kote si haricyune komunitetya vay odola kola si irande ulavipeya te oven garavde kola sinolen problemya sakoyaver kotar o siguripe.

Vash e Ministria e Edukipaski, Skencia thay Tehnologia

- Leipe e bajakyengo pe hakaipe vash te pasharen sa e siklarnenge ani Kosova ye integrimi kurikula, leipe pedikhipi ini o siklipe e Serbyuna qhibyako thay modulya kova garavena o identiteto, e qhibyako kultuarko evolviripe ano konsultipe e komunitetyenca.
- Pasharipe e shaiipyengo vash sa o komunitetyea te siklon duy sevalutne qhibya e Kosovake, leipe pe dikhipi ini evolviripe yeke programesko vash te siklon serbyuni qhib sar na daki qhib, sar ini traynipe e sikavnengo vash te siklon e Albanyuni qhib sar na daki qhib.
- Evolviripe e traynipyengo vash o sikavne e Romana qhibyake thay te siguringyon o tekstya vash o Boshnyakya thay o Turkya te qhiven ano dispozicie, ulavipeya vash mashkaruno edukipe.
- Evolviripe e alosaripasko vay mekanizmya vash te giriqinen o problemya e edukipaske kola qalavena hakaya e komunitetyenge, leipe pe dikhipi penjaripe e diplomyengo thay ulavipe e skolake obyektvyengo.
- Zorakeripe e ovipasko pedral o mekipe e skolako thay naregistripe, thay leipe e ulavde shaiipyengo vash te adresinen o mangipyva e siklarnenge kotar o Romane, Ashkaliune thay Egipqanyune komunitetya ani Kosova, thay prekal institucionalizipe e centresko vash siklipe thay o mashkrakhvde e edukipaske.

Vash e Ministria e Bukyaki thay Sociyaluno Puqipe

- Shrdipe e Programesko kova sile res butikeripe thay politike vash o mursha thay juvla kotar o haricyune komunitetya, kote manglape yek ulavdo dikhipe vash o mangipyra e Romane, Ashkaliune thay Egipqanyune komunitetya ani Kosova.

Vash Ministriya e Kulturaki, Terne thay Sporti

- Konsultipe e sa komunitetyenca vash keripe e Krisesko vash Kulturako barvalipe.
- Butikeripe e komunenca vash te kreiringyol mekanizmya vash o standardya thay transparenca ulavipe e fondyengo thay te pasharen beraberyuno shaibe vash o na-Albanyune komunitetya vash te promovinen piri kultura thay olengo barvalipe.

Vash Komisioneri e Qhibyengo

- Vazdipe e kokore godinipasko “obligipyenge vash komunitetya ano institucie vash qhibyako hako.
- Inicipe vash te promovinen o reforme –odola mashkar-instituciengo vash te adresingyon o naovipyra odola themelyune thay bayrovipe e kapacitetyengo vash penjaripe e qhibyake servisyengo, leipe pe dikhipe ini ano krisyuno sistemi.

Vash e Kosovaki Radio Televizia

- Bayrovipe e programyengo pe buderi qhibya, leipe pe dikhipe o manglo vahti vash o haricune komunitetya.

Vash komune

- Kreiripe e regularune praktikengo vash phiravne e komunenge thay KKS leipe pe dikhipe pherdo prezentipe e deipe godi kotar o komunitetya, kompenzipe vash regularune reprezentya thay deipe e bangipyengo vash mashkaretnikune incidentya kola ovena ko qalavde komunitetya kotar i mazhoranca.
- Odote kote si mashkar-komunitarune tensionipyra, vay kote si impakto e komunitetyengo ano mangipe misal ko irande, te lenpe proaktivune vazdipyra ano tereni, thay te komunikinen e komunitetyen, leipe pe dikhipe ini o angashipe e shevalutne jenego (sar si TSHK vay TSHLSK) vash te den phikoipe vash laqharipe e ledeipyengo mashkar-komunitetya.
- Laqharipe e bukyako ano KOKI thay KKS ano tereni, notadeipe e mangipyengo, sar ini identifikipe thay realizipe e proyektyengo kote triunfinena o irande komunitetya.